

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 7 października 2014 r.

Poz. 5058

UCHWAŁA NR PR.0007.171.2014 RADY MIASTA RUDA ŚLĄSKA

z dnia 25 września 2014 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Ruda Śląska na lata 2015-2018

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity z 2013 r., poz. 594 z późniejszymi zmianami), art. 12 pkt 11, art. 92 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity z 2013 r., poz. 595 z późniejszymi zmianami), w związku z art. 87 ust. 1, ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

na wniosek Prezydenta Miasta Rada Miasta Ruda Śląska uchwała:

§ 1. Przyjąć Gminny Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Ruda Śląska.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Miasta Ruda Śląska

Jarosław Wieszolek

Załącznik
Do uchwały nr PR.0007.171.2014
Rady Miasta Ruda Śląska
z dnia 25 września 2014 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA RUDA ŚLĄSKA NA LATA 2015-2018

Urząd Miasta Ruda Śląska
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków

Opracowanie i nadzór
mgr Marta Lip-Kornatka
dr inż. arch. Łukasz Urbańczyk

Ruda Śląska 2014

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	6
1.1. Podstawa formalno-prawna	6
1.1.1. Podstawa prawna	6
1.1.2. Przedmiot opracowania	6
1.1.3. Przedmiot programu	7
1.1.4. Cele programu	8
1.2. Związki z innymi dokumentami	8
1.2.1. Na poziomie krajowym	8
1.2.2. Na poziomie województwa	9
1.2.3. Na poziomie Miasta Ruda Śląska	9
1.2.4. Założenia wynikające z programów krajowych, wojewódzkich i dokumentów miejskich	9
1.3. Struktura opracowania	11
2. HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA MIASTA	12
2.1. Wprowadzenie	12
2.2. Ruda	12
2.3. Orzegów	13
2.4. Godula	14
2.5. Chebzie	14
2.6. Nowy Bytom	14
2.7. Wirek	15
2.8. Bielszowice	15
2.9. Halemba	16
2.9.1. Halemba	16
2.9.2. Stara Kuźnica	17
2.9.3. Kłodnica	17
2.10. Kochłowice	17
2.11. Bykowina	18
2.12. Czarny Las	18
3. DIAGNOZA I WALORYZACJA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE MIASTA	19
3.1. Struktura zabytków w mieście Ruda Śląska	19
3.1.1. Zabytki nieruchome	19

3.1.2.	Zabytki ruchome	24
3.1.3.	Stanowiska archeologiczne	26
3.1.4.	Gminna ewidencja zabytków	27
3.1.5.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	27
3.2.	Architektura sakralna	30
3.2.1.	Kościół wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego	30
3.2.1.1.	<i>Sanktuarium pw. Matki Boskiej z Lourdes w Kochłowicach</i>	30
3.2.1.2.	<i>Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach</i>	32
3.2.1.3.	<i>Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Rudzie</i>	33
3.2.1.4.	<i>Sanktuarium pw. św. Józefa w Rudzie</i>	34
3.2.1.5.	<i>Kościół pw. św. Wawrzyńca i Antoniego w Wirku</i>	35
3.2.1.6.	<i>Kościół pw. Michała Archanioła w Orzegowie</i>	37
3.2.1.7.	<i>Kościół pw. Ściegienia Świętego Jana Chrzciciela w Goduli</i>	38
3.2.1.8.	<i>Kościół pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu</i>	39
3.2.1.9.	<i>Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach</i>	40
3.2.1.10.	<i>Kościół Ewangelicko-Augsburski Odkupiciela w Wirku</i>	41
3.2.2.	Kościół nie wpisane do rejestru zabytków	43
3.2.2.1.	<i>Kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Wirku</i>	43
3.2.2.2.	<i>Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Halembie</i>	44
3.2.2.3.	<i>Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bykowie</i>	45
3.2.2.4.	<i>Kościół pw. Ducha Świętego w Czarnym Lesie</i>	46
3.2.2.5.	<i>Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Halembie - Kłodnicy</i>	47
3.2.3.	Krzyże, kapliczki i figury przydrożne	48
3.3.	Zabudowa mieszkaniowa	51
3.3.1.	Kolonie i osiedla robotnicze wpisane do rejestru zabytków	51
3.3.1.1.	<i>„Carl Emanuel” - budynki położone przy ul. Wolności 102-114 i Raciborskiej 1-15</i>	51
3.3.1.2.	<i>„Ficinus” - budynki usytuowane przy ul. Kubiny 4-34 (numery parzyste)</i>	53
3.3.1.3.	<i>Kolonia robotnicza zlokalizowana przy ul. Kościelnej i Staszica - budynki usytuowane przy ul. Staszica 1-15, ul. Wolności 33-39, ul. Kościelna 2-8 i ul. Wieniawskiego 1-5</i>	54
3.3.1.4.	<i>Kolonia „Morgenroth” - budynki położone przy ul. Styczyńskiego 6-6A, ul. Szafranka 1-8 i ul. Nowobytomskiej 1-4</i>	55
3.3.1.5.	<i>Zespół domów robotniczych przy ul. ks. Niedzieli - budynki zlokalizowane przy ul. ks. Niedzieli 22-32 (numery parzyste)</i>	57
3.3.1.6.	<i>Zespół domów robotniczych zlokalizowanych przy ul. Wojska Polskiego 1-29 (numery nieparzyste) w Nowym Bytomiu</i>	58
3.3.2.	Osiedla i zespoły zabudowy mieszkaniowej nie wpisane do rejestru zabytków	59
3.3.2.1.	<i>Osiedle robotnicze „Werdon” - budynki położone przy ul. 1-go Maja 254 - 264 (numery parzyste) w Wirku wraz z podobną zabudową zlokalizowaną przy ul. ks. Tunkla 124-163 i ul. Radoszowskiej 107-135 (numery nieparzyste) w Kochłowicach</i>	59
3.3.2.2.	<i>Kolonia robotnicza „Karol” czyli zabudowa przy ulicach Głowackiego, Kilińskiego, Wyleżoła, Wandy i Orzegowskiej</i>	60
3.3.2.3.	<i>Osiedle robotnicze „Kaufhaus” czyli budynki zlokalizowane przy ul. Niedurnego 89-105, Gwardii Ludowej, Rudzkiej, Dobrej Nadziei i Podgórze</i>	61
3.3.2.4.	<i>Tzw. Domy Uchodźców - budynki położone przy ul. Różyckiego 19 i Kubiny 31 w Wirku oraz przy ul. PCK 2-6 w Bielszowicach</i>	62
3.3.2.5.	<i>Osiedle domów wielorodzinnych w dzielnicy Ruda - budynki usytuowane przy ul. Czempieła, Dunajewskiego, Gierałtowskiego, Kędzierzyńskiej, Ogrodowej, Zwycięstwa i Żeromskiego</i>	63
3.3.2.6.	<i>Osiedle domów wielorodzinnych w dzielnicy Bykowina - budynki położone przy ul. Okrężnej, Plebiscytowej, Potyki, Siekiela, Szewczyka i Zgody</i>	65
3.3.2.7.	<i>Osiedla domków fińskich - domy zlokalizowane przy ul. Bema, Fińskiej, Grottgiera, Jasińskiego, Mierostawskiego i Pionierów oraz Drzymały, Komuny Paryskiej, Narutowicza i Wróblewskiego w Bielszowicach oraz Jana Dobrego i Gierałtowskiego w Rudzie</i>	66

3.3.2.8. Osiedla domków dwurodzinnych - budynki usytuowane przy ul. Wysockiej i Jaracza w Orzegowie, Oświęcimskiej, Kaszubskiej, Wrocławskiej, Warmińskiej i Wyzwolenia w Kochłowicach oraz Kasprowicza w Bielszowicach	67
3.3.2.9. Zabudowa zlokalizowana wzdłuż ulic Sobieskiego i Szczęść Boże (kolonie Rudahammer i Glückauf)	68
3.3.2.10. Kompleks kamienic zlokalizowany przy ulicach Krasickiego 1-1E i 2-2E, Furgoła 13-13F oraz Chorzowskiej 13-13F w Nowym Bytomiu (tzw. Neubau)	70
3.3.2.11. Kolonia robotnicza zlokalizowana w kwartale ulic Goduli, Tiałowskiego, Nowaka, Czereśniowej i Maksymiliana Kolbe w Goduli (tzw. kolonia Hofrichtera)	71
3.3.3. Wybrane kamienice i domy mieszkalne	72
3.3.3.1. Dom z zegarem słonecznym zlokalizowany na rogu ulic Niedurnego i Pokoju	72
3.3.3.2. Secesyjna kamienica mieszkalno-usługowa położona przy ul. 1-go Maja 243	72
3.3.3.3. Kamienica mieszczańska położona przy pl. Jana Pawła II 2 i 2A	72
3.3.3.4. Kamienica usytuowana przy ul. Bytomskiej 16-18	73
3.3.3.5. Zespół kamienic mieszkalnych zlokalizowany przy ul. Damrota 10-12, Markowej 9-11-13 i Niedurnego 67	73
3.3.3.6. Kamienica mieszkalno-usługowa położona przy ul. Niedurnego 55-57	73
3.3.3.7. Kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Sienkiewicza 11-13	73
3.3.3.8. Kamienica mieszkalna przy ul. Piastowskiej 7	73
3.3.3.9. Kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. 1-go Maja 363	73
3.4. Budynki użyteczności publicznej	73
3.4.1. Obiekty użyteczności publicznej wpisane do rejestru zabytków	73
3.4.1.1. Budynek Sądu Rejonowego zlokalizowany przy ul. 1-go Maja 225	73
3.4.1.2. Zespół szkół Ogólnokształcących nr 1 przy ul. Mickiewicza 15	74
3.4.1.3. Muzeum Miejskie przy ul. Wolności 26	74
3.4.1.4. Budynek RAR Inwestor przy ul. Wolności 6	74
3.4.1.5. Gmach dawnego szpitala przy ul. 1-go Maja 279	74
3.4.1.6. Willa „Floriana”	74
3.4.2. Wybrane budynki użyteczności publicznej nie wpisane do rejestru zabytków	75
3.4.2.1. Budynek Zespołu Szkół nr 5 przy ul. Jankowskiego 2	75
3.4.2.2. Kino „Patria” zlokalizowane w budynku przy ul. Chorzowskiej 3	75
3.4.2.3. Królowej Jadwigi 18	75
3.4.2.4. Budynek dawnego domu towarowego Kaufhaus przy ul. Niedurnego 99	75
3.4.2.5. Gmach dawnego Urzędu Gminy w Orzegowie przy ul. Hlonda	75
3.4.2.6. Budynek dworca PKP Ruda Śląska- Chebzie	76
3.4.2.7. Willa przy ul. Mickiewicza 2	76
3.4.2.8. Budynek Szkoły Muzycznej przy ul. Niedurnego 36	76
3.4.2.9. Restauracja „Adria” przy ul. Wolności 1	76
3.4.2.10. Budynek Poczty Polskiej przy ul. Wolności 8	76
3.5. Wytyczne ogólne względem remontów, renowacji, restauracji i konserwacji zabudowy zabytkowej zlokalizowanej na terenie miasta Ruda Śląska	77
3.6. Schrony bojowe	78
3.6.1. Obszar Warowny Śląsk	78
3.6.2. Punkty oporu pozycji Górnośląskiej - Oberschlesien Stellung	79
3.7. Parki, place, cmentarze	79
3.7.1. Parki	79
3.7.2. Cmentarze	81
3.7.3. Place	82
3.8. Architektura przemysłowa	83

3.8.1.	Szyb „Andrzej”	84
3.8.2.	Wielki Piec Hutniczy „A” z wyciągiem ukośnym, wyciągiem osobowo-towarowym, odpylnikiem statycznym i zespołem nagrzewnic 1, 2, 3	85
3.8.3.	Szyb Mikołaj	86
3.8.4.	Brama II Huty Pokój	87
3.8.5.	Budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuskowej przy ul. Edmunda Kokota, wchodzący w skład zabudowań KWK „Bielszowice”	88
3.8.6.	Koksownia „Orzegów”	88
3.8.7.	Szyb Franciszek	89
3.9.	Wytyczne konserwatorskie dotyczące kształtowania przestrzeni publicznej	90
3.9.1.	Wytyczne konserwatorskie dotyczące sytuowania nośników reklamowych i nośników	90
3.9.2.	Kolorystyka	91
4.	ANALIZA SWOT	91
5.	ZAŁOŻENIA I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI MIASTA RUDA ŚLĄSKA NA LATA 2015-2018	94
5.1.	Priorytety, cele i zdania programu	94
5.2.	Wskaźniki do realizacji zadań programu	95
5.3.	Realizacja i zarządzanie programem	96
5.4.	Monitorowanie i ocena realizacji programu	96
6.	TABELA KOLORÓW	97
7.	HARMONOGRAM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI MIASTA RUDA ŚLĄSKA NA LATA 2015-2018	103

1. WSTĘP

1.1. Podstawa formalno-prawna

1.1.1. Podstawa prawna

Ochrona zabytków została zadeklarowana jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP), wobec czego sporządzenie gminnego programu ochrony i opieki nad zabytkami stanowi wymagany prawem obowiązek. Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr. 162, poz. 1568 z późn. zm.) zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Wedle procedur określonych w art. 87 ust. 3, 4 i 5 program gminny podlega uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, uchwaleniu przez radę gminy oraz ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu raz na 2 lata prezydent miasta sporządza sprawozdanie, które przedkłada radzie gminy.

Program realizowany jest również zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (tekst jednolity Dz.U. 2013, poz. 594 z późn. zm.), z którego wynika, iż ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należą do zadań własnych gminy. Zakres tych zadań został zdefiniowany w ustawie o ochronie zabytków.

1.1.2. Przedmiot opracowania

W art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymieniony jest szereg działań związanych z ochroną zabytków, który polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4. Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Przez opiekę nad zabytkami w świetle art. 5 wymienionej wyżej ustawy należy rozumieć takie działania właściciela lub posiadacza zabytku, które zapewniają warunki:

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego otoczeniu dla historii i kultur.

1.1.3. Przedmiot programu

Przedmiotem niniejszego programu są wszystkie zabytki znajdujące się w granicach administracyjnych Miasta Ruda Śląska, niezależnie od form ochrony jakimi są objęte. Za zabytek zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W myśl art. 6 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. Zabytki nieruchome, będące w szczególności:
 - a. krajobrazami kulturowymi,
 - b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c. dziełami architektury i budownictwa,
 - d. dziełami budownictwa obronnego,
 - e. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f. cmentarzami,
 - g. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2. Zabytki ruchome, będące w szczególności:
 - a. dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e. materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f. instrumentami muzycznymi,
 - g. wytworami sztuki ludowej i rękodziełami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3. Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b. cmentarzyskami,
- c. kurhanami,
- d. reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

1.1.4. Cele programu

Gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej, który służy podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym celem programu jest poprawa stanu zachowania zabytków wraz z włączeniem ich w rozwój gospodarczy i społeczny miasta. Ponadto program realizuje cele wynikające z zapisów art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami czyli w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.2. Związki z innymi dokumentami

1.2.1. Na poziomie krajowym

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017
- Tezy do „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”
- Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”
- Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

1.2.2. Na poziomie województwa

- Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”
- Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006-2020
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014-2017

1.2.3. Na poziomie Miasta Ruda Śląska

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Ruda Śląska uchwalony przez Radę Miasta Ruda Śląska uchwałą nr 1066/LXI/2006 z dnia 22 czerwca 2006 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Ruda Śląska uchwalone przez Radę Miasta Ruda Śląska uchwałą nr 882/XLVIII/2009 z dnia 31 sierpnia 2009 r.
- Strategia Rozwoju Miasta Ruda Śląska na lata 2014-2030 uchwalona przez Radę Miasta Ruda Śląska uchwałą nr PR.0007.49.2014 z dnia 27.03.2014 r.
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Ruda Śląska na lata 2007-2015 przyjęty przez Radę Miasta Ruda Śląska uchwałą nr 303/XVII/2007 z dnia 27.09.2007 r.

1.2.4. Założenia wynikające z programów krajowych, wojewódzkich i dokumentów miejskich

Celem niniejszego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jak i programu krajowego oraz wojewódzkiego, jest wzmocnienie ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków. Zgodnie z założeniami, program ma również za zadanie uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez respektowanie siedmiu zasad konserwatorskich, wyłożonych w programie krajowym:

- zasada *primum non nocere*,
- zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
- zasada odwracalności metod i materiałów,
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Głównym dokumentem referencyjnym na poziomie wojewódzkim jest *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami*, którego cele strategiczne zostały wplecione w cele strategiczne programu dla Rudy Śląskiej. Podczas prac nad programem posłkowano się również myślą przewodnią programu wojewódzkiego, zgodnie z którą: „*Poszanowanie dla zabytków, historii i tradycji regionu wynika z wiedzy i identyfikacji z daną przestrzenią. Jedynie wysoka społeczna świadomość o wartości zabytków i tradycji oraz potrzeba ich zachowania dla przyszłych pokoleń są w stanie zapewnić kształtowanie obrazu kulturowego*

województwa z poszanowaniem jego historii i według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywności społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć poprzez szeroko zakrojone działania edukacyjne oraz popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do poznawania dziedzictwa kulturowego regionu i stosowanie zachęt do pracy na rzecz opieki nad zabytkami przez nagradzanie przykładów dobrych praktyk”.

Na poziomie dokumentów funkcjonujących w mieście Ruda Śląska, niniejszy program odwołuje się w sposób bezpośredni do niektórych zapisów ujętych w *Strategii Rozwoju Miasta Ruda Śląska na lata 2014-2030*. Strategia stanowi dokument powstający niemal symultanicznie względem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*, wobec czego konieczność podjęcia konkretnych działań oraz realizacji celów została zauważona w obydwu dokumentach. Głównym celem operacyjnym łączącym obydwa te dokumenty jest cel oznaczony w *Strategii* numerem 1.12. *Ochrona dziedzictwa kulturowego*, w ramach którego funkcjonują zadania realizacyjne zbieżne z zadaniami niniejszego *Programu*, tj.:

- rewitalizacja i stała opieka nad zabytkami Rudy Śląskiej,
- utworzenie systemu identyfikacji wizualnej, zawierającego informacje o zabytkach i historii miasta,
- edukacja i popularyzacja wiedzy o zabytkach i ich ochronie.

Wyrażna referencyjność następuje również pomiędzy zapisami celu strategicznego nr 3 - *Wysoki stopień wykorzystania dziedzictwa kulturowego miasta* oraz celu operacyjnego nr 2.5. *Zagospodarowane przestrzenie publiczne*, w ramach którego wymieniono następujące zadania:

- dbałość o zachowanie ładu urbanistycznego i powiązanie przestrzenne dzielnic miasta,
- kreowanie przestrzeni publicznych przyjaznych dla mieszkańców, sprzyjających integracji społecznej,
- pielęgnowanie i utrzymywanie terenów zieleni w mieście, w tym rewitalizacja i pielęgnacja istniejących parków miejskich.

Zapisy te mają swoje odzwierciedlenie nie tylko w celach niniejszego *Programu*. Również przedstawiona w kolejnym rozdziałach waloryzacja obiektów zabytkowych i wiążące się z nią określenie wytycznych i postulatów konserwatorskich dla danych obiektów zabytkowych i zespołów zabudowy, w sposób wyraźny wpłynie na poprawne zagospodarowanie przestrzeni publicznych miasta.

Zadania realizacyjne wymienione w celu operacyjnym nr 1.13. *Budowanie tożsamości lokalnej* nie nawiązują bezpośrednio do problemów poruszonych w niniejszym dokumencie, należy jednak zwrócić uwagę, że wszelka aktywność, mająca na celu popularyzację zlokalizowanych w mieście zabytków wpływa w sposób bezpośredni na budowanie tożsamości lokalnej.

Należy podkreślić również referencyjność zapisów *Programu* względem celu operacyjnego nr 1.5. *Wyższy poziom zaspokajania potrzeb mieszkaniowych i tworzenie warunków sprzyjających integracji wspólnot*

sąsiedzkich. Zadanie realizacyjne polegające na rewitalizacji budynków mieszkalnych i przestrzeni połączonej z rewitalizacją społeczną odpowiada wprost zadaniom wynikającym z niniejszego dokumentu.

1.3. Struktura opracowania

W trakcie prac nad niniejszym dokumentem uznano, że brak jest syntetycznego opracowania traktującego o architekturze Rudy Śląskiej, w którym zawarte byłyby podstawowe informacje na temat różnorodnych grup obiektów budowlanych i rzeźbiarskich. W związku z powyższym *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Ruda Śląska na lata 2015-2018* został wyposażony w rozdział poświęcony diagnozie i waloryzacji zabytkowej tkanki miasta.

Podziału opisywanych obiektów dokonano w oparciu o pełnioną przez nie funkcję. Wyodrębniono w ten sposób grupy obiektów, z których każda reprezentuje inny rodzaj architektury (sakralna, przemysłowa, mieszkalna, użyteczności publicznej). W ramach niektórych grup dokonano dodatkowych podpodziałów. Osobne rozdziały poświęcono architekturze osiedli patronackich (przez wzgląd na ich mnogie występowanie na terenie miasta), parkom i cmentarzom (z racji ich specyficznej funkcji) oraz obiektom wpisanym do rejestru zabytków. Każdy obiekt bądź zespół obiektów posiada waloryzację, opis stanu zachowania, wytyczne konserwatorskie oraz planowany zakres prac i remontów konserwatorskich. Z uwagi na fakt, że w gminnej ewidencji zabytków miasta Ruda Śląska figuruje prawie 2 000 obiektów, niemożliwym było ujęcie wszystkich z osobna w niniejszym dokumencie. Część z nich zorganizowano zatem w grupy, których wspólnym mianownikiem jest najczęściej obecność tożsamyh rozwiązań architektonicznych lub urbanistycznych. Dla tak usystematyzowanych grup obiektów opracowano stosowne wytyczne konserwatorskie oraz postulowany zakres prac remontowych. Dzięki rozpoznaniu najpilniejszych potrzeb konserwatorskich i ujęciu ich w niniejszym programie, możliwe będzie skuteczniejsze prowadzenie polityki opieki nad zabytkami w Rudzie Śląskiej.

Bardzo istotnym elementem niniejszego opracowania jest analiza SWOT dla środowiska kulturowego miasta oraz wyznaczenie zadań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytkowej tkanki oraz zwiększenie świadomości mieszkańców miasta w zakresie dbania o dziedzictwo kulturowe Rudy Śląskiej. Przy wyznaczaniu szczegółowych działań dla powyższych celów priorytetowych stosowano zasadę referencyjności względem *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017* oraz wszystkich innych dokumentów wymienionych w punkcie 1.2 tego rozdziału.

2. HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA MIASTA

2.1. Wprowadzenie

Obszar obecnego miasta Ruda Śląska tworzy jedenaście dzielnic, które kiedyś stanowiły samodzielne organizmy miejskie. Kilka z nich ma rodowód średniowieczny. Najszybszy rozwój terenów obecnej Rudy Śląskiej nastąpił w XIX w., kiedy silnie zaczął rozwijać się przemysł ciężki. Zmiany wtedy zapoczątkowane doprowadziły do scalania się niezależnych dotąd miejscowości w nowe organizmy.

Miasto w dzisiejszych granicach administracyjnych powstało w dniu 1 stycznia 1959 roku z połączenia Rudy Śląskiej z Nowym Bytomiem. Te dwa zasadnicze człony również nie stanowiły jednolitych, zwartych organizmów miejskich. Ruda Śląska przed przyłączeniem obejmowała następujące jednostki terytorialne: Rudę, Godulę i Orzegów. W skład Nowego Bytomia wchodziły: Nowy Bytom, Bielszowice, Bykowina, Chebzie, Halemba, Kłodnica, Kochłowice, Stara Kuźnica i Wirek. Historyczne zróżnicowanie tych obszarów sprawia, że na charakterystykę miasta Ruda Śląska składają się jednostkowe historie i charakterystyki jego poszczególnych dzielnic.

2.2. Ruda

Pierwsza wzmianka o Rudzie znalazła się w tzw. Rejestrze Ujazdowskim, czyli księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego sporządzonej w latach 1295-1305. Wieś Ruda powstała w sąsiedztwie obecnych ulic Bujoczka i Starowiejskiej. Osiedlanie się ludzi na tym terenie było związane z wydobywaniem rud różnych metali - stąd zresztą nazwa miejscowości. Właścicielami Rudy była rodzina Rudzkich, która nabyła wieś jeszcze w XIV wieku (1396 r.). Od tego czasu Ruda była własnością prywatną. W 1540 roku Rudę nabył Jan Gierattowski z Chudowa, którego rodzina miała wieś we władaniu do 1622 roku. W 1643 roku w wyniku procesu sądowego majątek przejęła Marianna Koniecka z mężem Aleksandrem Biały-Bielskim. Rodzina ta prawdopodobnie należała do ostatnich właścicieli, którzy mieszkali na zamku w Rudzie. Kolejnym istotnym właścicielem był baron Franciszek Wolfgang von Stechow, który kupił Rudę w 1748 roku, a od 1738 roku był również właścicielem miejscowości Pławniowice. W roku 1798 Ruda przechodzi w ręce wnuka von Stechowa - hrabiego Karola Franciszka von Ballestrem. Od tego czasu majoratem rudzko-biskupicko-pławniowickim zajmowała się rodzina Ballestremów, a ich „panowanie” skończyło się dopiero w 1945 roku wraz ze śmiercią hrabiego Mikołaja.

Za moment powstania pierwszej na terenie Rudy kopalni uznaje się datę aktu prawnego dotyczącego utworzenia na wniosek barona von Stechow majoratu obejmującego Rudę, Biskupice i Pławniowice, czyli 23.01.1752 roku. W roku 1770 baron Franciszek Karol von Stechow zgłosił się do pruskiego Urzędu Górniczego czynną już za czasów austriackich kopalnię pod nazwą „Brandenburg”. Uzyskał dla niej

nadania górnicze na eksploatację. Po śmierci barona Stechowa w roku 1798, majorat odziedziczył hrabia

Karol Franciszek von Ballestrem. Ród Ballestremów stał się wkrótce potentatem przemysłowym na Górnym Śląsku, inwestując w różne gałęzie przemysłu i budując jeden z bardziej rozbudowanych koncernów. Do Ballestremów należały dobra ziemskie Górnego i Dolnego Śląska oraz nadania górnicze w rejonie Rudy i Biskupic. Były tam eksploatowane kopalnie „Brandenburg”, „Wolfgang” i „Graf Franz” w Rudzie oraz kopalnia „Castellengo” w Rokitnicy, a także zakłady współpracujące, takie jak: Elektrownia „Mikołaj”, koksownia „Walenty”, szamotownia i kolej piaskowa - własności koncernu „Borsiga”. Ponadto Ballestremowie byli właścicielami pakietu kontrolnego Górnośląskiej Kolei Żelaznej „Oberschlesische Eisenbahn Bedarfs Aktiengesellschaft” („Oberbedarf”). Dyrekcja „Dóbr Hrabiego Ballestrema” zarządzała majątkami ziemskimi na Górnym i Dolnym Śląsku, Austrii, Czechosłowacji, ponadto kierowała filialnymi zakładami przemysłowymi. Równocześnie z rozwojem infrastruktury przemysłowej, trwała budowa osiedli robotniczych dla pracowników koncernu Ballestremów, które powstały między innymi przy obecnej ul. Kościelnej i Staszica, wzdłuż ul. Szczęść Boże, w ramach kolonii Carl Emanuel a także w Rudzkiej Kuźnicy. Zasadnicze zmiany w organizacji koncernu Ballestrema nastąpiły w 1922 roku po podziale Górnego Śląska. Kierownictwo koncernu znajdujące się dotychczas w Rudzie przeniesiono na stronę niemiecką do Gliwic. Po stronie polskiej utworzono firmę pod nazwą „Wschodnio-Górnośląskie Zakłady Przemysłowe hrabiego Mikołaja Ballestrema”. Do nowo utworzonej firmy należały zakłady w rejonie Rudy. Na mocy ustawy z dnia 10 lipca 1939 roku wydanej przez Sejm Śląski Ruda otrzymała prawa miejskie, które jednak weszły w życie dopiero po II wojnie światowej. Do Rudy przyłączono wówczas Godulę, Orzegów i Chebzie. W 1959 Ruda wraz z Nowym Bytomiem stworzyły miasto Ruda Śląska.

2.3. Orzegów

Pierwsza wzmianka historyczna o Orzegowie pochodzi z 1313 roku - niejaki Marcin z Orzegowa występuje w dokumentach jako świadek sprzedaży wsi przez księcia bytomskiego - Siemowita. Orzegów pojawia się także w spisie świętopietrza z 1366 roku. Od tego momentu przechodzi przez wieki z jednych rąk szlacheckich do drugich, aż w końcu w 1826 roku nabywa ten teren górnośląski przemysłowiec Karol Godula. Jedyńą i dominującą gałęzią gospodarki na tym obszarze było wówczas rolnictwo. Głównym celem Goduli było natomiast maksymalne uprzemysłowienie tego regionu, poprzez eksploatację bogactw naturalnych. Po śmierci Goduli w 1848 roku, Orzegów dziedziczy jego jedyna spadkobierczyni Joanna Gryzik, która w roku 1858 wychodzi za mąż za hrabiego Hansa Ulricha Schaffgotscha. W rodzinie Schaffgotschów Orzegów pozostanie do końca II wojny światowej. Najstarsza kopalnia węgla w Orzegowie to „Król Dawid” (jeszcze z XVIII w.). Pierwszą kopalnią uruchomioną przez Karola Godulę w jego majątku była kopalnia „Orzegów”, nadana formalnie w 1832 roku. Samodzielność Orzegowa skończyła się w 1951 roku, kiedy został przyłączony do Rudy.

2.4. Godula

Powstanie osady Godula wiąże się ściśle z rozwojem przemysłu na Górnym Śląsku. Przedsiębiorca

przemysłowy Karol Godula chciał na tym terenie wybudować hutę cynku. Realizację przedsięwzięcia przerwała jego śmierć w 1848 roku, jednak ukończenia zadania podjął się jego radca prawny - Ludwik Scheffler, który rozpoczął budowę huty. Ukończoną w 1855 roku hutę nazwano na cześć pomysłodawcy Godullahütte. W roku 1858 rejencja opolska wyraziła zgodę na nadanie takiej nazwy hucie oraz znajdującej się przy niej osadzie. Powstała w ten sposób osada Godullahütte była częścią gminy Orzegów i składała się z niewielkiego siedliska robotniczego w pobliżu terenu zakładu hutniczego (obszar dzisiejszych ulic Starej i Przedszkolnej). W latach 1858-1861 w ramach osady wzniesiono kolejne budynki murowane, przeważnie parterowe, oraz szkołę. Huta została unieruchomiona w 1919 roku, a w latach 1920-22 rozebrana. Na jej obszarze zlokalizowano fabrykę gwoździ, która przetrwała do 1934 roku. Rozporządzeniem z dnia 26.06.1875 r. wyłączono z gminy Orzegów Obszar Dworski Schaffgotschów i utworzono nową jednostkę administracyjną pod nazwą „Obszar Dworski Orzegów”. Na siedzibę tego obszaru została przeznaczona miejscowość Godullahütte (w skład obszaru wchodziła Godula, kopalnia w Orzegowie, Chebzie, dworzec kolejowy, terytorium hut „Morgenroth” i „Gute Hoffnung”, kopalnia „Pawel”, szyb Zofia i Schlegel oraz folwark Kopanina). Obszary dworskie zlikwidowano 1.05.1924 roku, a w ich miejsce utworzono gminę Godula. W roku 1951 Godulę przyłączono do Rudy.

2.5. Chebzie

Początek osady wiąże się z powstaniem w tym miejscu hut „Gute Hoffnung” i „Morgenroth” w latach 20-tych XIX wieku. W sąsiedztwie hut wybudowano domy dla pracowników, co doprowadziło do powstania dwóch odrębnie funkcjonujących osad. W 1843 roku do huty „Morgenroth” należało 12 domów, a do „Gute Hoffnung” 16 budynków. Obie huty pracowały do 1871 roku. Głównym zakładem wydobywczym w Chebziu była podówczas kopalnia „Pawel” nadana w 1842 roku. Jednak najważniejszym momentem w historii dzielnicy Chebzie jest 1845 rok, kiedy to uruchomiono linię kolejową z Gliwic do Świętochłowic. Powstał wtedy przystanek kolejowy, który mieścił się w centrum Chebzia, naprzeciw funkcjonującej podówczas karczmy. Przystanek jak i miejscowość oficjalnie nazwano „Morgenroth”. W 1859 roku zaczęto budować w dzielnicy dworzec kolejowy. Dzięki temu wzrosły możliwości wywozu węgla i cynku, a Chebzie stało się istotnym węzłem kolejowym. W latach 1902-1914 dla kolejarzy wybudowano przy dworcu osiedle składające się z 32 budynków mieszkalnych, zlokalizowane wokół dzisiejszych ulic Dworcowej, Przedtorze i Zabrzańskiej.

2.6. Nowy Bytom

Nowy Bytom rozwinął się w XIX wieku na obszarze Czarnego Lasu, który był pierwotnie enklawą leśną stanowiącą własność miasta Bytomia. Najistotniejszym zakładem działającym na terenie dzielnicy była

huta „Pokój” (Friedenshütte), wybudowana w 1840 roku przez kupców Szymona Löewy, Moryca Fridländera i Dawida Löwenfelda. W 1871 roku huta została przejęta przez spółkę „Oberschelsische

Eisenbahn Bedarfs Aktiengesellschaft”, zorganizowaną przez Karola Wolfganga Ballestrema. Od momentu uruchomienia huty na terenie Nowego Bytomia rozwijało się budownictwo mieszkaniowe, którego tempo przyrostu było warunkowane etapami rozwoju inwestycyjnego huty. W latach siedemdziesiątych XIX wieku powstawały wielopiętrowe budynki o mieszkaniach składających się najczęściej z dwóch izb. Dla wyższego personelu administracyjnego i technicznego budowano wille. Największa kolonia robotnicza została usytuowana równolegle do zabudowań huty, a jej centralnym punktem jest powstały na początku XX wieku dom towarowy - „Kaufhaus”. Największe nasilenie budownictwa mieszkaniowego nastąpiło po 1905 roku. W 1913 roku już 57% załogi huty mieszkało w budynkach zakładowych¹. W latach 1911-1912 w centrum dzielnicy wzniesiono neoromański kościół pw. św. Pawła, którego sylwetka stała się dominantą przestrzenną otaczającego terenu oraz swoistym symbolem Nowego Bytomia.

W wyniku plebiscytu z 1921 roku Nowy Bytom został przyłączony do Polski. 6 lipca 1922 roku Wojewoda Śląski utworzył z dawnych części powiatu miejskiego Bytom samodzielną gminę pod nazwą Nowy Bytom. W późniejszym okresie, na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30.12.1950 r. został utworzony Powiat Miejski Nowy Bytom, do którego przyłączono miasto Wirek i samodzielne gminy Bielszowice, Bykowina, Halemba, Kochłowice i Kłodnicę. Z gminy Godula włączono do Nowego Bytomia miejscowość Chebzie, a w roku 1954 przyłączono jeszcze Starą Kuźnicę z powiatu pszczyńskiego.

2.7. Wirek

Pierwsze wzmianki na temat Nowej Wsi pochodzą z końca XVI wieku i na ten wiek należy najpewniej datować powstanie tej osady. Do końca XVIII wieku pozostaje ona niewielką osadą wiejską, natomiast w miarę rozwoju przemysłu powiększa się i nabiera miejskiego charakteru. Początek urbanizacji Nowej Wsi wyznacza rok 1802, czyli data założenia kopalni „Błogosławieństwo Boże”. Bliskość wydobywania węgla kamiennego wpływa wkrótce na rozwój hutnictwa - na terenie dzielnicy znajdowały się trzy duże huty - Antonina, Hugo i Liebe-Hoffnung.

W 1828 roku z gminy Nowa Wieś został wyłączony obszar Wirka, który stał się samodzielną gminą. Gmina ta przetrwała do 1870 roku, kiedy to Wirek stał się Obszarem Dworskim. W 1949 roku wszystkie te obszary zostały scalone w Gminę Wirek, która wówczas otrzymała prawa miejskie, natomiast w roku 1951 została przyłączona do Nowego Bytomia.

2.8. Bielszowice

Początki Bielszowic nie są znane, osada istniała na tym terenie najprawdopodobniej już na przełomie XIII i XIV wieku. Nazwa miejscowości pochodzi od potoku Bielczy, obecnie zwanego Kochłówką (Potok Bielszowicki) lub od bielenia płótna na łąkach nad potokiem. Pierwsza udokumentowana wzmianka o dzielnicy pochodzi z 1472 roku i wymienia właściciela wsi Macieja Bielszowickiego Starszego. W 1620 roku na obszarze Bielszowic znajdowały się trzy folwarki. Wynikało to z faktu, iż w tym czasie osada miała trzech właścicieli: Jerzego Rajskiego, Jerzego Bielszowskiego i Małgorzatę Przyszowską. W roku 1689 Bielszowice przeszły na własność Rogowskich z Rogoźnika, by pod koniec XVII wieku Bielszowice znaleźć

się we władaniu Wacława Leopolda Rajskiego. Około 1700 roku połowę majątku nabył Wilhelm Sobek. Kolejna zmiana właściciela Bielszowic nastąpiła w połowie XVIII wieku, wtedy to dobra zakupił baron Jarosław Foglar, właściciel Paniówek i Chudowa. W ramach kolonizacji fryderycjańskiej na terenie Bielszowic powstały w 1774 r. kolonie: Kończyce i Pawłów Górny, a w 1777 Pawłów Dolny. W XVIII wieku Bielszowice były w posiadaniu rodów Wilczków i Bobrowskich. W wieku XIX władali nimi kolejno Blanowscy, Aleksander de Bally, Herman Robert de Brase, a od 1854 roku hrabia Hugo Henkel von Donnersmarck. Kolejny właściciel to Samuel Hoffman, do którego Bielszowice należały od 1873 roku, ten zaś sprzedał ziemie rodzinie Kramsta. Następnie Bielszowice nabył właściciel kolejek konnych, Rudolf Pringsheim, a w 1891 roku zajął je pruski skarb państwa. W roku 1922 patronat nad Bielszowicami przejął skarb odrodzonego państwa polskiego, a w 1951 roku przyłączono je do Nowego Bytomia, by w 1959 weszły w skład miasta Ruda Śląska.

W 1805 roku na terenie dzielnicy wybudowano hutę cynku „Deutsche Hütte”, a w latach 1896-1904 kopalnię węgla kamiennego, która istnieje w tym miejscu do dzisiaj. U schyłku XIX wieku Bielszowice nie miały cech osady zwartej, stanowiły luźny zlepek małych osiedli i przysiółków, dla których wspólnym zwornikiem była przynależność do jednej parafii.

2.9. Halemba

Obecna dzielnica Halemba składa się z trzech funkcjonujących wcześniej osobno miejscowości: Halemby, Kłodnicy i Starej Kuźnicy. Przez wzgląd na historyczną samodzielność tych obszarów, zostaną one opisane osobno.

2.9.1. Halemba

Do końca XVII wieku Halemba była częścią Kochłowic. Powstanie odrębnej wioski było związane z uruchomieniem kuźni żelaza w połowie XV wieku (kuźnica wymieniona jest po raz pierwszy w dokumencie zastawnym z 1451 roku). Nazwa miejscowości wzięta się od nazwiska rodziny Kuźników, dzierżawiającej funkcjonującą tu wówczas kuźnię. W 1629 roku właścicielem ziemi bytomskiej został Łazarz Henkel von Donnersmarck, przejmując jednocześnie Halembę. W tym samym 1629 roku zostały ustanowione tak zwane obszary dworskie, obejmujące w Halembie kuźnicę, folwark z polami i lasem, a także z przyfolwarcznym browarem i słodownią. Po 1649 roku rozpoczął się proces usamodzielniania się Halemby, pod koniec XVII wieku utrwaliła się ostatecznie nazwa osady. W 1718 roku w Halembie zostaje zlokalizowany wielki piec hutniczy. W 1890 roku poświęcono nowo wybudowany kościół, a cztery lata później zlokalizowano przy nim cmentarz.

Proces narastania tkanki mieszkaniowej w Halembie był początkowo bardzo powolny, głównie z racji rolniczego i kuźniczego charakteru tych ziem. Również urbanizacja przebiegała stosunkowo wolno - główną drogę wybrukowano dopiero w latach 90-tych XIX wieku, a zaasfaltowano dopiero w połowie XX w.

2.9.2. Stara Kuźnica

Początek tej osady przypada na 1394 rok, kiedy książęta raciborscy Jan i Mikołaj nadali mistrzowi hutniczemu Henrykowi obszar wielkości pół mili w celu zbudowania kuźnicy, dworu, karczmy, młyna i tartaku wraz z prawem do założenia wsi na prawie niemieckimⁱⁱ. Zakład kuźniczy powstał ostatecznie na południowym brzegu rzeki Kłodnicy, natomiast zabudowania mieszkalne dla jego pracowników po północnej stronie. Wyewoluowały one z czasem w odrębną osadę - Kłodnicę. Niestety, miejscowość Stara Kuźnica, z obiecującej w wiekach XV-XVIII osady przemysłowej, spadła w XIX wieku do rządu niepokąźnej wsi rolniczo-leśnej. Mimo, iż osada była systematycznie powiększana, rozwój Starej Kuźnicy nie przebiegał w takim tempie jak sąsiadującej z nią Halemby.

2.9.3. Kłodnica

Osadnictwo w Kłodnicy rozpoczęło się wraz z działalnością zakładu kuźniczego, który ulokowany został na południowym brzegu rzeki Kłodnicy. Północną jej stronę zagospodarowano wówczas pod chaty i karczmę. W 1629 roku obszar ten został przejęty przez hrabiego Henkel von Donnersmarck. W katastrze z roku 1743 Kłodnica jest zanotowana jako gmina z samorządem wiejskimⁱⁱⁱ. Równocześnie z tworzeniem się samorządu gminnego przebiegał proces industrializacji wsi. Najprężniejszy rozkwit objął Kłodnicę w latach międzywojennych - dokonano wówczas elektryfikacji miejscowości, założono straż pożarną, utwardzono główną drogę oraz wybudowano most łączący Kłodnicę ze Starą Kuźnicą. W 1942 roku koncern Schaffgotschów rozpoczął na terenie Kłodnicy budowę szybu górniczego Godula, który stał się zalążkiem do powstania kopalni „Halemba”. Rozporządzeniem wojewody z dnia 27.11.1945 r. gminę Kłodnica włączono do gminy Halemba, by później przyłączyć ją do Nowego Bytomia, a w roku 1959 do nowopowstałej Rudy Śląskiej^{iv}.

2.10. Kochłowice

Ośrodkiem wokół którego rozrastała się osada kochłowska było grodzisko, założone nad rzeką Kochłówką, najprawdopodobniej w drugiej połowie XIII wieku. Od 1498 roku ziemia bytomska, na obszarze której zlokalizowane są Kochłowice, znajdowała się w posiadaniu księcia opolskiego Jana Dobrego. Po jego śmierci księstwo bytomskie wraz z Kochłowicami objął margrabia Jerzy Hohenzollern, a w 1629 roku przeszło ono na własność Łazarza Henkel von Donnersmarck. Ta rodzina będzie właścicielem tego obszaru do końca II wojny światowej.

Pierwsza na terenie Kochłowic kopalnia, o nazwie „Hugo” powstała w 1824 roku, a drugą o nazwie „Zwang” otwarto w roku 1828. Kopalnie zostały połączone w jedną, o nazwie „Hugo-Zwang” w 1849 roku. Nazwę tę zmieniono dopiero w 1928, kiedy kopalnia przestała być własnością rodziny Henkel von Donnersmarck i stała się własnością spółki akcyjnej „Wirek Kopalnie S.A.”, nazwano ją wówczas „Wirek”. W pięć lat później, w roku 1933 kopalnię unieruchomiono. Ponowną eksploatację podjęły dopiero władze

niemieckie w 1939 roku, a w 1954 kopalnię przyłączono do powstałej wówczas kopalni „Nowy Wirek”, która obecnie działa pod nazwą „Halemba-Wirek”.

Rozkwit Kochłowic nastąpił pod koniec XIX wieku. Wówczas w dzielnicy założono urząd pocztowy oraz centralny wodociąg, natomiast na początku XX wieku miejscowość przyłączono do sieci kolejowej, wybudowano dworzec oraz pociągnięto sieć gazową. W trakcie plebiscytu z 1921 roku większość mieszkańców Kochłowic opowiedziała się za przyłączeniem do Rzeczypospolitej, w związku z czym w roku 1922 miasto zostało uroczyście przejęte przez administrację polską. W 1951 roku Kochłowice utraciły samodzielność i stały się dzielnicą Nowego Bytomia, by w 1959 zostać przyłączone do Rudy Śląskiej.

2.11. Bykowina

Bykowina była do końca XVII wieku przysiółkiem Kochłowic. Początki osadnictwa na tym terenie mają związek z działalnością kamieniołomu, który funkcjonował w tym miejscu aż do XX wieku. Data powstania gminy bykowińskiej nie jest znana. Na pewno było to przed 1789 rokiem, z tego czasu bowiem jest zachowane wyobrażenie pieczęci gminnej Bykowiny. Przedstawia ona wzgórze z wejściem do sztolni, na którym rośnie drzewo. Posiadanie własnego herbu świadczyło w państwie pruskim o samodzielności prawnej, należy więc mniemać, że Bykowina była wówczas już niezależna od Kochłowic. W 1825 roku wybudowano na terenie Bykowiny cynkownię Turzo, która działała do roku 1919. Po powstaniach śląskich Bykowina została uroczyście przejęta przez władze polskie 20 czerwca 1922 roku. W 1951 roku obszar Bykowiny włączono do miasta Nowy Bytom, a w 1959 Bykowina stała się jedną z dzielnic Rudy Śląskiej.

2.12. Czarny Las

Teren obecnego Czarnego Lasu przez kilkaset lat był porośnięty gęstym lasem, z którego bytomscy mieszkańcy czerpali drewno opałowe i budowlane. Przez lata funkcjonował jako obszar dworski, a później służąca do polowań własność należąca do miasta Bytomia. Do połowy XVIII wieku ta leśna enklawa nie miała większego znaczenia gospodarczego. Wartość obszaru wzrosła, gdy w okolicy zaczęto wydobywać węgiel kamienny. Pierwsze podanie do władz o pozwolenie na eksploatację wnieśli mieszkańcy bytomscy w 1776 roku. W latach 1899-1902 powstaje kopalnia „Friedensgrube”, czyli kopalnia „Pokój”, której założenie stało się impulsem do intensywnego rozwoju osadnictwa na tym obszarze. Teren dzielnicy odłączono od Bytomia dopiero w 1922 roku, po rozstrzygnięciu plebiscytu. Czarny Las został wówczas wcielony do gminy Nowy Bytom. 12.01.2006 r. Rada Miasta Ruda Śląska uchwałą nr 954/LIII/2006 wyodrębniła teren historycznego Czarnego Lasu z dzielnic Nowy Bytom i Wirek i utworzyła tym samym jedenastą dzielnicę Rudy Śląskiej.

3. DIAGNOZA I WALORYZACJA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE MIASTA

3.1. Struktura zabytków w mieście Ruda Śląska

3.1.1. Zabytki nieruchome

Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków i data wpisu
1.	ul. Kościelna 12	Kościół parafialny pod wezwaniem Matki Boskiej Różańcowej, fundacji hrabiego Wolfganga Ballestrema, wzniesiony w 1869 roku w stylu uproszczonego neogotyku według projektu gliwickiego budowniczego Wachtela <i>Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem</i>	A/7/99 30.04.1999
2.	ul. Piastowska 16	Kościół parafialny pod wezwaniem św. Józefa fundacji hrabiego Franciszka Ksawerego Ballestrema, wzniesiony w latach 1902-1904 według projektu berlińskiego architekta Augusta Menke <i>Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodu</i>	A/8/99 30.04.1999
3.	ul. Orzegowska 6	Budynek kaplicy pod wezwaniem św. Józefa, obecnie Piusa X, wzniesiony w 1870 roku <i>Granice ochrony obejmują budynek kaplicy oraz jego najbliższe otoczenie wraz z zielenią w granicach działki</i>	A/195/06 24.08.2006
4.	ul. Wolności 6	Budynek szkoły (obecnie biurowy) wzniesiony w 1895 roku <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/256/09 07.07.2009

5.	ulice Wieniawskiego, Staszica, Wolności, Kościelna, Mickiewicza	Zespół osiedla robotniczego powstały około 1900 roku w obrębie ulic Wolności, Kościelnej, Stanisława Staszica, Henryka Wieniawskiego i Adama Mickiewicza <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje:</i> - rozplanowanie osiedla (układ i zabudowy na terenie objętym decyzją) - zabudowa - budynki mieszkalne przy ulicy: 1) Wieniawskiego 1, 3, 5 2) Wolności 33, 35, 37, 39 3) Staszica 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15 - wraz z towarzyszącą im zabudową gospodarczą 4) Kościelnej 2, 4, 6, 8 - wraz z towarzyszącą im zabudową gospodarczą - zespół kościelny, który tworzą: neogotycki kościół parafialny pod wezwaniem Matki Boskiej Różańcowej z 1869 roku, plebania i ogród - budynki użyteczności publicznej: 1) gmach gimnazjum (obecnie Liceum Ogólnokształcącego) przy ul. Mickiewicza 15 2) szkoła zawodowa (później urząd gminy, obecnie muzeum) przy ul. Wolności 26 - zieleni osiedlową - zadrzewienie ulic Staszica i Kościelnej	A/1518/93 30.04.1993
6.	ul. Konopnickiej	Zespół zabudowań dawnego szybu Franciszek kopalni Wawel, z końca XIX wieku, który tworzą budynki: portierni, maszynowni, nadszybia, dawnej łaźni górniczej, cechowni, kotłowni, straży pożarnej, administracji, rozdzielni i stacji ratownictwa górniczego, dawnych stajni, warsztatów, dawnej stolarni, warsztatów elektrycznych oraz wieża nadszybowa	A/1324/84 29.08.1984
7.	ul. ks. Niedzieli 6	Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny, wzniesiony w 1883 roku według projektu mistrza budowlanego Philipsa z Gliwic, przy współpracy mistrza ciesielskiego Traufelda <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodzenia (które nie jest przedmiotem wpisu do rejestru zabytków)</i>	A/180/06 27.07.2006
8.	ul. Kokota 169A	Budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuskowej, wzniesiony w latach 1905-1906, rozbudowany w latach późniejszych <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuskowej wraz z najbliższym otoczeniem, znajdującym się na działce o numerze 1227/113</i>	A/316/10 15.10.2010

9.	ul. ks. Niedzieli 22, 24, 26, 28, 30 i 32	Zespół zabudowy kolonii patronackiej wzniesiony w około 1900 roku, w skład którego wchodzi budynki mieszkalne oraz budynki gospodarcze <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje układ urbanistyczno-architektoniczny osiedla, bryłę i formę budynków mieszkalnych oraz budynków gospodarczych, detal architektoniczny elewacji i wnętrza, historyczny układ, podziały i formę stolarki okiennej i drzwiowej</i>	A/176/06 03.03.2006
10.	ul. Styczyńskiego, Nowobytomska i Szafranka	Kolonia domków robotniczych składająca się z 12 budowli mieszkalnych i jednej gospodarczej, wzniesiona w latach 1906-1907	A/1334/85 21.05.1985
11.	ul. Goduli 22	Kościół parafialny pod wezwaniem ścięcia św. Jana Chrzciciela (pierwotny projekt opracowany został w 1865 roku prawdopodobnie przez berlińskiego architekta J. Roschdorffa, kościół rozbudowano w latach 1868-1871 przez Teodora Linkego, najprawdopodobniej według projektu architekta Karla Heidenreicha) <i>Granice ochrony obejmują działkę</i>	A/10/99 30.04.1999
12.	ul. Piłsudskiego	Kościół filialny pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny z XIX w. <i>Granice ochrony obejmują cały obiekt w ramach ogrodu</i>	A/1150/70 21.12.1970
13.	ul. ks. Tunkla	Zespół kościelny pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej z końca XIX wieku, obejmujący: 1) kościół parafialny 2) plebanie 3) budynki gospodarcze <i>Granice ochrony obejmują cały zespół w ramach ogrodu (z wyjątkiem stodoły i szopki)</i>	A/1312/83 10.08.1983
14.	Kochłowice	Grodzisko średniowieczne z XI-XIV wieku, wczesnośredniowieczne i średniowieczne, należące do typu cypelowych, położone w dolinie rzeczki Kochłówki na jej prawym północnym brzegu, w widłach jakie tworzy ona z płynącą z północy niewielką strugą Przykopa	C/931/68 16.08.1968
15.	plac Jana Pawła II 5	Zespół kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Pawła, składający się z budynków kościoła i plebanii, wzniesiony w latach 1910-1913 według projektu Johanna Franciscusa Klompa <i>Granice ochrony obejmują kościół i plebanie wraz z najbliższym otoczeniem</i>	A/1493/92 27.08.1992
16.	ul. Markowej 5-7	Budynek mieszkalny wzniesiony około 1900 roku <i>Wpis do rejestru obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/251/09 07.07.2009

17.	plac Jana Pawła II 2 i 2A	Budynki mieszkalne - budynek główny i oficyna - wzniesione w 1905 roku <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje oba budynki w granicach działki nr 630/88</i>	A/248/09 07.07.2009
18.	ul. Niedurnego 30/ ul. Pokoju 1	Kamienica wzniesiona w 1910 roku w stylu modernistycznym <i>Granice ochrony obejmują budynek</i>	A/161/08 województwo śląskie A/1684/98 20.11.1998 województwo katowickie
19.	ul. Niedurnego 73	Willa <i>Florianka</i> wzniesiona ok. 1910 roku w stylu secesyjnym <i>Granice ochrony obejmują cały budynek wraz z najbliższym otoczeniem wyznaczonym przez ogrodzenie</i>	A/1606/95 31.05.1995
20.	ul. Niedurnego 79	Budynek portierni Huty <i>Pokój</i> , tzw. Brama II <i>Wpis do rejestru obejmuje budynek portierni wraz z najbliższym otoczeniem</i>	A/357/11 07.12.2011
21.	Królowej Jadwigi 8	Zespół zabudowy kościoła parafialnego św. Michała Archanioła, który tworzą: 1) kościół 2) plebania i sąsiadujący z nią chlew (obecnie salka katechetyczna) 3) pierwotne ogrodzenie plebanii od północy i zachodu 4) najbliższe otoczenie w granicach działek kościelnych	A/148/05 16.08.2005
22.	ul. Młodego Górnika 8	Budynek klasztoru Domu zakonnego Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety (obecnie przedszkole), wzniesiony w 1905 roku <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek klasztoru (przedszkola) w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/310/10 29.07.2010
23.	ul. kard. Hłonda 42	Kamienica wzniesiona w 1900 roku <i>Granice ochrony obejmują budynek</i>	A/168/06 31.01.2006
24.	ul. kard Hłonda	Fragment zabudowy dawnych Zakładów Koksowniczych <i>Orzegów</i> z 1903 roku: 1) budynek wieży węglowej 2) zbiornik smoły 3) ciąg komór pierwszej baterii koksowniczej 4) odcinek drogi dojazdowej <i>Granice ochrony obejmują wymienione obiekty wraz z otoczeniem</i>	A/1352/87 06.11.1987

25.	ul. Bytomska 51	Parowa maszyna wyciągowa na szybie <i>Jurand</i> wraz z budynkiem, w którym się ona mieści, znajdująca się na terenie kopalni węgla kamiennego <i>Karol</i> <i>Granice ochrony obejmują cały obiekt i najbliższe otoczenie</i>	A/1352/87 06.11.1987
26.	ulice Raciborska i Wolności	Układ urbanistyczny i zabudowa kolonii robotniczej z początku XX wieku, którą tworzy zabudowa mieszkaniowa przy ulicy: 1) Wolności 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114 2) Raciborskiej 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15 <i>Granice ochrony obejmują budynki mieszkalne oraz układ planu kolonii w obrębie kwartału ograniczonego ulicami Wolności, Raciborską i Zabrzańską</i>	A/1574/95 10.10.1995
27.	ul. Nowary	Kościół parafialny pod wezwaniem śś. Wawrzyńca i Antoniego, wzniesiony w latach 1908-1909 według projektu architekta Ludwika Schneidera <i>Granice ochrony obejmują dwie działki w ramach ogrodzenia z podjazdem i kaplicą od strony południowej</i>	A/9/99 30.04.1999
28.	ul. 1-go Maja 291	Kościół Ewangelicko-Augsburski im. Odkupiciela, wzniesiony w latach 1901-1902 przez firmę budowlaną Kirschowski z Bielszowic <i>Granice ochrony obejmują działkę (z wyjątkiem współczesnych budynków gospodarczych oraz plebanii)</i>	A/11/99 30.04.1999
29.	ul. 1-go Maja 225	Budynek władz gminy Nowa Wieś (obecnie gmach Sądu Rejonowego), wybudowany w latach 1928-1929 według projektu Tadeusza Michejdy <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/217/07 12.11.2007
30.	ul. Kubiny 4-34	Osiedle pochodzące z 1867 roku, składające się z 16 identycznych domów ustawionych w rzędzie wzdłuż ulicy <i>Granice ochrony obejmują budynki mieszkalne w granicach działek, na których są zlokalizowane</i>	A/1231/78 19.08.1978
31.	ul. 1-go Maja 279	Budynek szpitala wybudowany na przełomie XIX i XX wieku <i>Wpis obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/200/06 09.10.2006
32.	ul. 1-go Maja 243	Budynek mieszkalno-usługowy, wybudowany około 1904-1907 roku <i>Wpis do rejestru obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/216/07 12.09.2007

33.	ul. Szyb Andrzeja	Budynek nadszybowy szybu <i>Andrzej</i> byłej kopalni <i>Błogostawieństwo Boże</i> , zapewne z około 1870 roku <i>Granice ochrony obejmują przylegające budynki maszynowni i biurowy oraz najbliższe otoczenie</i>	A/1226/78 22.03.1978
34.	ul. Piastowska 5	Budynek dawnej fabryki margaryny wybudowany w 1923 roku <i>Wpis do rejestru obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych wraz z przyporami</i>	A/410/13 18.10.2013
35.	ul. Niedurnego	Zespół wielkiego pieca „A” wraz z wyciągiem ukośnym, wyciągiem osobowo-towarowym, odpylnikiem statycznym, zespołem nagrzewnic 1, 2, 3, w obrębie zespołu Huty <i>Pokój</i> <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje wielki piec hutniczy „A” wraz z wyciągiem ukośnym, wyciągiem osobowo-towarowym, odpylnikiem statycznym, zespołem nagrzewnic 1, 2, 3 znajdującym się na działce o nr 3131/215</i>	A/360/12 27.11.2012
36.	ul. Szyb Walenty	Zespół zabudowy szybu „Mikołaj” składający się z następujących obiektów: 1) budynku nadszybia szybu „Mikołaj” z wieżą wyciągową szybu 2) budynków maszyny wyciągowej, hali przetwornic, warsztatu wraz ze znajdującymi się wewnątrz elementami wyposażenia technicznego, to jest: maszyną wyciągową z kołem pędnym „Koepe”, szybowskazem, tachografem, zestawem przetwornic systemu „Ward-Leonadra” z kołem zamachowym „Ilgnera” oraz pozostałym wyposażeniem <i>Wpis do rejestru zabytków obejmuje wymienione wyżej budynku w obrysie murów zewnętrznych</i>	A/418/14 25.06.2014

3.1.2. Zabytki ruchome

Lp.	Adres	Obiekt	Numer rejestru zabytków i data wpisu
1.	plac Jana Pawła II 5	Dwie rzeźby - św. Barbara i św. Florian - ustawione przed kościołem parafialnym pod wezwaniem św. Pawła, wykonane w 1912 roku przez Mathiasa Beule z Dortmundu	B/631/92 27.08.1992
2.	ul. Kochłowska 6	Instrument muzyczny (organy i prospekt) w kościele parafialnym pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego, powstały w 1888 roku w firmie Heinrich Dürschlag und Sohn w Rybniku	B/100/07 07.09.2007
3.	ul. Młodzieżowa 23	Kapliczka wmurowana w ścianę narożną budynku usytuowanego przy ul. Młodzieżowej 23, wzniesiona w 4 ćw. XIX wieku	A/101/07 20.02.2008

4.	ul. ks. Tunkla	Trzy kamienne figury przedstawiające Najświętszą Marię Pannę Niepokalaną Poczetą, krzyż Męki Pańskiej oraz grupę Zmartwychwstania Chrystusa, usytuowane w otoczeniu kościoła parafialnego pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej wykonane na początku XX wieku	B/112/08 20.02.2008
5.	ul. Goduli 22	Zespół witraży figuralnych i ornamentalnych o motywach roślinno-geometrycznych, występujących w transepcie, prezbiterium, obu zakrystiach, nawie i wieży kościoła parafialnego pod wezwaniem Ścięcia św. Jana Chrzciciela, wykonane w 1911 roku	B/168/10 30.03.2010
6.	ul. 1-go Maja 36	Instrument muzyczny (organy i prospekt) na chórze muzycznym kościoła parafialnego pod wezwaniem Matki Boskiej Różańcowej	B/198/10 13.12.2010
7.	plac Jana Pawła II 5	Obraz <i>Święta Barbara</i> w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Pawła, pochodzący z pierwszej połowy XIX wieku	B/602/90 23.02.1990
8.	ul. Niedurnego 67	Wyposażenie „Apteki Floriańskiej”, które tworzą meble (regaly, szafki ekspozycyjne, szafki na zapasy, stół, pulpit recepturowy, szafy recepturowe, stoły) oraz sprzęt apteczny (wagi, naczynia ceramiczne i szklane, moździerz, odważniki) z pierwszej ćwierci XX wieku	B/641/93 30.07.1993
9.	ul. Niedurnego 73	Pozostałości wystroju willi <i>Florianka</i> - witraże dekoracyjne, boazeria ceramiczna przedsionka, posadzka ceramiczna przedsionka i łazienki, płyty żeliwne w przedsionku i salonie, stolarka holu, klatki schodowej i jadalni, mozaika <i>Święty Florian</i> , kraty w oknach, ogrodzenie z furtką i bramą	B/649/95 31.05.1995
10.	ul. Wyzwolenia	Krzyż Męki Pańskiej usytuowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Wyzwolenia, wykonany w 1858 roku	B/260/13 04.12.2013
11.	ul. Niedurnego 69	Zespół dziesięciu maszyn drukarskich, przechowywanych w budynku Miejskiego Centrum Kultury im. Henryka Bisty	184/10 15.10.2010
12.	ul. Królowej Jadwigi 8	Instrument muzyczny (organy i prospekt) w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Michała Archanioła	264/14 14.02.2014
13.	ul. Wyzwolenia 215	Trzy witraże składające się na tryptyk poświęcony św. Andrzejowi Boboli w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli	242/13 14.01.2013

3.1.3. Stanowiska archeologiczne

Strefa OW obserwacji archeologicznej obejmuje obszary potencjalnego występowania znalezisk archeologicznych. Poniższe zestawienie prezentuje stanowiska archeologiczne na terenie miasta. W zestawieniu ujęty został rodzaj stanowiska i jego datowanie wraz z zaznaczeniem lokalizacji stanowiska na mapie AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski).

Lokalizacja stanowiska na mapie AZP	Numer stanowiska na obszarze (zgodnie z AZP)	Rodzaj stanowiska i chronologia
97-46	1	Ślad osadnictwa - późne średniowiecze
97-46	2	Ślad osadnictwa - późne średniowiecze
97-46	3	Ślad osadnictwa - średniowiecze
97-46	4	Ślad osadnictwa - średniowiecze
97-46	5	Ślad osadnictwa - średniowiecze
97-46	7	Ślad osadnictwa - średniowiecze
98-46	17	Ślad osadnictwa - neolit
98-46	14	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	15	2 gródki - nieokreślony
98-46	16	Gródek - nieokreślony
98-46	1	Gródek - późne średniowiecze, średniowiecze Ślad osadnictwa - nowożytny
98-46	2	Ślad osadnictwa - średniowiecze
98-46	3	Ślad osadnictwa - średniowiecze Ślad osadnictwa - nowożytny
98-46	10	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	11	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	12	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	13	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	4	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	5	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	6	Ślad osadnictwa - epoka kamienia Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
98-46	7	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
98-46	9	Ślad osadnictwa - nowożytny
99-46	16	Ślad osadnictwa - epoka kamienia - neolit
99-46	17	Ślad osadnictwa
98-46	8	Ślad osadnictwa - epoka kamienia Ślad osadnictwa - nieokreślony

3.1.4. Gminna ewidencja zabytków

Gminna ewidencja zabytków miasta Ruda Śląska została przyjęta Zarządzeniem nr SP.0050.2.5.2013 Prezydenta Miasta Ruda Śląska z dnia 11.01.2013 r. w sprawie utworzenia gminnej ewidencji zabytków dla miasta Ruda Śląska, zmienionym Zarządzeniem nr SP.0050.2.188.2014 z dnia 05.05.2014 r. Do zestawienia gminnej ewidencji zabytków wchodziły obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, jak również obiekty chronione postanowieniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W skład zestawienia wchodziły obiekty mieszkalne jedno i wielorodzinne, budynki usługowe, sakralne, użyteczności publicznej, obiekty techniki, przemysłu czy obiekty małej architektury.

3.1.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Oprócz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, na terenie miasta Ruda Śląska wyróżniamy strefy ochrony konserwatorskiej - obszary o walorach kulturowych chronione postanowieniami planu miejscowego. Są to strefy wyznaczone dla obszarów szczególnie wartościowych, o zachowanej historycznej strukturze przestrzennej, cechujących się dużym zagęszczeniem zabytkowej tkanki bądź wyjątkowymi wartościami historycznymi i krajobrazowymi. W ramach stref ochrony konserwatorskiej ochronie podlegają nie tylko usytuowane w ich granicach zabytkowe obiekty, ale również siatka ulic, kompozycja wnętrza urbanistycznych czy historyczne linie zabudowy. Na terenie miasta wyróżniamy strefę „A” - ścisłej i „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej oraz strefę „E” - ochrony ekspozycji i „K” - ochrony krajobrazu.

TERENY OBJĘTE STREFĄ „A” ŚCISLEJ OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Zespoły zabytków architektury świeckiej i sakralnej

1. Teren osiedli robotniczych przy ul. Kokota i Kasprowicza w Bielszowicach
2. Zespół osiedla robotniczego przy ul. Styczyńskiego, Nowobytomskiej, Szafranka w Chebziu
3. Zespół kościoła parafialnego w Goduli p.w. Ścięcia św. Jana Chrzcziciela oraz zespół szpitala przy ul. Goduli
4. Zespół osiedla robotniczego w Goduli przy ulicach: Goduli, Nowaka, Kolbego, Tiałowskiego, Czereśniowej
5. Zespół kościelny p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Halembie
6. Zespół zabudowy robotniczej przy ul. Radoszowskiej w Kochłowicach
7. Zespół osiedla robotniczego przy ul. Tunkla w Kochłowicach
8. Budynek Domu Opieki społecznej Caritas wraz z najbliższym otoczeniem przy ul. Piłsudskiego 43 w Kochłowicach
9. Centrum dzielnicy Nowy Bytom
10. Zespół zabudowy robotniczej przy ulicach: Chorzowskiej, Furgoła, Krasickiego w Nowym Bytomiu
11. Zespół zabudowy robotniczej przy ul. Podgórze w Nowym Bytomiu
12. Centrum dzielnicy Orzegów wraz z kościołem p.w. św. Michała Archanioła z plebanią przy

ul. Królowej Jadwigi

13. Osiedle robotnicze przy ul. Staszica, Kościelnej, Wolności, Wieniawskiego i Mickiewicza w Rudzie
14. Osiedle robotnicze przy ulicach Wolności i Raciborskiej w Rudzie
15. Zespół kościelny przy ul. Piastowskiej w Rudzie (kościół i plebania)
16. Centrum dzielnicy Wirek wraz z kościołem p.w. śś. Wawrzyńca i Antoniego
17. Zespół zabudowy dawnej kolonii Ficinus przy ul. Kubiny w Wirku
18. Zespół budynków mieszkalnych przy ul. ks. Niedzieli w Bielszowicach
19. Tzw. pałacyk klasycystyczny przy ul. 1-go Maja w Halembie
20. Osiedle robotnicze przy ulicach Staszica, Kościelnej, Wolności, Wieniawskiego, Mickiewicza w Rudzie

Zabytki bądź zespoły zabytków przemysłu i techniki

1. Zespół zabudowań szybu „Mikołaj” byłej KWK „Wawel” wraz z elektrownią
2. Teren dawnej kopalni „Karol”
3. Teren KWK „Pokój”
4. Zespół zabudowań szybu „Franciszek” w Rudzie
5. Zespół zabudowań szybu „Andrzej” w Wirku

TERENY OBJĘTE STREFĄ „B” POŚREDNIEJ OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Zabytki bądź zespoły zabytków architektury świeckiej i sakralnej

1. Teren dawnego PGR - Nowa Ruda w Bielszowicach
2. Zabudowa centrum dzielnicy Chebzie obejmująca zespoły budynków wielorodzinnych
3. Zespół zabudowy mieszkaniowej przy ul. Pawła w Chebziu
4. Osiedle robotnicze przy ulicach: Goduli, Rencistów i Imieli w Goduli
5. Osiedla przy ulicach Floriana, Joanny i pl. Niepodległości w Goduli
6. Centrum dzielnicy Kochłowice wraz z zespołem kościoła p.w. Trójcy Przenajświętszej
7. Zespół dawnej kolonii przy ul. Sobieskiego w Rudzie
8. Pozostałości osiedla robotniczego przy ulicach: Niedurnego, Gwardii Ludowej, Rudzkiej w Nowym Bytomiu
9. Obszar centrum Nowego Bytomia w rejonie ulic Hallera, Parkowej, Niedurnego, sąsiadujący ze strefą „A” ochrony konserwatorskiej
10. Zespół dawnej kolonii „Karol” w Rudzie
11. Zespół zabudowy mieszkalnej przy ulicach: Piastowskiej, Sprusa, Jana Dobrego ks. Opolskiego i Gierattowskiego w Rudzie wraz z kaplicą p.w. św. Piusa X oraz parkiem im. Kosińskiego
12. Centrum dzielnicy Ruda
13. Zespół zabudowy kolonii robotniczej przy ul. Szczęść Boże w Rudzie
14. Zespół zabudowy kolonii przy ul. Skłodowskiej, Ligonii i Miarki w Rudzie

15. Zespół osiedla robotniczego ograniczonego ulicami Plebiscytową, Potyki i Zgody
16. Zespół osiedla robotniczego przy ulicach: Żeromskiego, Gierattowskiego, Kędzierzyńskiej i Ogrodowej w Rudzie
17. Kościół p.w. św. Marii Magdaleny wraz z plebanią przy ul. Kokota w Bielszowicach
18. Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z plebanią przy ul. Wita Stwosza w Bykownie
19. Kościół p.w. św. Ducha w Czarnym Lesie
20. Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego przy ul. Kochłowskiej w Kłodnicy
21. Teren zamknięty ulicami Kuźników, 1-go Maja i Halembskiej wraz z zespołem starej zabudowy
22. Zespół zabudowy mieszkaniowej przy ul. Kolonia Zwycięstwa w Halembie
23. Zespół kościelny parafii p.w. św. Andrzeja Boboli w Wirku
24. Teren szkoły usytuowanej przy ul. 1-go Maja 173 w Wirku
25. Budynek mieszkalny i gospodarczy przy ul. Lompy 2 w Nowym Bytomiu
26. Kolonia domków fińskich przy ulicach Komuny Paryskiej, Narutowicza, Wróblewskiego, Drzymały w Bielszowicach
27. Kolonie domków fińskich przy ulicach Bema, Pionierów, Jedności, Grottgera, Jasińskiego, Fińskiej w Bielszowicach
28. Zespół zabudowań przy ul. Zielonej w Bielszowicach
29. Zespół zabudowań Szpitala Miejskiego nr 1, zabudowań szkoły oraz zabudowań mieszkalnych w Bielszowicach
30. Zespół zabudowań przy ulicach Wrocławskiej, Kaszubskiej i Oświęcimskiej w Kochłowicach
31. Teren wokół budynku starej karczmy przy ul. Skargi 1 w Halembie

Zabytki bądź zespoły zabytków przemysłu i techniki

1. Teren huty „Pokój” w Nowym Bytomiu
2. Teren koksowni „Orzegów”
3. Zabudowa szybu „Lech” KWK „Pokój”
4. Zespół zabudowy dawnej huty cynku „Hugo” w Wirku
5. Pozostałości dawnej kopalni „Pawel” w Chebziu
6. Część kopalni „Bielszowice”
7. Dawna fabryka margaryny przy ul. Piastowskiej 5 w Rudzie
8. Fragment obszaru byłej KWK „Wawel”
9. Zespół zabudowań szybu „Klara” oraz zabudowań szkoły byłej KWK „Wawel”
10. Zespół stacyjny Ruda Śląska - Ruda
11. Cegielnia w Bielszowicach
12. Zespół zabudowań szybu „Wanda” KWK „Pokój”
13. Fragment obszaru Ruch I „Wirek” kopalni „Polska-Wirek”

TERENY OBJĘTE STREFĄ „E” OCHRONY EKSPOZYCJI

1. Teren stanowiący otulinę strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującej centrum dzielnicy Nowy Bytom w rejonie ul. Niedurnego
2. Teren stanowiący przedpole dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującej zespół osiedla robotniczego przy ulicach Styczyńskiego, Szafranka i Nowobytomskiej w Chebziu
3. Teren stanowiący przedpole dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującej zespół kościoła parafialnego p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela oraz zespół szpitala w Goduli

TERENY OBJĘTE STREFĄ „K” OCHRONY KRAJOBRAZU

1. Cmentarz przy ul. Porębskiej w Rudzie
2. Cmentarz przy ul. Kokota w Bielszowicach
3. Cmentarz przy kościele p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli
4. Tzw. stary cmentarz przy ul. Chorzowskiej w Nowym Bytomiu
5. Tzw. stary cmentarz w Orzegowie
6. Cmentarz przy kościele p.w. śś. Wawrzyńca i Antoniego w Wirku
7. Cmentarz przy ul. 11 Listopada w Bykowninie
8. Cmentarz przy kościele p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Halembie
9. Cmentarz przy ul. Wyzwolenia w Kochłowicach
10. Cmentarz przy ul. 1-go Maja w Wirku
11. Cmentarz przy ul. Magdziorza w Wirku
12. Cmentarz przy kościele p.w. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach
13. Park im. Jana III Sobieskiego w Kuźnicy Rudzkiej
14. Park przy ul. Parkowej w Nowym Bytomiu
15. Park im. Koziola przy ul. Piastowskiej w Rudzie

3.2. Architektura sakralna

3.2.1. Kościoły wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego

3.2.1.1. Sanktuarium pw. Matki Boskiej z Lourdes w Kochłowicach

Waloryzacja: To najstarszy obiekt architektury sakralnej zlokalizowany w granicach administracyjnych miasta Ruda Śląska. Wykazuje cechy stylowe zbieżne z kościołami usytuowanymi w Dębieńsku Wielkim i Pilchowicach, pochodzącymi z tego samego okresu. W miejscu obecnej świątyni istniał wcześniej drewniany kościółek, który został konsekrowany przez sufragana krakowskiego Mikołaja Oborskiego 3 maja 1670 r^v. Świątynia ta przetrwała do początku XIX wieku. Zdecydowano wówczas o wzniesieniu budowli murowanej, którą sfinansowali właściciele państwa bytomskiego - Łazarz Henkel von Donnersmarck i jego małżonka. Obecna świątynia powstała w roku 1806 i wtedy też została konsekrowana przez proboszcza

parafii kochłowskiej kanonika Jerzego Przybyłę. Jako budowniczego podaje się Hoffmana z Rybnika.

Kochłowskie sanktuarium to świątynia jednonawowa, orientowana, reprezentująca schyłkową wersję baroku. Wnętrze obiektu jest trzyprzęsłowe, z wyodrębnionym węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście apsydą. Kościół przekryty jest sklepieniem kolebkowym, wspartym na rozczłonkowujących ściany filarach przyściennych o ściętych i zaokrąglonych bokach, ozdobionych lizenami, z których czołowa przechodzi w pojedynczy gurt. Na osi przęsła środkowego usytuowane jest wejście boczne do obiektu, natomiast po południowej stronie prezbiterium założona na rzucie prostokąta zakrystia. W obrębie pierwszego przęsła usytuowany jest chór muzyczny. Fasada frontowa jednoosiowa, z wieżą na planie kwadratu, osadzoną kalenicowo i wtopioną częściowo w połacie dachu oraz połączoną z nimi za pomocą wąskich spływów wolutowych. Wieżę wieńczy cebulasty hełm z latarnią i krzyżem. Elewacje boczne i prezbiterium ozdobione skromnym detalem architektonicznym w postaci wyodrębnionego cokołu, przeciągniętego przez całą bryłę gzymsu koronującego oraz z podziałem w postaci płytkich lizen. W miejscu styku nawy i prezbiterium usytuowana sygnaturka.

W XIX i XX wieku w kościele prowadzono kilkakrotnie prace konserwacyjne: w 1873 roku odnowiono wnętrze a dach pokryto gontami, w latach 1881-1885 podłogę wyłożono marmurowymi płytami i wykonano freski w prezbiterium, w 1898 roku prowadzono prace przy wieży, w 1904 zrealizowano gruntowną renowację. W tym samym roku Kongregacja Mariańska Panien ufundowała grootę Matki Boskiej z Lourdes.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie, krzyż przy wejściu)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektu
- nakaz zachowania formy oraz materiału pokrycia hełmów wieżowych

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- oczyszczenie i impregnacja pokrycia dachowego
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz

z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.1.2. Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach

Waloryzacja: Starania o budowę kościoła rozpoczęto już na początku IV ćwierci XIX wieku, kiedy proboszczem kochłowskiej parafii był ks. Józef Matysiok. Nie udało się wówczas uzyskać wystarczających funduszy na ten cel, w związku z czym starania o budowę świątyni zaniechano. Podjął je ponownie u progu XX wieku ks. Ludwik Tunkel, któremu udało się uzyskać liczne dotacje i uezierać odpowiednią kwotę na budowę kościoła. Dnia 30 stycznia 1900 roku Urząd Biskupi we Wrocławiu wyraził zgodę na budowę świątyni. Konsekracja miała zaś miejsce 17 października 1902 roku. Dokonał jej ks. Kard. Georg Kopp^{vi}.

Kościół wzniesiono według projektu popularnego na Górnym Śląsku architekta Ludwiga Schneidera. Jest to budowla orientowana, założona na planie krzyża łacińskiego, z prezbiterium i ramionami transeptu zakończonymi apsydami. Od południa i północy do prezbiterium dostawiono dwukondygnacyjne aneksy. Na przecięciu nawy i transeptu zlokalizowana wieżyczka z sygnaturką. Od strony zachodniej kościół zakończony masywem wieżowym o dwóch sześciokondygnacyjnych wieżach przekrytych spiczastymi, ośmiobocznymi hełmami. W masywie zachodnim zlokalizowany chór muzyczny. Prezbiterium również flankowane wieżyczkami o wysokości dorównującej wysokości nawy. Kościół wykonano z cegły, a elewacje zewnętrzne wyłożono kamiennymi płytami.

Korpus kościoła trzynawowy, bazylikowy, trzyprzęsłowy, z trzyprzęsłowym transeptem oraz dwuprzęsłowym prezbiterium. Całość przekryta sklepieniem krzyżowo-żebrowym na gurtach, wspartym na półfilarach (łuki) i słupkach (żebra).

Zachowało się w większości oryginalne wyposażenie kościoła: ołtarz główny z czterema ołtarzami bocznymi, balaski ołtarzowe, ambona, chrzcielnica, kąpielnice przy wejściach oraz prospekt organowy. Wystrój i wyposażenie dopełniają stacje drogi krzyżowej, stalle w prezbiterium oraz zespół witraży. Wszystkie te elementy są utrzymane w jednolitej stylistyce, nawiązującej do neoromańskiego projektu kościoła.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie, grupy rzeźbiarskie)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz kamiennej okładziny elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz przywrócenia i utrzymania historycznego pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej

kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów

- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektu

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- oczyszczenie kamiennej okładziny elewacji
- oczyszczenie oraz rekonstrukcja wolnostojących rzeźb zlokalizowanych w bezpośrednim otoczeniu kościoła
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.1.3. Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Rudzie

Waloryzacja: Kościół zlokalizowany jest w dzielnicy Ruda przy ul. Kościelnej 12. Został wzniesiony z fundacji hrabiego Karola Wolfganga von Ballestrema w 1869 roku. Wyznaczał południowo-zachodnią granicę dawnej zabudowy dzielnicy Ruda, będąc jednocześnie pierwszym kościołem na terenie tej dzielnicy. Projekt opracował i zrealizował architekt i budowniczy z Gliwic Wachtel, a prace budowlane trwały od kwietnia do listopada 1869 r. Kościół początkowo był podporządkowany parafii w Zabrze Biskupicach, do rangi parafii wyniesiono go dopiero w 1929 roku.

Świątynia jest orientowana, murowana z cegły i kamienia - piaskowca, założona na planie krzyża łacińskiego z prezbiterium zamkniętym pięciobocznie. Wnętrze trzynawowe, halowe, przekryte płaskim drewnianym stropem, wspartym na pięciu cokołowych cienkich filarach z obu stron nawy głównej oraz z prezbiterium przekrytym sklepieniem krzyżowo-żebrowym. W części prezbiterialnej kościół jest podpiwniczony (dwie kruchty). Okna duże pojedyncze, zamknięte łukiem ostrym, przeprute w grubości muru. Fasada frontowa trzyosiowa, zwieńczona trójkątnym szczytem z dwiema sterczynami, oddzielonymi gzymsem, artykułowana lizenami, z dwoma symetrycznymi oknami po bokach osi oraz okulusem w zwieńczeniu, poniżej którego osadzono otwór w dyspozycji triforialnej. Elewacje boczne, północna i południowa, zbliżone w swym rozwiązaniu - artykułowane przyporami pomiędzy którymi osadzone są wysokie, zamknięte łukiem ostrym okna. Prezbiterium podparte przyporami o profilu uskokowym, osadzonymi w pięciu narożnikach apsydy. Na przecięciu nawy i transeptu zlokalizowana wieżyczka z sygnaturką.

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich

- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- usunięcie nalotów i zabrudzeń z elewacji kościoła oraz jej ponowne zahydrofobizowanie
- usunięcie pęknięć w rejonie chóru
- zmiana systemu grzewczego w kościele na system ogrzewania podłogowego
- wymiana instalacji elektrycznej
- w budynku probostwa - wymiana instalacji elektrycznej i centralnego ogrzewania

3.2.1.4. Sanktuarium pw. św. Józefa w Rudzie

Waloryzacja: Potrzeba budowy nowego kościoła na terenie obecnej dzielnicy Ruda pojawiła się już na początku XX wieku. Istniejące świątynie, tj. kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej oraz kaplica pw. św. Józefa, usytuowana przy dzisiejszej ul. Orzegowskiej, nie były w stanie pomieścić w swoich murach stale rosnącej liczby mieszkańców. W 1901 roku zdecydowano o budowie nowego kościoła w północnej części obecnej dzielnicy, przy dzisiejszej ul. Piastowskiej. Świątynia powstała z fundacji hrabiego Franciszka Ksawerego von Ballestrem. Prace budowlane według projektu architekta i radcy budowlanego Augusta Menke rozpoczęto w kwietniu 1902 r. Wykonawstwem robót kierował budowniczy Kramer z Gliwic, a prace nadzorowali radca górniczy rodziny Ballestremów Franz Pieler i architekt Hans von Pöllnitz^{vii}. Roboty zakończono w roku 1904.

Budowla została wzniesiona na planie krzyża łacińskiego z cegły, na kamiennym cokole z detalem ceramicznym. Prezbiterium zamknięte jest półokrągłą apsydą, a po jego obu stronach zlokalizowane są dwukondygnacyjne aneksy założone na planie prostokąta. Z boku fasady dostawiona jest założona na planie kwadratu wieża z dzwonnicą. Wnętrze świątyni trójnawowe, w typie bazylikowym z emporami, otwartymi na nawę główną poprzez bi- i triforia. Nawa główna dwuprzęsłowa, transept trzyprzęsłowy, przekryte są stropem kasetonowym, prezbiterium zaś przekryte sklepieniem kolebkowym. Przestrzenie międzynawowe podzielone naprzemiennie zastosowanymi filarami i kolumnami, posiadającymi

dekoracyjnie rzeźbione głowice i stanowiącymi podstawę dla dekoracyjnych arkad.

Elewacje zewnętrzne budowli posiadają silnie kojarzące się z romanizmem cechy stylistyczne, tj. okna zamknięte łukiem pełnym, z szeroko rozglifionymi ościeżami, często występujące w dyspozycji biforialnej, motywy arkadek oraz fryzu arkadkowego, uskokowe portale czy bielone, zakończone pełnym łukiem blendy w szczytach. Dekoracji dopełniają podziały elewacji - pionowe za pomocą opracowanych w cegle lizen oraz poziome w postaci bielonych pasów.

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- malowanie wnętrza kościoła
- wymiana pokrycia dachowego wieży kościoła
- wykonanie remontu ogrodzenia obiegającego teren kościoła

3.2.1.5. Kościół pw. św. Wawrzyńca i Antoniego w Wirku

Waloryzacja: Historia wireckiej parafii rozpoczyna się w roku 1856, kiedy do użytku zostaje oddany dom karny, posiadający kaplicę pod wezwaniem św. Wawrzyńca. Kaplica ta służy odprawianiu liturgii nie tylko dla więźniów, ale także okolicznych mieszkańców oraz pracowników lokalnych zakładów. Wraz z rozwojem na tym terenie przemysłu wzrasta również liczba jego mieszkańców, a skromna kaplica nie jest w stanie pomieścić już wszystkich wiernych. W związku z powyższym w 1873 roku dzięki fundacji hrabiego Donnersmarcka rozpoczyna się budowa kościoła, który ulokowany zostaje przy ul. Nowary. Budowę zakończono już w roku następnym, jednak ciągły wzrost liczby parafian sprawił, że na początku wieku

zaczęto myśleć o budowie nowej, większej świątyni. Projekt powierzono znanemu niemieckiego architektowi Ludwikowi Schneiderowi, a budowa trwała w latach 1907-1909.

Świątynia została wymurowana z cegły i kamienia, z detalem kamiennym i ceramicznym oraz częściowym otynkowaniem. Wzniesiona na planie krzyża łacińskiego, posiada masywną wieżę w elewacji głównej. Wnętrze kościoła trójnawowe, z transeptem, zakończone prostokątnym prezbiterium zamkniętym wieloboczną apsydą, przekryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Neogotyckiego charakteru nadają budynkowi ostrołukowe okna, o wydłużonych strzelistych proporcjach, częściowo z dekoracją maswerkową, użycie przypór i sterczyn oraz zastosowanie ostrołupowych hełmów wieżowych (sygnaturka, wieżyczka wieńcząca westwerk). We wnętrzu zachowały się wysokiej klasy witraże autorstwa Carla Lerscha oraz ołtarz główny w formie tryptyku przedstawiający patronów kościoła. Zespół witraży wireckich stanowi jeden z najlepszej klasy zespołów witrażowych w regionie. Składają się na niego 64 okna, tworzące, oprócz pojedynczych przedstawień, dyptyki, tryptyki, cykle oraz przedstawienia ornamentalne^{viii}.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- zakaz stosowania zaprawy cementowej do wypełniania fug w przemurowanych fragmentach elewacji oraz nakaz usunięcia już zastosowanej zaprawy cementowej z elewacji i zastąpienia jej fugą trasową
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- usunięcie spękań kościoła w rejonie prezbiterium oraz wejścia głównego
- wymiana posadzki na nową, dopasowaną charakterem do wystroju świątyni
- oczyszczenie elewacji kościoła
- zmiana systemu monitoringu na system umożliwiający otwarcie świątyni dla zwiedzających

bez konieczności fizycznej ochrony obiektu

- ujednolicenie systemu oświetlenia wewnętrznego wraz z dostosowaniem go do charakteru wystroju świątyni
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.1.6. Kościół pw. Michała Archaniota w Orzegowie

Waloryzacja: Istniejący kościół powstał dzięki fundacji Joanny i Hansa Ulricha Schaffgotschów w latach 1909-1911 według projektu katowickiego architekta Maksymiliana Giemzy, na bazie istniejącej w tym miejscu jednonawowej świątyni, wybudowanej w latach 1894-95. Przystępując do powierzonych mu rozbudowy, Giemza dobudował w miejsce starej fasady prezbiterium i transept, a nową fasadę usytuował w miejscu starego prezbiterium. Powstał w ten sposób kościół jednonawowy z transeptem, zamkniętym ścianą prostą prezbiterium oraz dwuwieżową fasadą. Wnętrze kryte jest stropem, przejścia między nawą a transeptem oddzielono za pomocą trzech wysokich arkad, analogicznych względem arkad zastosowanych w chórze znajdującym się w masywie zachodnim obiektu. Kolumny dźwigające arkady posiadają stylizowane na romańskie kostkowe kapitele o zgeometryzowanym ornamencie roślinnym i zwierzęcym. Dekoracja elewacji zewnętrznych obiektu jest prosta i dyskretna, stanowią ją uskokowe ościeża drzwiowe, pojawiający się motyw biforia, fryz arkadkowy oraz gzymsy ułożone z wzorów geometrycznych wydobytych za pomocą różnorodnie ułożonych cegieł. We wnętrzu zachowany zespół witraży, obejmujący 16 przedstawień figuralnych. Każdy z witraży zamknięty jest łukiem pełnym i przedstawia wizerunek świętego.

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz przywrócenia i utrzymania historycznego pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów

- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wymiana oświetlenia i instalacji elektrycznej
- remont dachu kościoła
- remont wnętrza świątyni wraz z malowaniem ścian na podstawie indywidualnego projektu sporządzonego w oparciu o materiały historyczne

3.2.1.7. Kościół pw. Ścięcia Świętego Jana Chrzciciela w Goduli

Waloryzacja: Historia budowy kościoła w Goduli rozpoczyna się w 1865 roku. Wówczas nastąpiło wydzielenie Goduli od parafii bytomskiej, do której dotychczas należała. Początkowo liturgię sprawowano w szkolnej kaplicy pw. św. Józefa, jednak ze względu na postępujący proces industrializacji Goduli i okolic, a co za tym idzie stale rosnącą liczbę parafian, postanowiono wkrótce o budowie odpowiedniej świątyni. Głównym fundatorem kościoła było hrabiostwo Schaffgotschów. Prace rozpoczęto w 1868 roku, kiedy to 29 czerwca dokonano uroczystego położenia kamienia węgielnego pod budowę. Projekt obiektu był tworzony w dwóch etapach - w roku 1865 powstał plan wykonany przez architekta katedry berlińskiej Raschdorffa, który stał się bazą do projektu opracowanego przez Karla Heidenreicha. Realizacją zajął się Teodor Linke z Bytomia. Prace budowlane ukończono ostatecznie w 1871 roku.

Świątynia powstała w konstrukcji murowanej, z cegły i kamienia, jest częściowo otynkowana i posiada kamienny detal. Założona na planie krzyża łacińskiego, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie i flankującymi je od strony północnej i południowej pięciobocznymi, dwupoziomowymi aneksami oraz wysoką, strzelistą wieżą usytuowaną przy wejściu do obiektu. Na przecięciu nawy i prezbiterium sygnaturka, od strony zachodniej na przedłużeniu naw bocznych oraz do wschodnich ramion transeptu dostawione wieżyczki na planie koła. Wnętrze obiektu pseudohalowe, z korpusem nawowym o szerokości trzech przęseł oraz dwuprzęsłowym prezbiterium, przekrytymi sklepieniem krzyżowo-żebrowym.

Elewacje zewnętrzne operują detalem o charakterze neogotyckim, zastosowane zostały wimpergi z trójlistnym maswerkiem, wydłużone, zamknięte łukiem ostrym okna, smukłe przypory czy dekorujące wieże kwiatony.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków

na tradycyjne, historyczne

- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- oczyszczenie elewacji świątyni wraz z wykonaniem renowacji elementów stolarki okiennej i drzwiowej
- odtworzenie historycznej sygnaturki zlokalizowanej na przecięciu nawy i prezbiterium

3.2.1.8. Kościół pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu

Waloryzacja: Potrzeba budowy kościoła pojawiła się na ziemiach nowobytomskich wraz z założeniem i sukcesywnym rozwojem huty. Już w 1856 roku ks. Szafranek, ówczesny proboszcz bytomski, wystąpił do kurii wrocławskiej o pozwolenie na budowę kościoła na terenie dzisiejszego Nowego Bytomia. Kościół powstał dopiero w 1884 roku, dostał wezwanie św. Józefa i został wybudowany przy skrzyżowaniu ulic Lompy i Chorzowskiej. W dość krótkim czasie jego rozmiary przestały odpowiadać zapotrzebowaniu - prężny rozwój huty „Pokój” sprawił, że w Nowym Bytomiu osiedlało się coraz więcej ludności. W związku z powyższym postanowiono rozbudować istniejącą świątynię. Okazało się to niemożliwe przez wzgląd na występujące na tym terenie szkody górnicze. Jedynym wyjściem była budowa nowej świątyni, posadowionej w innej lokalizacji. W końcu zdecydowano o wystawieniu kościoła przy ówczesnym placu targowym. Projekt świątyni opracował Johannes Franciscus Klomp z Dortmundu.

Kościół fasadą zwrócony jest w stronę wschodnią, założono go na rzucie krzyża łacińskiego. To budowla murowana, ceglana, całkowicie tynkowana, o bogatych, płaskorzeźbionych elewacjach. Korpus trzynawowy, bazylikowy, o bardzo szerokiej nawie głównej, połączony z jednoprzęsłowym masywem wieżowym dostawionym do bryły od strony południowej, w którego obrębie znajduje się przedsionek i chór muzyczny. Transept trzyprzęsłowy, zamknięty od wschodu dwoma apsydami. Prezbiterium wydzielone, dwuprzęsłowe, zamknięte apsydą z obejściem, z rozmieszczonymi po bokach dwukondygnacyjnymi aneksami. Nawa główna, transept i nawy boczne przekryte sklepieniem kolebkowym z lunetami, nad przecięciem nawy i transeptu sklepienie żaglaste.

Elewacje zewnętrzne posiadają niezwykle bogatą dekorację, zarówno architektoniczną (w formie półokrągłych arkad wspartych na półkolumnkach z kostkowymi kapitalikami, fryzów arkadowych, blend oraz kilku rodzajów geometrycznych plecionek), jak i rzeźbiarską. Składają się na nią liczne figuralne

plaskorzeźby wraz z napisami oraz rzadziej występujące pełnoplastyczne rzeźby i elementy zdobnicze, wykonane z kamienia lub sztucznego kamienia. Wykonawcą tej dekoracji był współpracujący z Klompem rzeźbiarz Mathias Beule, prowadzący na początku XX wieku warsztat w Bytomiu.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie badań konserwatorskich na obecność oryginalnej polichromii
- zrekonstruowanie lub uzupełnienie polichromii na podstawie oryginalnych, zachowanych projektów
- oczyszczenie elewacji kościoła i budynku probostwa wraz z uzupełnieniem tynków oraz rekonstrukcją i konserwacją elementów plaskorzeźbionych
- dostosowanie wieży obiektu do pełnienia funkcji widokowych
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.1.9. Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach

Waloryzacja: Obecny kościół bielszowicki powstał w 1883 roku na miejscu starego, istniejącego w tym miejscu od roku 1613 r. drewnianego kościółka. Za projekt świątyni odpowiedzialni są pochodzący z Gliwic budowniczy Philipp i mistrz ciesielski Traufeld z Gliwic. 22 czerwca 1883 r. miała miejsce ceremonia poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę świątyni, a gotowy kościół oddano do użytku jeszcze w tym samym roku.

Bielszowicki kościół jest obiektem murowanym z cegły, nieotynkowanym od zewnątrz (obecnie elewacje wyłożone są płytką klinkierową). Jest to budowla orientowana, trójnawowa, z nieznacznie węższym

od korpusu głównego, zakończonym trójbocznie prezbiterium. Po obu stronach prezbiterium dwa prostokątne aneksy - od północy pełniący funkcję składziku, od południa zakrystii. Do zakrystii wzdłuż nawy południowej przylega zakrystia ministrantów. Zachodnia część kościoła zamknięta jest wieżą założoną na planie prostokąta, której część przyziemia stanowi przedsionek do budynku.

Elewacje zewnętrzne operują skromnym detalem architektonicznym w formie kamiennej - cokół z piaskowca oraz formowanym w tynku - gzyms wieńczący, zworniki łuków okiennych i sterczyny na fasadzie głównej. Ściany artykułowane są jedynie za pomocą wysokich, zamkniętych łukiem ostrym, okien.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (plebania, ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz przywrócenia i utrzymania historycznego pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- naprawa szkód wywołanych działalnością eksploatacyjną kopalni - w kościele widoczne spękania w rejonie prezbiterium na poziomie posadzki
- zasypanie zapadlisk w gruncie usytuowanym od strony północnej kościoła
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód (w celu lepszej obserwacji uszkodzeń możliwe jest odsłonięcie sklepień przekrytych drewnianym sidingiem)

3.2.1.10. Kościół Ewangelicko-Augsburski Odkupiciela w Wirku

Waloryzacja: Autorem projektu tej budowli był wrocławski architekt Felix Henry. Kościół budowano

w latach 1901-1902. To budynek orientowany, wykonany z cegły, osadzony na cokole z kamienia i oskarpowany. W północno-zachodnim narożniku dostawiono wieżę na planie kwadratu, zwieńczoną strzelistym czworobocznym dachem, w której umieszczone zostało wejście. Portal usytuowany jest w zamkniętej łukiem ostrym arkadzie, która została wpisana w trójkątny szczyt. Elewacja południowa ozdobiona sporych rozmiarów oknem zamkniętym łukiem ostrym, podzielonym na 3 kwatery oraz dekorowanym trzema maswerkami. Elewacja południowa z dekoracją w formie kamiennej rozety, zamkniętej w sklepionej ostrołucznie niszy. Pod rozetą zlokalizowana jest dekoracyjnie opracowana inskrypcja „Ein feste Burg ist unser Gott”, flankowana datami powstania budowli. Pod spodem zestaw trzech okienek sklepionych ostrym łukiem.

Wnętrze kościoła salowe, z nawą główną o trzech przęsłach oraz jednoprzęsłowym, zamkniętym prosto prezbiterium. We wnętrzu zachowało się pierwotne wyposażenie w postaci ołtarza, ambony oraz chóru z prospektem organowym, które są ze sobą połączone, co stanowi rozwiązanie często stosowane w świątyniach protestanckich.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie)
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektu

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- dokończenie renowacji ogrodzenia kościoła wraz z renowacją bramy
- wykonanie posadzki w kościele
- wykonanie izolacji fundamentów
- konserwacja i uruchomienie zegara wieżowego

3.2.2. Kościoły nie wpisane do rejestru zabytków

3.2.2.1. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Wirku

Waloryzacja: Parafia pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli została utworzona w 1938 roku w wyniku wydzielenia z części istniejących parafii Kochłowic i Wirka. Początkowo na potrzeby nowoutworzonej parafii adaptowano salę kinową. W końcu projekt kościoła został opracowany przez Romualda Holeczko - budowniczego gminy. Ostatecznie prace budowlane, które rozpoczęto w 1949 roku, prowadził Antoni Galata. W tym samym roku poświęcono już prezbiterium z kryptą i porzeczną nawą. W latach 1956-1958 w wyniku eksploatacji górniczej, kościół uległ poważnym uszkodzeniom. Kościół został ponownie oddany do użytku w roku 1962. Ze względu na szkody górnicze odstąpiono od realizacji drugiego etapu rozbudowy kościoła tj. budowy korpusu. W 1994 roku świątynię rozbudowano o nowy chór muzyczny wraz z klatką schodową oraz masywem wieżowym. W wyniku rozbudowy przebudowano w sposób znaczący dotychczasową elewację zachodnią kościoła. Autorem projektu modernizacji był zespół kierowany przez mgr inż. arch. Jacka Mistura.

Kościół jest orientowany, założony na planie zbliżonym swoim kształtem do prostokąta. Składa się on z dwóch członów - prostokątnego, jednoprzęsłowego prezbiterium oraz transeptu. Transept kościoła jednoprzęsłowy, na rzucie prostokąta. Na osi transeptu główna kruchta kościoła na planie prostokąta, która zlokalizowana jest w przyziemiu wysuniętego, zachodniego masywu wieżowego. W narożu południowo-wschodnim, utworzonym pomiędzy prezbiterium a południowym skrzydłem transeptu zakrystia na planie wieloboku, z przylegającą od południa dobudówką.

Bryła budynku stanowi zestaw addytywnych form, z których każda przekryta jest odrębnym dachem o zróżnicowanej formie. Elewacje pokryte są szarym tynkiem, który urozmaica jedynie wysoka stolarka okienna, zastosowana w układzie potrójnym oraz masywny krzyż wieńczący wieżę usytuowaną od zachodu. Dzięki zastosowaniu wertykalnej stolarki okiennej oraz rozczłonkowaniu obiektu na kubiki, dosyć masywna bryła świątyni zyskała odpowiednie wyważenie. Kościół ten jest reprezentantem stylu modernizmu.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu

- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektu

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.2.2. Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Halembie

Waloryzacja: Teren pod budowę kościoła przekazał w 1886 roku hrabia Hugo Henckel von Donnersmarck wydzielając go z części obszarów dworskich. Projekt techniczny świątyni został opracowany przez budowniczego F. Müllera z Kartuszwic, a prace realizowano w latach 1889-1890. W latach 60-tych XX wieku do bryły kościoła dobudowano dwie kaplice boczne - Miłosierdzia Bożego i Krzyża Świętego oraz wzniesiono wewnętrzne balkony.

Kościół jest budowlą orientowaną, murowaną, ceglana i nieotynkowaną. Założony jest na nieregularnym rzucie - prostokątna nawa z jednej strony zamknięta jest prezbiterium zakończonym wieloboczną apsydą, do której dostawiona jest zakrystia, z drugiej zaś strony znajduje się założona na planie kwadratu wieża z dostawioną klatką schodową. Po obu stronach nawy zlokalizowane są kaplice.

Wnętrze przekryte sklepieniem kolebkowym z prezbiterium zamkniętym sklepieniem parasolowym. Po bokach i nad wejściem głównym usytuowane empory. Elewacje zewnętrzne posiadają skromną dekorację w postaci elementów drewnianych w dolnych partiach ścian i na izbicy wieży dzwonnej. Bryła obiektu jest dość zwarta, neogotyckiego charakteru nadaje jej zwieńczenie wieży i sygnaturki strzelistymi hełmami oraz zastosowanie dwuskokowych przypór w apsydzie prezbiterialnej.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie, krzyż przy wejściu, probostwo)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz zachowania drewnianych elementów muru pruskiego oraz ich odpowiedniej konserwacji
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej

- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów
- nakaz zachowania formy oraz materiału pokrycia hełmów wieżowych

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- naprawa elementów konstrukcyjnych muru pruskiego w budynku probostwa wraz z wykonaniem nowych tynków
- stałe monitorowanie wpływu działalności zakładów górniczych na stan zachowania kościoła wraz z prowadzeniem prac prewencyjnych oraz szybkim reagowaniem w przypadku powstania jakichkolwiek szkód

3.2.2.3. Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bykowninie

Waloryzacja: Historię funkcjonowania świątyni rozpoczyna w dniu 26 czerwca 1935 roku podjęcie przez Radę Parafialną decyzji o przystąpieniu do budowy kościoła oraz zakupieniu działki pod jego budowę. Odpowiedzialnym za projekt tej świątyni był budowniczy diecezjalny Jan Affa. Budowę przeprowadzono w ciągu czterech miesięcy 1935 roku. Obiekt został wybudowany na najwyższym okolicznym wzniesieniu - na tzw. „skalce” (296 n.p.m.). Rok później na działce obok kościoła wybudowano plebanię.

Kościół jest trójnawowy, pseudohalowy, z korpusem nawowym czteroprzęsłowym. Nawy wydzielają proste murowane filary na rzucie kwadratu podtrzymujące w drugiej kondygnacji chóry boczne. W partii zachodniej na całej szerokości korpusu nawowego umieszczono murowany chór muzyczny, spoczywający na czterech słupach, łączący się z chórami bocznymi. Chóry posiadają prostą balustradę od dołu i góry wzbogaconą profilowaniem. Ściany nawy i prezbiterium wieńczy prosty gzyms koronujący.

Cały kościół stanowi surowa bryła zbudowana na zasadzie addycji form kubicznych. Elewacje otynkowane z bardzo skromnym detalem architektonicznym w formie cokołu obłożonego kamieniem łamanym i profilowanego gzymsu wieńczącego. Fasada ściśle symetryczna i dośrodkowa z dominującą wieżą na osi. Kościół wybudowany w stylu modernistycznym.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz z zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu

- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów
- nakaz zachowania formy oraz materiału pokrycia wieży i sygnaturki

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja ogrodzenia i wieńczących je rzeźb zlokalizowanych przy głównym wejściu na teren kościoła

3.2.2.4. Kościół pw. Ducha Świętego w Czarnym Lesie

Waloryzacja: Samodzielną stację duszpasterską ustanowiono w Czarnym Lesie dopiero w 1935 roku. Już rok później architekt Jan Affa sporządził projekt kościoła wraz obliczeniami statycznymi, kosztorysem i robotami pobocznymi. Prace budowlane rozpoczęto w roku następnym, a w 1938 roku kościół został ukończony i poświęcony przez biskupa sufragana Juliusza Bieńka.

Świątynia jest budowlą murowaną, otynkowaną zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz. Detal architektoniczny ogranicza się do betonowego cokołu oraz przeciągniętego przez budynek gzymsu wieńczącego i zadaszeń nad oknami. Obiekt wzniesiono na planie krzyża łacińskiego, z niewyodrębnionymi pomieszczeniami przy prezbiterium, prostokątnie zamykającymi kościół od strony północnej. Od strony południowej nawę zamyka masywna trójkondygnacyjna wieża, mieszcząca w przyziemiu główny przedsionek, natomiast od wschodu dostawiony jest do niej przedsionek wejścia bocznego, założony na planie prostokąta.

Wnętrze trójnawowe, pseudobazylikowe, z korpusem nawowym o szerokości 5 przęseł i węższym jednoprzęsłowym prezbiterium, wydzielonym arkadą zamkniętą łukiem eliptycznym. Nawa główna oddzielona od naw bocznych za pomocą filarów na rzucie prostokąta. Nawa główna przekryta sklepienie kolebkowym na gurtach, nawy boczne – płaskim stropem. Wnętrze pokryte było oryginalnie polichromią przedstawiającą sceny Zesłania ducha Świętego, która niestety nie zachowała się do dnia dzisiejszego.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie, plebania)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej

- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów
- nakaz zachowania formy oraz materiału pokrycia wieży i sygnaturki

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- przywrócenie kościołowi oryginalnego wyposażenia operującego motywami zaczerpniętymi z nurtu Art Déco i ekspresjonizmu

3.2.2.5. Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Halembie - Kłodnicy

Waloryzacja: Budowa kościoła trwała w latach 1948-1949. To budowla nie posiadająca konkretnego charakteru stylistycznego, luźno nawiązująca do modernizmu czy Art Déco. Głównym akcentem były jest masywna wieża, mieszcząca w przyziemiu przedsionek główny. Przekryta jest czterospadowym dachem, o ciekawej formie złożonej z romboidalnych połaci. Zasadniczą bryłę obiektu stanowi korpus nawy głównej, do którego dostawione są po bokach dwie kaplice. Nawę zamyka węższe i niższe od niej prezbiterium, z dwoma lokalnościami od strony północnej i południowej. Wnętrze obiektu halowe, jednoprzestrzenne, z prezbiterium oddzielonym łukiem tęczowym. Zarówno nawa jak i prezbiterium przekryte stropem. Kościół wchodzi w skład całego kompleksu związanego z parafią, w ramach której zlokalizowany jest również dom katechetyczny, probostwo, dzwonnica oraz dom pogrzebowy.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu wraz zabudową towarzyszącą i uzupełniającą (ogrodzenie, dzwonnica, probostwo, dom katechetyczny, dom pogrzebowy)
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji tynkowanej; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki okiennej wraz z utrzymaniem jej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie renowacji elewacji obiektów polegające na odnowieniu tynków przy zachowaniu ich oryginalnej kolorystyki

3.2.3. Krzyże, kapliczki i figury przydrożne

- Ruda Śląska - Bielszowice:
 - kapliczka słupowa przy ul. E. Kokota 214 z XVII w.,
 - kapliczka kubaturowa przy ul. Na Piaski 26,
 - drewniany krzyż na kamiennym postumencie z figurami św. Marii Magdaleny i św. Jana przy skrzyżowaniu ul. Górnej 88 i ks. J. Niedzieli z 1892 r.,
 - krzyż Męki Pańskiej przy ul. E. Kokota 176 z 1890 r.,
 - grupa rzeźbiarska przy kościele św. Marii Magdaleny przy ul. Ks. J. Niedzieli,
 - figura św. Jana Nepomucena przy ul. ks. J. Niedzieli przy wejściu do kościoła parafialnego z 1744 r.,
 - kamienny krzyż na cmentarzu przy ul. E. Kokota z XX w.,
 - kamienny nagrobek z rzeźbą Anioła na cmentarzu przy ul. E. Kokota,
 - kamienny krzyż Męki Pańskiej na cmentarzu przy ul. E. Kokota z 4 ćw. XIX w.,
 - kamienny krzyż z 1890r. na cmentarzu przy ul. E. Kokota,
- Ruda Śląska - Chebzie:
 - kamienny krzyż pasyjny przy skrzyżowaniu ul. K. Goduli i Pawła z 1902 r.,
 - betonowy krzyż na postumencie przy skrzyżowaniu ul. Zabrzeńskiej i Węglowej z 1933 r.,
 - kapliczka Matki Boskiej przy ul. Pawła,
- Ruda Śląska - Godula:
 - figura św. Jana Nepomucena z 1881 r. przy ul. K. Goduli,
 - kamienny krzyż obok wejścia do kościoła p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela z 1909 r.,
 - kamienny krzyż przy skrzyżowaniu ul. K. Goduli i Bytomskiej z 1885 r.,
 - krzyż drewniany przy ul. Joanny,
- Ruda Śląska - Halemba:
 - krzyż drewniany na murowanym postumencie przy ul. 1 Maja z początku XXw.,
 - figura św. Jana Nepomucena przy skrzyżowaniu ul. Młyńskiej i Halembskiej z 1894 r.,
 - krzyż z postacią Chrystusa przy ul. Halembskiej 30, współczesny z 1958 r. o wartości historycznej - upamiętnia epidemię z 1808 r.,
 - krzyż przydrożny drewniany przy skrzyżowaniu ul. Orzeszkowej i Kochłowskiej,
 - krzyż przydrożny drewniany przy ul. Nowowiejskiej,
 - krzyż Męki Pańskiej przy ul. 1 Maja 34,
 - krzyż kamienny przy ul. 1 Maja na terenie kościoła p.w. Matki Boskiej Różańcowej z 1892 r.,

- krzyż przy ul. 1 Maja 89,
- Ruda Śląska - Kłodnica:
 - krzyż murowany z wizerunkiem Męki Pańskiej przy ul. I. Kaczmarska 7 (obok kaplicy św. Józefa) z 1930 r.,
 - kaplica kubaturowa p.w. św. Józefa przy ul. I. Kaczmarska 9 z 1909 r.,
- Ruda Śląska - Stara Kuźnica:
 - kamienny krzyż z figurą Chrystusa na postumencie przy skrzyżowaniu ul. J. Poniatowskiego i Ligockiej z 1892 r.,
 - kapliczka kubaturowa przy ul. Mikołowskiej 48 z 1850 r.,
- Ruda Śląska - Kochłowice:
 - wnęka z figurą Chrystusa we wnętrzu domu mieszkalnego przy skrzyżowaniu ul. Młodzieżowej i Radoszowskiej z XIX/XX w.,
 - kapliczka słupowa przy ul. Radoszowskiej 21 z Męką Pańską z 1882 r.,
 - kapliczka kubaturowa przy ul. Młodzieżowej 8 z 1882 r.,
 - krzyż Męki Pańskiej przy skrzyżowaniu ul. Łukasiewicza i Radoszowskiej z 1898 r.,
 - krzyż murowany z Męką Pańską z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej przy ul. Wyzwolenia z 1903 r.,
 - krzyż murowany z figurą Chrystusa przy ul. Kochłowskiej 183 z 1909 r.,
 - drewniany krzyż z wizerunkiem Chrystusa wyciętym z blachy przy ul. J. Piłsudskiego z 1948 r.,
 - krzyż przy ul. Piłsudskiego 79,
 - krzyż murowany z figurą Chrystusa przy ul. Oświęcimskiej 176,
 - krzyż murowany z figurą Chrystusa na postumencie z 1898 r. przy ul. Piłsudskiego 73,
 - krzyż kamienny z figurą Chrystusa na postumencie przy ul. Piłsudskiego - obok wejścia do kościoła p.w. Matki Boskiej z Lourdes z 1896 r.,
 - krzyż kamienny z figurą Chrystusa przy ul. Korfantego 2 z 1907 r.,
 - murowany krzyż na postumencie z figurą Chrystusa przy ul. Gajowej 28 z 1920 r.,
 - krzyż murowany z wizerunkiem Chrystusa przy skrzyżowaniu ul. Ks. L. Tunkla i Barbary z 1898 r.,
 - krzyż przy ul. Kochłowskiej 116 z ok. 1936 r.,
 - figura Matki Boskiej w typie Immaculaty przy kościele p.w. Trójcy Przenajświętszej,
 - krzyż Męki Pańskiej przy kościele p.w. Trójcy Przenajświętszej z 1902 r.,
 - grupa rzeźbiarska z Chrystusem Zmartwychwstałym przy kościele p.w. Trójcy Przenajświętszej,
- Ruda Śląska - Nowy Bytom:
 - krzyż z czarnego marmuru a figurką Chrystusa przy ul. Niedurnego 30 z 1902 r.,

- Ruda Śląska - Orzegów:
 - krzyż murowany na postumencie przy ul. E. Plater 4 z XIX/XX w.,
 - krzyż kamienny z wizerunkiem Męki Pańskiej przy ul. Królowej Jadwigi 6 z 1899 r.,
 - krzyż drewniany przy ul. Orzegowskiej 1-3,
- Ruda:
 - kamienny krzyż pasyjny z zespołem figur Matki Boskiej, św. Marii Magdaleny przy skrzyżowaniu ul. Piastowskiej i Ballestremów z 1910 r.,
 - krzyż drewniany z figurą Chrystusa przy ul. Piastowskiej 7,
 - krzyż murowany z wizerunkiem Chrystusa przy ul. Wolności 5 z 1937 r.,
 - krzyż pasyjny kamienny z figurami Chrystusa, Matki Boskiej i św. Jana przy skrzyżowaniu ul. Wolności i Kościelnej z 1893 r.,
 - drewniany krzyż Męki Pańskiej przy ul. Bujoczka z 1848 r.,
 - krzyż drewniany z wizerunkiem Chrystusa wyciętym z blachy przy ul. Wolności - POD „Nowa Jutrzenka” z 1 ćw. XX w.,
 - krzyż drewniany z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego przy ul. Szczęść Boże z 1901 r.,
 - kamienna grotta Matki Boskiej z Lourdes przy ul. J. Achteleka z lat 30-tych XX w.,
 - krzyż Męki Pańskiej przy ul. 1 Maja 324,
 - kaplica kubaturowa przy ul. Potokowej 3 z końca XIX w.,
 - figura św. Jana Nepomucena przy sanktuarium św. Józefa przy ul. Piastowskiej z XIX w.,
 - krzyż przy kościele p.w. Św. Józefa przy ul. Piastowskiej z 1908 r.,
 - krzyż Męki Pańskiej na cmentarzu przy ul. Porębskiej z lat 90 - tych XIX w.,
 - krzyż przy ul. Bujoczka,
 - krzyż przy skrzyżowaniu ul. Piastowskiej i Sprusa,
- Ruda Południowa:
 - krzyż drewniany z figurą Chrystusa przy skrzyżowaniu ul. Zabrzeńskiej i 1 Maja z końca XIX w.,
 - krzyż betonowy z figurą Chrystusa przy skrzyżowaniu ul. Porębskiej i Chryzantem z 1910 r.,
- Ruda Śląska - Ruda Kuźnica:
 - krzyż drewniany przy ul. Sobieskiego 1,
- Ruda Śląska - Wirek:
 - krzyż drewniany na kamiennym postumencie z figurą Matki Boskiej we wnęce przy ul. Wyzwolenia 177 z XIX w.,
 - krzyż kamienny z figurą Chrystusa przy ul. 1 Maja przy skrzyżowaniu z ul. Piaskową z końca XIXw.,
 - krzyż kamienny na murowanym postumencie z wizerunkiem Męki Pańskiej przy ul. Nowary - obok kościoła p.w. św. Wawrzyńca z 1890r.,

- krzyż murowany z wizerunkiem Męki Pańskiej i figurą Matki Boskiej przy ul. Okopowej 10 z 1901 r.,
- krzyż drewniany na cmentarzu przy kościele p.w. św. Wawrzyńca przy ul. Nowary z XIX/XX w.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów wraz z utrzymaniem ich istniejącej formy
- nakaz wykonywania renowacji obiektów według indywidualnych projektów i programów konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego, elementów kamiennych i drewnianych obiektów
- nakaz przywracania obiektom oryginalnej kolorystyki
- nakaz czyszczenia elewacji i fragmentów postumentów wykonanych z cegły
- zakaz malowania obiektów farbami emulsyjnymi i innymi farbami niespecjalistycznymi

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- sukcesywne remonty obiektów
- badania prowadzące do ustalenia oryginalnej kolorystyki dla poszczególnych obiektów
- prowadzenie polityki przestrzennej, która pozwoli na odpowiednie wyeksponowanie obiektów

3.3. Zabudowa mieszkaniowa

Jeszcze przy końcu drugiej połowy XIX wieku w Rudzie przeważała zabudowa drewniana. Dopiero w drugiej części wieku zaczęto zastępować ją domami murowanymi, występującymi zarówno w ramach zwartych kolonii jak i pojedynczych kamienic czynszowych. Największy rozkwit architektury następuje na przełomie wieków i trwa do początku lat 20-tych. Powstała wówczas większość zabytkowych osiedli robotniczych oraz zachowanych do dziś kamienic. W okresie międzywojennym oprócz kolonii mieszkalnych (jak np. domy przy ul. Matejki) powstają głównie założenia urbanistyczne o wernakularnym, małomiasteczkowym charakterze, jak tzw. kolonia domków wojewódzkich w Kochłowicach. Lata powojenne wiążą się natomiast z wyznaczaniem terenów pod zabudowę wielorodzinną w postaci zespołów bloków mieszkalnych. Jednym z niewielu odstępstw od budowy blokowisk było stworzenie osiedli domków fińskich pod koniec lat 40-tych XX w.

3.3.1. Kolonie i osiedla robotnicze wpisane do rejestru zabytków

3.3.1.1. „Carl Emanuel” - budynki położone przy ul. Wolności 102-114 i Raciborskiej 1-15

Waloryzacja: Osiedle robotnicze „Carl Emanuel” usytuowane jest w obrębie ulic Wolności i Raciborskiej. Zabudowa istniała tu już w połowie XIX w., a teren został częściowo zurbanizowany pod koniec wieku. Charakteru osiedla nabrał w latach 1909-1911 - sąsiedztwo linii tramwajowej wymusiło budowę większej ilości budynków, w związku z czym zabudowa stała się ciaśniejsza, ale też lepiej rozplanowana.

Architektem odpowiedzialnym za projekt obiektów powstałych po 1909 roku jest Hans von Poellnitz. Ostatni etap rozwoju osiedla to lata 1918-1922. Sporo część osiedla nie dotrwała do dnia dzisiejszego, wyburzone zostały m.in. budynki zlokalizowane przy ul. Południowej i 1-go Maja, w których miejscu poprowadzona została Drogowa Trasa Średnicowa. Budynki wchodzące w skład obecnego osiedla posiadają zwartą strukturę urbanistyczną w postaci zamkniętego kwartału zabudowy, z wewnętrznym dziedzińcem, na którym usytuowane były pomieszczenia gospodarcze. Budynki zlokalizowane od strony ul. Raciborskiej są dwukondygnacyjne, z elewacjami opracowanymi w tynku oraz wielospadowymi dachami z lukarnami. Budynki usytuowane od strony ul. Wolności są dwukondygnacyjne, posiadają elewacje opracowane w cegle, dekorację architektoniczną w postaci gzymsów, spływów wolutowych i obramień okiennych wykonanych z kamienia oraz łamane dachy z mansardami i lukarnami. Uwagę zwraca drobiazgowość podejścia do detalu architektonicznego, sprawiające, że każdy z obiektów zyskał indywidualny charakter nie odstając jednocześnie od reszty budynków i tworząc wraz z nimi jednorodny pod względem wizualnym zespół zabudowy.

Stan zachowania: Dobry i bardzo dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego, elementów kamiennych i drewnianych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji elewacji otynkowanych; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu (dachówka ceramiczna karpiówka)
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków zlokalizowanych od strony ul. Raciborskiej
- wymiana oraz dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych

3.3.1.2. „Ficinus” - budynki usytuowane przy ul. Kubiny 4-34 (numery parzyste)

Waloryzacja: Na kolonię robotniczą „Ficinus” składa się zespół budynków zrealizowany w latach 1860-1867 dla robotników kopalni „Gottessegen”. Zabudowę tworzą dwukondygnacyjne obiekty mieszkalne z dobudówkami od strony elewacji bocznych oraz zabudowaniami gospodarczymi zlokalizowanym w drugiej linii zabudowy. Dekoracja fasad jest oszczędna i sprowadza się do ceglanych opasek obramiających prostokątne otwory okienne. Budynki są murowane z kamienia naturalnego - piaskowca, co stanowi rzadkość na tym terenie. Kolonia „Ficinus” jest obecnie najstarszym zachowanym zespołem budownictwa patronackiego na terenie Górnego Śląska.

Stan zachowania: Zły w przypadku obiektów usytuowanych przy ul. Kubiny 12, 24 i 34 oraz dobry w przypadku pozostałych obiektów.

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z kamienia, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz utrzymania kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczane stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów
- odbudowa lub renowacja obiektów jest dopuszczalna pod warunkiem zastosowania historycznego

budulca, z zachowaniem fug w kolorze jasnoszarym, z detalami wykonanymi z czerwonej cegły

- dopuszcza się wykonanie nieznacznego podwyższenia budynku mieszkalnego pod warunkiem wykonania podwyższenia z cegieł
- nakaz obkładania elewacji bocznych przybudówek płytką klinkierową;
- nakaz wykonywania ogrodzeń składających się ze słupków ceglanych lub kamiennych, połączonych przęsłami w postaci metalowej kratownicy w kolorze czarnym matowym
- wytyczne względem kształtowania pomieszczeń gospodarczych:
 - pomieszczenia gospodarcze stanowią uzupełnienie historycznej zabudowy, w związku z czym dopuszcza się budowę pomieszczeń parterowych, z dachem dwuspadowym o niewielkim kącie nachylenia i wysokości nie przekraczającej 3/5 wysokości budynków mieszkalnych;
 - elewacje należy opracowywać w tynku z uwzględnieniem wykończeń cegłą klinkierową lub kamieniem;
 - zabudowę gospodarczą należy lokalizować przy tylnej granicy działki

Od strony ul. 1-go Maja dopełnienie osiedla stanowi kościół ewangelicko-augsburski im. Odkupiciela, natomiast od strony ul. Różyckiego wizualne zamknięcie osiedla stanowią zabudowania zlokalizowane pod adresem Kubiny 34. W celu przestrzennego zamknięcia osiedla dopuszcza się w tym miejscu usytuowanie w drugiej linii zabudowy budynku o gabarytach zbliżonych do gabarytów budynku mieszkalnego.

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- odbudowa obiektów usytuowanych pod numerami porządkowymi 12, 24 i 34;
- uporządkowanie i ujednolicenie form budynków gospodarczych zlokalizowanych w drugiej linii zabudowy

3.3.1.3. Kolonia robotnicza zlokalizowana przy ul. Kościelnej i Staszica - budynki usytuowane przy ul. Staszica 1-15, ul. Wolności 33-39, ul. Kościelna 2-8 i ul. Wieniawskiego 1-5

Waloryzacja: Kolonia robotnicza usytuowana w obrębie ulic Wolności, Kościelnej, Staszica i Wieniawskiego powstawała w kilku etapach w latach 1910-1922 i przeznaczona była dla pracowników kopalń należących do rodziny Ballestremów. Autorem projektów był Hans von Poellnitz. Zespół budynków mieszkalnych został zlokalizowany na obszarze pomiędzy wybudowanym w 1869 roku neoromańskim kościołem pw. Matki Boskiej Różańcowej oraz zlokalizowaną przy ul. Mickiewicza szkołą średnią. Obiekty te stanowią swoistą klamrę urbanistyczno-architektoniczną dla osiedla, którego osią jest dzisiejsza ulica Wolności. Budynki wchodzące w skład kolonii tworzą jednolitą całość, zarówno pod względem urbanistycznym, jak i architektonicznym (pomimo budowy w kilku etapach). Uwagę zwraca indywidualizacja detalu architektonicznego oraz dekoracyjne zakomponowanie narożników budynków (wykusze ozdobione ornamentem manierystycznym). Na obszarze ogródków przydomowych w rejonie ul. Kościelnej zrealizowano dwa wolno stojące piece piekarnicze służące do wypieku chleba tzw. „piekaroki”.

Stan zachowania: Dobry**Wytyczne architektoniczne:**

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego, elementów kamiennych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu (dachówka ceramiczna karpiówka)
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- zabezpieczenie i remont przejazdu bramnego zlokalizowanego w przewiązce łączącej budynki o adresie Kościelna 8 i Staszica 10
- renowacja elewacji budynków zlokalizowanych w ramach kolonii
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej na terenie całego osiedla
- uporządkowanie małej architektury usytuowanej na dziedzińcach wewnętrznych
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- wykonanie remontów dachów
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych

3.3.1.4. Kolonia „Morgenroth” - budynki położone przy ul. Styczyńskiego 6-6A, ul. Szafranka 1-8 i ul. Nowobytomskiej 1-4

Waloryzacja: Kolonia robotnicza zlokalizowana w rejonie ulic Styczyńskiego, Szafranka i Nowobytomskiej w dzielnicy Chebzie została wybudowana w latach 1906-1907 dla robotników kopalni „Paulus - Hohenzollern” (później „Pawel”), należącej do koncernu rodziny Schaffgotschów. Składa się z dwunastu

budynków mieszkalnych. Budynki zlokalizowane przy ul. Nowobytomskiej są dwukondygnacyjne z poddaszem, założone na planie prostokąta. Posiadają dachy wielospadowe, kryte dachówką ceramiczną i elewacje ornamentowane za pomocą cegły i pół tynkowanych. Pomiędzy budynkami mieszkalnymi został zlokalizowany wspólny dla nich budynek gospodarczy. Pozostałe budynki to obiekty dwukondygnacyjne z poddaszem, założone na planie zbliżonym do kwadratu, z przybudówkami zawierającymi pomieszczenia gospodarcze. Posiadają bogate, wielospadowe dachy kryte dachówką ceramiczną. Elewacje ozdobione ornamentem wykonanym z cegły licowej i pół tynkowanych oraz elementami dekoracyjnymi wykonanymi w konstrukcji szachulcowej lub ją imitującymi. Klatki schodowe wysunięte są przed lico elewacji w formie baszty i zwieńczone charakterystycznymi wieżyczkami. Dodatkowo we wszystkich obiektach występują detale architektoniczne wykonane w drewnie, takie jak ozdobne belki w szczytach budynków czy daszki nad wejściami. Wszystkie budynki zachowały się do dnia dzisiejszego.

Stan zachowania: Dostateczny i dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów wraz zabudową uzupełniającą w postaci budynków gospodarczych
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego oraz elementów drewnianych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu (dachówka ceramiczna)
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie remontów dachów

- wykonanie remontów elewacji wraz z odczyszczeniem powłok malarskich z ceglanych fragmentów muru
- dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej na terenie całego osiedla
- wykonanie remontów pomieszczeń gospodarczych
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu

3.3.1.5. Zespół domów robotniczych przy ul. ks. Niedzieli - budynki zlokalizowane przy ul. ks. Niedzieli 22-32 (numery parzyste)

Waloryzacja: Osiedle składające się z sześciu budynków usytuowanych wzdłuż ul. ks. Niedzieli w Bielszowicach wybudowane ok. 1905 roku dla pracowników dozoru technicznego kopalni „Bielschowitz”. Obiekty mają zróżnicowaną formę dzięki zastosowaniu zindywidualizowanego detalu architektonicznego i form dachów. Budynki posiadają elewacje tynkowano-ceglane o elementach architektonicznych wykonanych z cegły (gzymsy, obramienia okienne) oraz z drewna - partie poddasza i szczyty budynku, wykonane w konstrukcji szachulcowej.

Stan zachowania: Dostateczny i dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego w postaci elementów drewnianych występujących na elewacji oraz ich renowacji zgodnie ze sztuką i zasadami konserwatorskimi
- nakaz zachowania i renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu (dachówka ceramiczna karpiówka w układzie koronkowym)
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów

- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków
- ujednolicenie podziałów stolarki okiennej wraz z przywróceniem oryginalnych kształtów okien
- wykonanie remontu dachów
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia obiektów
- wykonanie remontu klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu

3.3.1.6. Zespół domów robotniczych zlokalizowanych przy ul. Wojska Polskiego 1-29 (numery nieparzyste) w Nowym Bytomiu

Waloryzacja: Domy przy ul. Wojska Polskiego powstały najprawdopodobniej w latach 1910-1912 dla pracowników huty żelaza „Friedenshütte”. Zespół tworzą dwa bloki o rozczłonkowanej bryle założonej na kształcie zbliżonym do litery „C”. Budynki posiadają elewacje opracowane w cegle z detalem wykonanym z cegły profilowanej (gzymsy, fryzy, obramienia). Elewacje północną, wschodnią i południową urozmaicają ryzality zwieńczone szczytami o zróżnicowanej formie zamknięcia - od trójkątnych naczółków po skrzydła o wykroju wklęsło-wypukłym czy zamknięte łukiem wielolistnym.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów

- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- ujednolicenie podziałów i kolorystyki stolarki okiennej
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych
- wykonanie remontu klatek schodowych i piwnic, uporządkowanie instalacji

3.3.2. Osiedla i zespoły zabudowy mieszkaniowej nie wpisane do rejestru zabytków

3.3.2.1. Osiedle robotnicze „Werdon” - budynki położone przy ul. 1-go Maja 254 - 264 (numery parzyste) w Wirku wraz z podobną zabudową zlokalizowaną przy ul. ks. Tunkla 124-163 i ul. Radoszowskiej 107-135 (numery nieparzyste) w Kochłowicach

Waloryzacja: Kolonia robotnicza „Werdon” zlokalizowana jest w obrębie ulic 1-go Maja, Ściegiennego oraz Katowickiej. Budynki usytuowane na jej terenie powstawały w dwóch etapach - większość z nich wybudowano w 1913 roku, pozostałe w latach 1920-1927. Najbardziej reprezentacyjny element osiedla stanowi zespół budynków usytuowany przy ulicach 1-go Maja i Ściegiennego. Charakterystycznym elementem obiektów wchodzących w skład tego założenia są dekoracyjne, otynkowane płyciny, wyróżniające się na tle prostej, ceglanej elewacji. Dzięki zastosowaniu zróżnicowanej pod względem użytych materiałów elewacji, obiekty z kolonii „Werdon” oraz analogiczna zabudowa usytuowana przy ul. ks. Tunkla i Radoszowskiej, zyskały indywidualny charakter oraz ciekawy detal dekoracyjny.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego w postaci tynkowanych pól na elewacji
- nakaz renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne lub na tynki odpowiadające kolorystyką tynkom historycznym
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej

stolarzki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów

- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków wraz z oczyszczeniem jej ceglanych elementów z powłok malarskich, renowacją i odpowiednim zabezpieczeniem
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarzki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych
- ujednolicenie kolorystyczne tynkowanych elementów elewacji

3.3.2.2. Kolonia robotnicza „Karol” czyli zabudowa przy ulicach Głowackiego, Kilińskiego, Wyleżoła, Wandy i Orzegowskiej

Waloryzacja: Osiedle w obrębie ulic Głowackiego, Kilińskiego, Wyleżoła, Wandy i Orzegowskiej zostało zrealizowane dla robotników pracujących w pobliskiej cynkowni „Karol”. Zabudowa powstawała na tym obszarze sukcesywnie od 1831 roku, a kompletne osiedle figuruje na mapach z roku 1883. Na przykładzie tej kolonii można zaobserwować zmiany form architektonicznych obowiązujących dla budownictwa mieszkaniowego na przestrzeni XIX wieku - znajdziemy tutaj dwukondygnacyjne, przysadziście domy o bryle nawiązującej do wiejskiej chaty (ul. Głowackiego), a także tradycyjne kamienice o elewacjach operujących detalem architektonicznym w postaci ryzalitów (Orzegowska, Wyleżoła). Obiekty usytuowane na terenie kolonii posiadają elewacje wykonane z cegły lub otynkowane.

Stan zachowania: Dobry i dostateczny

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia fragmentów elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne lub na tynki odpowiadające kolorystyką tynkom tradycyjnym

- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczane stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów o elewacjach lub fragmentach elewacji wyłożonych cegłą
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków wraz z oczyszczeniem ceglanych elementów z powłok malarskich, renowacją i odpowiednim zabezpieczeniem
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektów
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu

3.3.2.3. Osiedle robotnicze „Kaufhaus” czyli budynki zlokalizowane przy ul. Niedurnego 89-105, Gwardii Ludowej, Rudzkiej, Dobrej Nadziei i Podgórze

Waloryzacja: Kolonia robotnicza „Kaufhaus” zlokalizowana jest w obrębie ulic Gwardii Ludowej, Rudzkiej, Dobrej Nadziei, Podgórza i Niedurnego. Powstała dla robotników huty żelaza „Friedenshütte” - dzisiejszej huty „Pokój”, w latach 1854-1924. Nazwa kolonii wzięta się od domu towarowego (kaufhausu) wybudowanego w 1904 roku w centralnej części osiedla pod adresem Niedurnego 99. Obiekt ten zasługuje na szczególną uwagę ze względu na bogato dekorowaną elewację, w której połączone zostały elementy secesji i modernizmu. Równie interesująca jest zabudowa powstała w latach 1903-1904 przy ul. Podgórza, różniąca się od innych budynków robotniczych zlokalizowanych na terenie osiedla gabarytami oraz bogatym detalem architektonicznym.

Stan zachowania: Dobry i dostateczny

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; w przypadku dachów pokrytych dachówką ceramiczną dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków wraz z oczyszczeniem ceglanych elementów z powłok malarskich, renowacją i odpowiednim zabezpieczeniem
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektów

3.3.2.4. Tzw. Domy Uchodźców - budynki położone przy ul. Różyckiego 19 i Kubiny 31 w Wirku oraz przy ul. PCK 2-6 w Bielszowicach

Waloryzacja: Wybudowane po plebiscycie z 1921 roku domy powstały z myślą o emigrujących z niemieckiej części Górnego Śląska powstańcach śląskich i polskich działaczach plebiscytowych. To dwukondygnacyjne obiekty przekryte czterosпадowym, uskokowym dachem z licznymi mansardami. Elewacje budynków zostały opracowane w tynku, dekorują je umieszczone na elewacjach frontowych płaskorzeźby z przedstawieniem wędrowca oraz płytkie pilastry przeciągnięte pomiędzy oknami.

Stan zachowania: Dobry**Wytyczne architektoniczne:**

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz zachowania i renowacji elewacji otynkowanych; dopuszcza się wymianę tynków pod warunkiem zastosowania na elewacji tynków nawiązujących kolorystyką do tynków historycznych; dopuszcza się wyodrębnienie cokołu za pomocą innego koloru, korespondującego z kolorami zastosowanymi na elewacji
- nakaz stosowania tynków w jednym z zestawów kolorystycznych obowiązujących dla obiektów budowlanych w Rudzie Śląskiej
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- dopuszcza się montaż żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów pod warunkiem takiego osadzenia skrzynki na rolety, aby była niewidoczna i nie odznaczała się na elewacji
- dopuszcza się wykonywanie ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów
- nakaz zachowania dekoracji elewacji w postaci płaskich lizen i płaskorzeźb z przedstawieniem wędrowca

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja tynków na elewacjach obiektów
- stopniowe i konsekwentne dostosowanie kolorystyki obiektów do wytycznych konserwatorskich, obowiązujących na terenie miasta
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia budynków
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej budynków
- ujednolicenie podziałów i kolorystyki stolarki okiennej

3.3.2.5. Osiedle domów wielorodzinnych w dzielnicy Ruda - budynki usytuowane przy ul. Czempieła, Dunajewskiego, Gierattowskiego, Kędzierzyńskiej, Ogrodowej, Zwycięstwa i Żeromskiego

Waloryzacja: Wybudowane po II wojnie osiedle domów wielorodzinnych usytuowanych przy ulicach Czempieła, Dunajewskiego, Gierałtowskiego, Kędzierzyńskiej, Maya, Ogrodowej, Zwycięstwa i Żeromskiego stanowi jednorodny zespół urbanistyczny, w ramach którego zabudowania wraz z otoczeniem tworzą spójną całość kompozycyjną. Obiekty występujące na terenie osiedla operują zbliżoną formą architektoniczną - to dwukondygnacyjne budynki założone na planie prostokąta, przekryte czterospadowym dachem wykonanym z dachówki ceramicznej. Jedynym, odbiegającym od tej formy obiektem mieszkalnym jest budynek przy ul. Gierałtowskiego 30-30A, o płaskim dachu i charakterystycznych trójkątnych ryzalitach mieszczących wejścia do klatek schodowych. Najbardziej wartym ochrony parametrem w przypadku tego osiedla jest jego układ urbanistyczny oraz jednorodny charakter. Jego zachowanie będzie możliwe dzięki zastosowaniu kolorystyki spójnej dla wszystkich obiektów, różniacej się w przypadku poszczególnych budynków jedynie odcieniami. Kolory zastosowane na elewacji powinny być stonowane i neutralne, tak aby budynki wchodzące w skład osiedla stanowiły, zgodnie z pierwotnym pomysłem, naturalny element składowy przedmiotowego założenia przestrzennego, a nie jego dominantę.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz zachowania i renowacji elewacji otynkowanych; dopuszcza się wymianę tynków pod warunkiem zastosowania tynków odpowiadających kolorystyką tynkom historycznym; dopuszcza się zastosowanie na elewacji układu dwóch kolorów, w którym na jednolitym tle możliwe jest wykonanie ciemniejszym lub jaśniejszym kolorem opasek o szerokości 15cm wokół otworów okiennych; dopuszcza się wyodrębnienie cokotu za pomocą innego koloru, korespondującego z kolorami zastosowanymi na elewacji
- nakaz stosowania tynków w jednym z zestawów kolorystycznych obowiązujących dla obiektów budowlanych w Rudzie Śląskiej
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarke PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- dopuszcza się montaż żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów pod warunkiem takiego osadzenia skrzynki na rolety, aby była niewidoczna i nie odznaczała się na elewacji

- dopuszcza się wykonywanie ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja tynków na elewacjach obiektów
- stopniowe i konsekwentne dostosowanie kolorystyki obiektów do wytycznych konserwatorskich, obowiązujących na terenie miasta
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia budynków
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej budynków

3.3.2.6. Osiedle domów wielorodzinnych w dzielnicy Bykowina - budynki położone przy ul. Okrężnej, Plebiscytowej, Potyki, Siekiela, Szewczyka i Zgody

Waloryzacja: Wybudowane po II wojnie osiedle domów wielorodzinnych usytuowanych przy ulicach Okrężnej, Plebiscytowej, Potyki, Siekiela, Szewczyka i Zgody stanowi jednorodny zespół urbanistyczny, w ramach którego zabudowania wraz z otoczeniem tworzą spójną całość kompozycyjną. Większość obiektów występujących na terenie osiedla operuje zbliżoną formą architektoniczną - to dwukondygnacyjne budynki założone na planie prostokąta, przekryte czterospadowym dachem wykonanym z dachówki ceramicznej. W zabudowę wpisane są również bloki mieszkalne o większym gabarycie, przekryte płaskimi dachami. Najbardziej wartym ochrony parametrem w przypadku tego osiedla jest jego układ urbanistyczny oraz stosunkowo jednorodny charakter zabudowy. Jego zachowanie będzie możliwe dzięki zastosowaniu kolorystyki spójnej dla wszystkich obiektów, różniącej się w przypadku poszczególnych budynków jedynie odcieniami. Kolory zastosowane na elewacji powinny być stonowane i neutralne, tak aby budynki wchodzące w skład osiedla stanowiły, zgodnie z pierwotnym pomysłem, naturalny element składowy przedmiotowego założenia przestrzennego, a nie jego dominantę.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz zachowania i renowacji elewacji otynkowanych; dopuszcza się wymianę tynków pod warunkiem zastosowania tynków odpowiadających kolorystyką tynkom historycznym; dopuszcza się zastosowanie na elewacji układu dwóch kolorów, w którym na jednolitym tle możliwe jest wykonanie ciemniejszym lub jaśniejszym kolorem opasek o szerokości 15cm wokół otworów okiennych; dopuszcza się wyodrębnienie cokołu za pomocą innego koloru, korespondującego z kolorami zastosowanymi na elewacji
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania

do parametrów dachówki oryginalnej

- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczane stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2 cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- dopuszcza się montaż żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów pod warunkiem takiego osadzenia skrzynki na rolety, aby była niewidoczna i nie odznaczała się na elewacji
- dopuszcza się wykonywanie ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja tynków na elewacjach obiektów
- stopniowe i konsekwentne dostosowanie kolorystyki obiektów do wytycznych konserwatorskich, obowiązujących na terenie miasta
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia budynków
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej budynków

3.3.2.7. Osiedla domków fińskich - domy zlokalizowane przy ul. Bema, Fińskiej, Grottgera, Jasińskiego, Mierostawskiego i Pionierów oraz Drzymały, Komuny Paryskiej, Narutowicza i Wróblewskiego w Bielszowicach oraz Jana Dobrego i Gierałtowskiego w Rudzie

Waloryzacja: Budowa osiedli tzw. domków fińskich trwała w latach 1947-1951 i stanowiła odpowiedź na niedostatek mieszkań po zakończeniu II wojny światowej. Osiedla zostały zaprojektowane w oparciu o zasady idei miasta ogrodu, a co się z tym wiąże, każda parcela jest podzielona na trzy strefy funkcjonalne rozkładające się w głąb działki: strefę mieszkaniową, gospodarczą i strefę pasa zieleni, zajmującego w przybliżeniu połowę wielkości działki. Pasy zieleni łączą się wizualnie tworząc wrażenie zatopienia obiektów w zieleni, ukrywając granice działek oraz tworząc korytarze przewietrzania osiedla. Budynki gospodarcze są natomiast rozłożone rytmicznie poprzez ich grupowanie przy jednoczesnym pozostawieniu pozostałej części pasa gospodarczego działki wolnego od zabudowy. Zabudowę mieszkalną stanowią jednopiętrowe budynki z poddaszem, zamknięte dwuspadowym, stromym dachem, z elewacjami obłożonymi oryginalnie drewnianą boazerią.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz zachowania drewnianej okładziny elewacji
- dopuszcza się wykonanie ocieplenia budynków jedynie pod warunkiem odtworzenia po wykonaniu ocieplenia drewnianej okładziny elewacyjnej
- w przypadku zabudowań gospodarczych - nakaz stosowania tynków elewacyjnych w kolorach nawiązujących do kolorów tradycyjnego tyku (szary, szaro-beżowy, beżowy)
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- zakaz rozbudowy dachu w postaci mansard
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu, wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- dopuszcza się montaż żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów pod warunkiem takiego osadzenia skrzynki na rolety, aby była niewidoczna i nie odznaczała się na elewacji
- dopuszcza się możliwość rozbudowy obiektu w kierunku przedłużenia kalenicy w głąb działki oraz stosowanie przybudówek wejściowych zadaszonych jednospadowym dachem o kierunku spadku identycznym jak budynku mieszkalnego, lecz o mniejszym nachyleniu
- dopuszcza się możliwość zastosowania niewielkiej ilości okien połaciowych celem doświetlenia poddasza

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- stopniowe i konsekwentne przywracanie okładziny drewnianej na obiektach obecnie otynkowanych
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia budynków z zachowaniem wyraźnego podziału na strefy funkcjonalne osiedla
- przywrócenie czytelności układu urbanistycznego założenia poprzez uporządkowanie stref zabudowy

3.3.2.8. Osiedla domków dwurodzinnych - budynki usytuowane przy ul. Wysockiej i Jaracza w Orzegowie, Oświęcimskiej, Kaszubskiej, Wrocławskiej, Warmińskiej i Wyzwolenia w Kochłowicach oraz Kasprowicza w Bielszowicach

Waloryzacja: Kolonie domów powstałe w okresie międzywojennym dla przesiedleńców z terenów śląskich, które po plebiscycie znalazły się w granicach Niemiec. Budynki wzniesione są na planie prostokąta i przekryte dachem dwuspadowym, wyłożonym dachówką ceramiczną. Od frontu zlokalizowane są dwa wejścia do obiektu, z tyłu znajdują się niewielkie ogródki. Kolonie te są cenne przede wszystkim przez

względ na układy urbanistyczne, jakie tworzą. Jednocześnie jest to modelowy przykład budownictwa jednorodzinne z okresu międzywojnia.

Stan zachowania: Dobry lub bardzo dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- dopuszcza się wykonanie ocieplenia budynków
- nakaz zachowania i renowacji elewacji otynkowanych; dopuszcza się wymianę tynków pod warunkiem zastosowania na elewacji tynków w kolorach nawiązujących do kolorystyki tynków tradycyjnych
- nakaz stosowania tynków w jednym z zestawów kolorystycznych obowiązujących dla obiektów budowlanych w Rudzie Śląskiej
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- dopuszcza się montaż żaluzji zewnętrznych na elewacjach obiektów pod warunkiem takiego osadzenia skrzynki na rolety, aby była niewidoczna i nie odznaczała się na elewacji
- dopuszcza się możliwość zastosowania niewielkiej ilości okien połaciowych celem doświetlenia poddasza

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja tynków na elewacjach obiektów
- stopniowe i konsekwentne dostosowanie kolorystyki obiektów do wytycznych konserwatorskich, obowiązujących na terenie miasta
- zagospodarowanie i uporządkowanie otoczenia budynków
- ujednolicenie w ramach osiedli geometrii i kolorystyki dachów oraz materiałów ich pokrycia
- konsekwentne ujednolicanie ogrodzeń usytuowanych od strony frontowej obiektów

3.3.2.9. Zabudowa zlokalizowana wzdłuż ulic Sobieskiego i Szczęść Boże (kolonie Rudahammer i Glückauf)

Waloryzacja: Osiedla domów wielorodzinnych zlokalizowanych przy ulicy Sobieskiego i Szczęść Boże wybudowano dla robotników zakładów Borsiga „Borsigwerk” na podstawie jednego powtarzalnego projektu. Budowa toczyła się od początku XX wieku, w 1910 roku większość obiektów była już zrealizowana. Budynki murowane są z cegły, częściowo podpiwniczone, ze skromnymi detalami architektonicznymi w postaci ozdobnych zakończeń szczytów dachów. Poszczególne budynki posiadają zróżnicowany detal architektoniczny w zakresie zwieńczeń szczytów ryzalitów frontowych oraz zastosowania w niektórych przypadkach elementów wystroju elewacji wykonanych z cegły szkliwionej. Elewacje frontowe i tylne zaprojektowane były jako symetryczne z ryzalitem pośrodku. Budynki były

przekryte dachami wielospadowymi krytymi dachówką ceramiczną. Główna część obiektu jest założona na planie prostokąta, jednokondygnacyjna z poddaszem mieszkalnym, podzielona na 4 dwukondygnacyjne mieszkania. Każde z czterech mieszkań posiada osobne wejście. Wejścia znajdują się z tyłu i z przodu przybudówek, zlokalizowanych symetrycznie od strony elewacji bocznych. Oryginalny projekt przewidywał, że każde mieszkanie składać się będzie z kuchni (w której zlokalizowane były schody na piętro), pokoju i alkierza na parterze oraz pokoju i strychu na poddaszu. W przybudówkach zlokalizowane były ubikacje oraz pomieszczenia gospodarcze. Każde mieszkanie posiadało przynależny ogródek zlokalizowany w bezpośrednim sąsiedztwie budynku.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego w postaci dekoracyjnych szczytów obiektów
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej oraz jej historycznego układu. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz rozbudowy budynku głównego
- zakaz rozbudowy dachu w postaci mansard
- dopuszcza się montaż niewielkiej ilości okien połaciowych celem doświetlenia pomieszczeń poddasza
- dopuszcza się poszerzenie historycznej bocznej przybudówki lub wykonanie wiatrolapu wejściowego przy zastosowaniu przekrycia nowych elementów zabudowy jednospadowym dachem o kierunku spadku identycznym jak historyczna przybudówka budynku mieszkalnego i stanowiącym przedłużenie historycznego dachu. Ściana frontowa przybudówki musi być cofnięta w stosunku do ściany frontowej

głównej części budynku co najmniej o 1m, a elewację przybudówki należy wykonać z cegły lub obłożyć płytką klinkierową zbliżoną swoją kolorystyką i wymiarami do ceglanej elewacji budynku głównego

- ze względu na niewielką grubość ścian historycznych przybudówek do budynku mieszkalnego dopuszcza się możliwość wykonania ich zewnętrznego ocieplenia pod warunkiem wykończenia elewacji płytką klinkierową zbliżoną swoją kolorystyką i wymiarami do ceglanej elewacji budynku głównego

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej wraz z przywróceniem w niektórych przypadkach historycznego układu okien
- remonty dachów obiektów
- likwidacja niezgodnych z wytycznymi dobudówek do obiektów oraz wszelkich nielegalnych konstrukcji znajdujących się wokół budynków
- uporządkowanie przestrzeni wokół obiektów

3.3.2.10. Kompleks kamienic zlokalizowany przy ulicach Krasickiego 1-1E i 2-2E, Furgoła 13-13F oraz Chorzowskiej 13-13F w Nowym Bytomiu (tzw. Neubau)

Waloryzacja: Kolonia robotnicza „Neubau” powstała w latach 1902-1904 dla pracowników huty żelaza „Friedenshütte”. Zlokalizowano ją na południowo-wschodnim krańcu ówczesnej osady, przy nieistniejącej już hucie cynku „Rosamunde”. Kolonia składa się z czterech budynków, położonych równolegle względem ul. Chorzowskiej oraz zgrupowanych w układy podwójne - budynki zwrócone są do siebie wejściami do klatek schodowych. Dzięki takiemu ustawieniu stworzono między budynkami dziedzińce, które zabudowane były obiektami gospodarczymi (obecnie nieistniejącymi). Zabudowa osiedla „Neubau” reprezentują cechy architektury modernizmu z charakterystycznymi, giętкими zwieńczeniami ryzalitów, dzielących elewacje obiektów na sekcje mieszczące klatki schodowe.

Stan zachowania: Dobry i dostateczny

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej

dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów

- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- demontaż zewnętrznych żaluzji okiennych
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektów

3.3.2.11. Kolonia robotnicza zlokalizowana w kwartale ulic Goduli, Tiałowskiego, Nowaka, Czereśniowej i Maksymiliana Kolbe w Goduli (tzw. kolonia Hofrichtera)

Waloryzacja: Osiedle Hofrichtera stanowi kompleks budynków mieszkalnych wzniesionych z fundacji rodziny Schaffgotschów w rejonie dzisiejszych ulic Czereśniowej, Ignacego Nowaka, św. Maksymiliana Kolbe, Karola Goduli i Antoniego Tiałowskiego. Osiedle budowano etapami, pierwszy obejmuje lata 1910-1915, powstała wówczas zabudowa przy ulicach Goduli, Maksymiliana Kolbe i Czereśniowej, reprezentująca rozwiązania architektoniczne przynależne do wczesnego modernizmu. Szczególną uwagę zwraca drobiazgowo rozplanowanie tynkowanych i ceglanych pól na elewacji, które tworzy charakterystyczną dla tych obiektów dekorację. Drugi etap budowy osiedla przypada na rok ok. 1930 - wzniesiono wtedy budynki zlokalizowane przy ul. Nowaka, operujące formami modernistycznymi, z charakterystycznymi bulajowymi okienkami doświetlającymi klatki schodowe.

Stan zachowania: Dobry i dostateczny

Wytyczne architektoniczne: - nakaz zachowania obiektów

- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz renowacji otynkowanych fragmentów elewacji; dopuszcza się wymianę tynków na tradycyjne, historyczne lub na tynki nawiązujące do tradycyjnych, o kolorystyce odpowiadającej tynkom

historycznym

- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania pokrycia i form dachu
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki drzwiowej
- nakaz utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczone stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów
- zakaz montażu żaluzji zewnętrznych na elewacjach
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach frontowych obiektów
- zakaz przebudowy i rozbudowy obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- renowacja elewacji budynków
- wymiana i dostosowanie kolorystyczne stolarki okiennej
- wykonanie remontów klatek schodowych, uporządkowanie instalacji
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej poziomej i pionowej wraz z odwodnieniem terenu
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektów

3.3.3. Wybrane kamienice i domy mieszkalne

3.3.3.1. Dom z zegarem słonecznym zlokalizowany na rogu ulic Niedurnego i Pokoju

Głównym elementem dekoracyjnym tego wybudowanego ok. 1910 roku obiektu jest usytuowany na jego południowej elewacji zegar słoneczny. Na dekorację obiektu składają się ponadto pseudoszachulcowe podziały w zwieńczeniach ryzalitów oraz geometryczna dekoracja podokienna.

3.3.3.2. Secesyjna kamienica mieszkalno-usługowa położona przy ul. 1-go Maja 243

Wybudowana w latach 1904-1907 secesyjna kamienica o bogatej dekoracji w postaci płycin z motywami zwierzęcymi i roślinnymi.

3.3.3.3. Kamienica mieszczańska położona przy pl. Jana Pawła II 2 i 2A

Budynek wzniesiony w 1905 roku w stylu secesyjnym przez gminę Bytom dla nauczycieli Katolickiej Szkoły Ludowej. Charakterystycznym elementem tej kamienicy jest bogata dekoracja ryzalitów elewacji frontowej, w ramach której wyróżniają się płyciny przedstawiające secesyjnie przestylizowane maki.

3.3.3.4. Kamienica usytuowana przy ul. Bytomskiej 16-18

Pięciokondygnacyjna kamienica narożna pochodząca z początku XX wieku wzniesiona w stylu modernistycznym. Szczególną uwagę zwraca użycie białej glazurowanej cegły do dekoracji elewacji i urozmaicony rysunek lica muru wydobyty za pomocą płytkich nisz, w których umieszczono okna. Wyjątkowo dekoracyjny jest również fryz z motywem trój i czwórliścia, oddzielający parter od wyższych kondygnacji.

3.3.3.5. Zespół kamienic mieszkalnych zlokalizowany przy ul. Damrota 10-12, Markowej 9-11-13 i Niedurnego 67

Kamienica wybudowana ok. 1900 roku w stylu modernistycznym. Budynek wyróżnia ciekawa, wielopodziałowa stolarka okienna, niezwykle dekoracyjna stolarka drzwiowa oraz użycie cegły ceramicznej do wykonania ozdobnych detali na elewacji. Wyjątkowo ciekawy jest również układ traktów komunikacyjnych w obiekcie.

3.3.3.6. Kamienica mieszkalno-usługowa położona przy ul. Niedurnego 55-57

Kamienica wybudowana w II połowie XIX wieku w stylu neogotyckim z dekoracją wykonaną ze szkliwionej cegły w kolorze zielonym. Bryłę budynku urozmaicają ozdobne ryzality zwieńczone szczytami oraz balustrady dekorowane motywem zgeometryzowanego słonecznika.

3.3.3.7. Kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. Sienkiewicza 11-13

Modernistyczna kamienica powstała najprawdopodobniej ok. 1915 r. Przed jej budową istniały w tym miejscu skromne, niewielkie zabudowania, widoczne jeszcze na pocztówkach z 1905 r. Obiekt operuje ciekawym, bogatym repertuarem form dekoracyjnych, nawiązujących do secesji i modernizmu.

3.3.3.8. Kamienica mieszkalna przy ul. Piastowskiej 7

Kamienica narożna wybudowana ok. 1900 roku w stylu eklektycznym z elementami secesji, o elewacjach pokrytych charakterystyczną białą glazurowaną cegłą. We wnętrzu obiektu zachowało się sporo elementów historycznego wyposażenia, takich jak ceramiczne posadzki, balustrady schodów czy stolarka drzwiowa.

3.3.3.9. Kamienica mieszkalno-usługowa przy ul. 1-go Maja 363

Kamienica wybudowana ok. 1915 roku w stylu modernizmu z zastosowaniem dekoracji wykonanej z cegły glazurowanej oraz w postaci tynkowanych płycin.

3.4. Budynki użyteczności publicznej**3.4.1. Obiekty użyteczności publicznej wpisane do rejestru zabytków****3.4.1.1. Budynek Sądu Rejonowego zlokalizowany przy ul. 1-go Maja 225**

Obiekt zrealizowano w latach 1928-29 według projektu znakomitego śląskiego architekta Tadeusza Michejdy. Przynależy on stylistycznie do nurtu Art Déco, jednak w sposobie kształtowania bryły budynku

widoczny jest wpływ modernizmu. Na szczególną uwagę zasługuje dekoracja wejścia głównego do obiektu, w której posłużono się repertuarem form typowych dla polskiego Art Déco. W tym duchu zostały ukształtowane też wnętrza budynku. Należy również zaznaczyć, że budynek Sądu Rejonowego stanowi jedyny w Rudzie przykład zastosowania takiej stylistyki i jednocześnie jest dziełem jednego z najślawniejszych architektów śląskich okresu międzywojnia.

3.4.1.2. Zespół szkół Ogólnokształcących nr 1 przy ul. Mickiewicza 15

Liceum (dawne gimnazjum) przeznaczone dla dzieci urzędników oraz pracowników koncernu Ballestremów. Szkoła została oddana do użytku 30 kwietnia 1895 roku. Bryła budynku składa się z trzech członów. Najbardziej dekoracyjna jest część budynku z ozdobnym wejściem, osadzonym w arkadzie flankowanej przez dwa jońskie pilastry podtrzymujące tralkową balustradę. W latach 1936-39 szkołę rozbudowano dostawiając do niej budynek o cechach modernizmu.

3.4.1.3. Muzeum Miejskie przy ul. Wolności 26

Budynek został wybudowany w 1912 roku przez Zarząd Dóbr Ballestremów, jako część osiedla robotniczego, z przeznaczeniem na cele szkolne. Obecnie mieści się w nim Muzeum Miejskie im. Maksymiliana Chroboka. Centralną część budynku stanowi masywna bryła, do której dostawiono dwa skrzydła boczne przekryte czterospadowymi dachami z lukarnami. Obiekt reprezentuje sobą cechy architektury wczesnego modernizmu.

3.4.1.4. Budynek RAR Inwestor przy ul. Wolności 6

Budynek został zrealizowany w 1897 roku z fundacji rodziny Ballestremów z przeznaczeniem na szkołę średnią dla dziewcząt. Charakterystycznymi elementami bryły są dwa ryzality o dekoracji w formie spływów wolutowych zlokalizowane od strony ulic Wolności oraz Bankowej. Wyróżnia go też bogata dekoracja o cechach manierystycznych, ciekawie korespondująca z ceglanyimi elewacjami ścian zewnętrznych.

3.4.1.5. Gmach dawnego szpitala przy ul. 1-go Maja 279

Zrealizowany w 1989 roku budynek szpitala został założony na kształcie przypominającym literę „C” z dwoma pięciobocznymi ryzalitami usytuowanymi od strony elewacji południowej. Elewacje obiektu opracowano w cegle, dekorację stanowią zaś horyzontalne pasy zielonych glazurowanych cegieł przeciągnięte przez całą szerokość budynku, gzyms dzielący pierwszą i drugą kondygnację obiektu oraz stolarka okienna o prostokątnych profilach zamkniętych od góry łukiem odcinkowym. Charakteru neogotyckiego nadają budynkowi zamknięte ostrołucznie okna usytuowane w ryzalitach. W jednym z ryzalitów znajduje się kaplica szpitalna, wyposażona w dekoracyjne witraże oraz drewnianą boazerię ozdobioną ornamentem o charakterze neogotyckim.

3.4.1.6. Willa „Floranka”

Wybudowana w 1905 roku willa z dekoracją w duchu secesji, pełniąca niegdyś funkcję mieszkania dyrektora Huty Pokój. Uwagę zwraca opracowanie elewacji przy użyciu cegły glazurowanej w kolorze

ciemnobrązowym, białym, niebieskim oraz żółtym.

3.4.2. Wybrane budynku użyteczności publicznej nie wpisane do rejestru zabytków

3.4.2.1. Budynek Zespołu Szkół nr 5 przy ul. Jankowskiego 2

Został oddany do użytku w 1937 roku. Poziome pasy gęsto ułożonych cegieł akcentujące powierzchnię ryzalitu wejściowego i przestrzenie między oknami nadają bryle budynku dynamicznego charakteru, znamienne dla realizacji modernistycznych z lat 30-tych XX wieku.

3.4.2.2. Kino „Patria” zlokalizowane w budynku przy ul. Chorzowskiej 3

Budynek kina został wybudowany w 1937 roku i jest jedną z najciekawszych realizacji modernistycznych w Rudzie Śląskiej. Bezpretensjonalna architektura obiektu łączy w sobie elegancję modernizmu lat 30-tych (podłużne pasy okien obramowane opaskami o ząbkowanej fakturze) z elementami charakterystycznymi dla stylu okrętowego (bulajowe okna). To wszystko zostało zakomponowane w ramach prostej bryły, zdynamizowanej za pomocą ustawionego od strony ul. Furgoła ryzalitu oraz wysuniętego daszku zlokalizowanego nad wejściem do obiektu.

3.4.2.3. Królowej Jadwigi 18

Obiekt wybudowano w latach 1908-09. Budynek posiada bogato zdobioną fasadę dekorowaną cegłą klinkierową. Na szczególną uwagę zasługuje rzeźbiarskie i architektoniczne opracowanie wejścia głównego do obiektu. Znajdujące się nad drzwiami wejściowymi dwa okrągłe nadświetla zostały ujęte w arkadę o podwójnym łuku pełnym, podpartą w części centralnej przysadzistą kolumną o cechach porządku kompozytowego. Obiekt stanowi bardzo dobrej klasy realizację pozostającą pod wpływem wczesnego modernizmu.

3.4.2.4. Budynek dawnego domu towarowego Kaufhaus przy ul. Niedurnego 99

Powstanie budynku datuje się na ok. 1900 rok. Obiekt założono na kształcie litery „L” i przekryto wysokim dachem mansardowym. Elewacje opracowane są w cegle, natomiast detal w postaci płycin podokiennych i zwieńczeń pilastrów opracowano za pomocą ceramicznych płytek i kształtek. Wyjątkowo dekoracyjnie potraktowano również stolarkę okienną, która posiada różnorodne kształty (od owalnych, poprzez zamknięte łukiem pełnym po prostokątne). Dzięki połączeniu dosyć masywnej bryły z dekoracyjnym detałem (geometrycznym i secesyjnym) oraz licznymi przepruciami w postaci stolarki otworowej, w Rudzie Śląskiej powstał budynek o charakterze przywodzącym na myśl rozwiązania wywodzące się z kręgu rozwiązań secesji wiedeńskiej.

3.4.2.5. Gmach dawnego Urzędu Gminy w Orzegowie przy ul. Hlonda

Budynek dawnego ratusza został wybudowany ok. 1906 roku. Opracowane w cegle elewacje posiadają liczne nawiązujące do neogotyku ozdoby w postaci fryzów, szczytów (pierwotnie ze sterczynami),

ostrołucznych nisz obejmujących okna czy charakterystycznej stolarki drzwiowej. Główne wejście do budynku mieściło się od strony placu kościelnego, który w założeniu miał być rynkiem Orzegowa. Budynek przestał pełnić swoje funkcje w 1951 roku, od 1961 do 2010 roku swoją siedzibę miał tam szpital chorób płuc.

3.4.2.6. Budynek dworca PKP Ruda Śląska- Chebzie

Zespół stacyjny w Chebziu został wybudowany pod koniec XIX wieku. Na planach z 1901 roku widnieje już ukształtowany zespół zabudowań, w skład którego wchodzi: budynek główny, poczta, administracja, warsztat i zabudowania peronu Chebzie-Wirek. W latach 1900-1902, a następnie 1902-1906 następuje dalsza rozbudowa i przebudowa stacji. Najbardziej charakterystycznym elementem zabudowań stacyjnych w Chebziu jest budynek dworca kolejowego. Jego elewacja została wykonana w formie wizualnej muru pruskiego, założonego na ruszcie stalowym wypełnionym cegłą licową.

3.4.2.7. Willa przy ul. Mickiewicza 2

Willa powstała ok. 1912 roku z przeznaczeniem na mieszkanie dla dyrektora kopalni. Charakterystyczny dla tego obiektu jest wysoki mansardowy dach z facjatkami. Ciekawie zaplanowana została też bryła budynku - elewację tylną flankują założone na rzucie półokręgu ryzality. Dekoracja operuje natomiast formami klasycystycznymi w postaci boniowania oraz widniejących pod parapetami okiennymi stiuków formie girland kwiatowych.

3.4.2.8. Budynek Szkoły Muzycznej przy ul. Niedurnego 36

Budynek Szkoły Muzycznej to jeden z najciekawszych powojennych obiektów zrealizowanych na terenie miasta. Jego prosta, kubiczna elewacja zyskała indywidualny walor dzięki zastosowaniu okładziny mozaikowej w postaci kolorowych kostek oraz wykonaniu horyzontalnych pasów okien na elewacji frontowej. Dynamicznego charakteru nadaje budynkowi użycie wąskich lizen wyznaczających osie frontu, kojarzących się z popularnymi w architekturze lat 50-tych XX w. żyłkami. Nie bez znaczenia dla ogólnego charakteru budynku jest również zastosowanie na elewacji materiałów tylko w dwóch kolorach - ciemnym i jasnym, co nadaje mu wyraz minimalistyczny, podkreślając jednocześnie czytelność podziałów.

3.4.2.9. Restauracja „Adria” przy ul. Wolności 1

Budynek dawnego Gościńca Hrabiego wybudowany w 1895 roku w stylu manierystycznym z fundacji hrabiego Franciszka Ballestrema. Wewnątrz budynku znajdowała się restauracja, pokoje hotelowe, sala balowa oraz sala bankietowa z kinem. Od końca wojny do 1989 roku funkcjonował tu Dom Kultury Kopalni Wawel. Szczególną uwagę zwraca niezwykle bogata dekoracja obiektu w postaci rozbudowanych opasek okiennych i ozdobnego portalu ujętego w ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem.

3.4.2.10. Budynek Poczty Polskiej przy ul. Wolności 8

Budynek obecnej poczty został wybudowany ok. 1897 roku w stylu eklektycznym. Ciekawie prezentują się boczne ryzality obiektu z zaznaczonymi narożnymi boniami oraz okna ujęte opaskami o manierystycznej

dekoracji. Charakterystycznym elementem budynku jest dekoracyjny portal w formie tympanonu wspartego o przeskalowane tokańskie kolumny posadowione na wysokich bazach.

3.5. Wytyczne ogólne względem remontów, renowacji, restauracji i konserwacji zabudowy zabytkowej zlokalizowanej na terenie miasta Ruda Śląska

Nakazy:

- zachowania obiektów objętych ochroną konserwatorską
- zachowania pierwotnego charakteru zabytkowej zabudowy wraz z utrzymaniem jej gabarytów
- zachowania, oczyszczenia i doprowadzenia do stanu pierwotnego elewacji wykonanych z cegły, posiadających elementy wykonane z cegły lub detale opracowane w cegle, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- zachowania i oczyszczenia zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej kamiennych fragmentów elewacji
- zachowania i renowacji elewacji otynkowanych według indywidualnych projektów kolorystyki; dopuszcza się zmianę kolorystyki budynków pod warunkiem jej harmonijnego dostosowania do kolorystyki zabudowy otaczającej oraz nawiązania do historycznej kolorystyki obiektu i naturalnych kolorów tynku. Dopuszcza się stosowanie tynku w odcieniach szarości, bieli, beżu, przygaszonych zieleni oraz ciepłych naturalnych brązów
- utrzymania oryginalnej kolorystyki, kształtu (w tym łukowych nadproży okiennych w oknach, w których występowały), wymiarów i podziałów stolarki okiennej wraz z utrzymaniem historycznego układu okien. Wymianę stolarki okiennej dopuszcza się pod warunkiem zastosowania stolarki będącej wiernym odwzorowaniem oryginalnej stolarki okiennej. Nie jest dopuszczane stosowanie szprosów międzyszybowych, a zastosowane podziały powinny mieć charakter konstrukcyjny lub powinny być naklejone w formie listew na tafle szkła z zewnątrz; minimalna szerokość listew podziałowych - 6cm, grubość - 2 cm. Stolarkę PCV dopuszcza się pod warunkiem spełnienia wszystkich powyższych wymogów.
- zachowania gabarytów, formy, rodzaju i koloru pokrycia dachów; dopuszcza się tymczasową możliwość zastosowania blachodachówki w miejscu dachówki ceramicznej, pod warunkiem jej wizualnego dostosowania do parametrów dachówki oryginalnej, z wykluczeniem budynków wpisanych do rejestru zabytków
- zachowania i renowacji oryginalnej, historycznej stolarki i ślusarki drzwiowej; dopuszcza się wymianę stolarki lub ślusarki drzwiowej na nową w przypadku drzwi pozbawionych detalu dekoracyjnego i posiadających prostą formę architektoniczną
- malowania elementów metalowych na elewacjach (ściagi, ozdoby, balustrady) na kolor czarny matowy
- stosowania od strony przestrzeni publicznej ażurowych ogrodzeń działek

Zakazy:

- wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów posiadających elewacje opracowane w cegle lub wyróżniające się bogatym wystrojem architektonicznym oraz posiadających elewacje, których ocieplenie doprowadzi do zatarcia się historycznego charakteru tych obiektów, znacząco zaburzy ich proporcje lub tektonikę; dopuszcza się wykonywanie ocieplenia elewacji bocznych i/lub tylnej budynków posiadających elewacje ceglane jedynie w przypadku jeśli pozbawione są one detali architektonicznych, odległość przeznaczona do ocieplenia elewacji od sąsiadującego budynku jest na tyle niewielka, że elewacja ta jest niewidoczna lub słabo widoczna od strony przestrzeni publicznej i nie posiadają stolarki otworowej; dopuszcza się również wykonywanie ocieplenia zewnętrznego obiektów posiadających elewacje otynkowane i pozbawione detalu architektonicznego
- realizacji betonowych prefabrykowanych ogrodzeń działek zlokalizowanych na terenach stref ochrony konserwatorskiej, obejmujących nieruchomości zabudowane obiektami objętymi ochroną konserwatorską lub znajdujące się w ich najbliższym sąsiedztwie
- stosowania panelowych materiałów termoizolacyjnych z tworzyw sztucznych np. „siding” na elewacjach budynków objętych ochroną konserwatorską, znajdujących się na terenie stref ochrony konserwatorskiej lub sąsiadujących z takimi budynkami
- zakaz budowy, rozbudowy i nadbudowy oficyn i innych obiektów usytuowanych w drugiej linii zabudowy na wysokość wyższą niż kalenica budynku frontowego na danej posesji, z dopuszczeniem zmian wynikających z uwarunkowań historycznych

3.6. Schrony bojowe

3.6.1. Obszar Warowny Śląsk

Obszar Warowny Śląsk to pasmo umocnień obronnych, przecinające obszar Górnego Śląska. Zostało wybudowane w okresie międzywojennym w celu obrony Śląska i zlokalizowanych na jego terenie zakładów przemysłowych przed wrogim atakiem ze strony III Rzeszy. Obszar rozciąga się na odcinku ok. 60km, od miejscowości Przeczyce na północy do miejscowości Wyry na południu. Na Obszar Warowny Śląsk składają się umocnienia stałe i polowe, uzupełnione szeregiem obiektów towarzyszących lub zabezpieczających (w sumie ok. 180 budowli)^{ix}. Prace nad wykonaniem umocnień rozpoczęto w 1933 r., a realizacja założenia toczyła się nieprzerwanie aż do wybuchu II wojny światowej. Niestety, nie wszystkie fortyfikacje zostały w pełni zrealizowane. Na terenie Rudy Śląskiej zachowało się sporo obiektów wchodzących w skład umocnień Obszaru Warownego Śląsk, są wśród nich 4 punkty oporu („Godula”, wzgórze 319 „Nowy Bytom”, „Szyb Artura”, „Radoszowy”) i 4 kompleksy grup bojowych („Chebbie”, „Wirek”, „Kłodnica”, „Nad Jamną”). Większość z nich została wybudowana w latach 1937-38. Wśród zabudowań Obszaru Warownego Śląsk zlokalizowanych na terenie Rudy Śląskiej znaleźć można wszystkie typy obiektów militarnych o różnych klasach odporności - od obiektów pozornych i pozorno-bojowych poprzez polowe

schrony piechoty (tzw. urbany) po koszary i magazyny amunicji.

3.6.2. Punkty oporu pozycji Górnośląskiej - Oberschlesien Stellung

Zbudowana przez Niemcy linia umocnień Oberschlesien Stellung rozciąga się na przestrzeni ok. 40 kilometrów, od miejscowości Miedary koło Tarnowskich Gór do Pilchowic koło Rybnika. Budowę fortyfikacji rozpoczęto w 1939 r., kiedy Niemcy miały już sprecyzowane plany ataku na Polskę, co pozwala przypuszczać, że budowa umocnień miała charakter bardziej psychologiczny niż taktyczny. Do momentu wybuchu wojny zrealizowano jedynie 26 obiektów, z których jedynie dwa były na tyle zaawansowane, że zamontowano w nich kopuły pancerne^x. W takim stanie dotrwały do 1944 r., kiedy część z fortyfikacji włączono do realizowanej wówczas linii umocnień b2. Obiekty pozycji Górnośląskiej wybudowano w 8 grupach, z których najsilniejsze znajdują się w Zabrze - Zaborzu (dwa schrony zlokalizowane są na terenie przynależnym administracyjnie do Rudy Śląskiej) i Zbrostawicach.

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz utrzymania istniejących obiektów bez możliwości adaptacji pod funkcję inną niż historyczna, edukacyjna, muzealna czy wystawiennicza
- nakaz zachowania otwartego przedpola minimum 5 metrów wokół każdego obiektu
- zakaz zadrzewiania oraz dokonywania innych nasadzeń na terenie przedpola
- zakaz zabudowy terenu przedpola

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- odgruzowanie oraz oczyszczenie obiektów ze śmieci
- wyczyszczenie bunkrów wraz z odtworzeniem ich maskowania zewnętrznego oraz zabezpieczeniem oryginalnych elementów wyposażenia wewnętrznego
- zabezpieczenie obiektów przed dostępem osób trzecich
- stworzenie i wykonanie oznakowania informacyjnego bunkrów
- odtworzenie pierwotnego wyposażenia wybranych bunkrów
- stworzenie w wyznaczonych obiektach izb pamięci lub jednostek o charakterze wystawienniczym
- nawiązanie współpracy ze stowarzyszeniami, fundacjami oraz osobami prywatnymi, zainteresowanymi tematyką fortalicjów i przekazanie im pod opiekę wybranych bunkrów

3.7. Parki, place, cmentarze

3.7.1. Parki

Parki, a w szczególności parki miejskie, są istotnym elementem krajobrazu kulturowego, w sposób szczególny stanowiąc o jakości przestrzeni publicznej. Na terenie miasta Ruda Śląska istnieje stosunkowo

niewiele zaprojektowanych założeń zieleni. Przy konstruowaniu postulatów i wytycznych konserwatorskich kierowano się zasadą, iż wszelkie działania, mające na celu rewitalizację i restaurację parków i ogrodów historycznych, należy podejmować w duchu podejścia krajobrazowego, uznając wartość historyczną zabytku będącego zakomponowaną formą zieleni za priorytetową i nie ignorując przy tym jego wartości przyrodniczej i funkcji użytkowej, jaką pełni on dla społeczności lokalnej^{xi}.

Wykaz założeń parkowych objętych ochroną konserwatorską zlokalizowanych na terenie Rudy Śląskiej:

1. *Park im. Jana III Sobieskiego* - rejon ul. Sobieskiego - Ruda (Kuźnica Rudzka)
2. *Teren dawnego dworu rudzkiego* - rejon ul. Bujoczka - Ruda
3. *Park Dworski* - ul. Parkowa - Nowy Bytom
4. *Park im. Koziola* - rejon ulic Piastowskiej, Ballestremów i Konopnickiej - Ruda
5. *Tzw. planty kochłowskie* - park ograniczony ulicami Do Dworca, Oddziałów Młodzieży Powstańczej i aleją Dworcową - Kochłowice
6. *Park przy Miejskim Centrum Kultury* - ul. Markowej - Nowy Bytom

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz zachowania układu kompozycyjnego wraz z siatką alejek
- nakaz zachowania starodrzewu
- nakaz uzupełniania zieleni gatunkami szlachetnymi, nawiązującymi do historycznych nasadzeń
- nakaz stosowania jednolitego systemu elementów małej architektury, tj. lamp oświetleniowych, koszy na śmieci oraz ławeczek, wykorzystujących elementy kute lub metalowe w kolorze czarnym matowym oraz nawiązującego do form historycznych
- dopuszcza się wykonanie odwodnienia alejek spacerowych rowami melioracyjnymi, za pośrednictwem kanalizacji lub za pomocą rynien odwadniających
- nakaz zachowania charakteru i funkcji założeń
- dopuszcza się rozbudowę założeń parkowych
- dla Parku im. Koziola - nakaz zachowania budynku dawnej kręgielni wraz z dopuszczeniem jego remontu i renowacji w oparciu o historyczne plany i przywrócenia mu pierwotnej funkcji lub lokalizacji w obiekcie innej funkcji użytkowej (np. kawiarnia, restauracja)
- dla Parku Dworskiego w Nowym Bytomiu - nakaz realizacji nowej zabudowy usługowej na terenie parku według istniejących projektów, będących w posiadaniu Urzędu Miasta Ruda Śląska

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- sukcesywna rewitalizacja założeń parkowych
- wprowadzenie do przestrzeni parków systemu jednolitych elementów małej architektury (ławki, oświetlenie, kosze)
- sukcesywne uzupełnianie zieleni

- realizacja w ramach założeń parkowych obiektów o funkcji użytkowej (kawiarenek, restauracji, lodziarni)

3.7.2. Cmentarze

Na terenie Rudy Śląskiej znajduje się 12 cmentarzy objętych ochroną konserwatorską. Spora część z nich powstała jako cmentarze parafialne jeszcze w XIX lub na początku XX wieku. Ze względu na szczególne walory historyczne oraz występowanie ciekawych obiektów rzeźbiarskich i architektonicznych, na specjalną uwagę zasługuje cmentarz przy ul. Porębskiej w Rudzie oraz tzw. stary cmentarz w Orzegowie, których rysy historyczne oraz opis zamieszczono pod tabelą, zestawiającą objęte ochroną konserwatorską nekropolie z terenu miasta.

Wykaz cmentarzy objętych ochroną konserwatorską zlokalizowanych na terenie Rudy Śląskiej:

1. Cmentarz przy ul. Porębskiej - Ruda
2. Cmentarz przy ul. Kokota - Bielszowice
3. Cmentarz przy kościele pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela przy ul. Goduli - Godula
4. Stary cmentarz przy kościele pw. Trójcy Przenajświętszej przy ul. ks. Tunkla - Kochłowice
5. Stary cmentarz przy ul. Chorzowskiej - Nowy Bytom
6. Stary cmentarz przy ul. Hlonda - Orzegów
7. Cmentarz przy kościele pw. św. Wawrzyńca i św. Antoniego przy ul. Nowary - Wirek
8. Cmentarz przy ul. 11 Listopada - Bykowina
9. Cmentarz przy kościele pw. Matki Boskiej Różańcowej przy ul. 1-go Maja - Halemba
10. Cmentarz przy ul. Wyzwolenia - Kochłowice
11. Cmentarz przy ul. 1-go Maja - Wirek
12. Cmentarz przy ul. Magdziejka - Wirek

Cmentarz przy ul. Porębskiej w Rudzie

Powstanie rudzkiego cmentarza było odpowiedzią na szybki rozwój urbanistyczny miasta, na początku wieku ludność tego terenu przekroczyła bowiem liczbę 15 tysięcy. Nekropolię założono w 1901 roku na terenie obejmującym kilka hektarów, położonych tuż przy parafii pw. Matki Boskiej Różańcowej. Zbudowano wtedy również drogę łączącą ten kościół w prostej linii z główną bramą cmentarną. W konsekwencji został zmieniony przebieg końcowego odcinka istniejącej już od dawna ulicy Porębskiej, która do tej pory prowadziła bezpośrednio do podnóża wzgórza zamkowego. Pod koniec lat 80-tych XX wieku cmentarz był już przepiętny, w związku z czym zdecydowano o założeniu nowej nekropolii, którą zlokalizowano obok historycznego cmentarza.

Na terenie cmentarza znajdują się posiadające wysoką klasę artystyczną obiekty małej architektury, są to mauzoleum Pielerów założone w 1911 roku, mauzoleum powstańcze z 1945, usytuowane na osi głównej alei oraz grupa figuralna z ukrzyżowaniem pochodząca z 1908 roku, zlokalizowana w centrum

cmentarza.

Tzw. stary cmentarz w Orzegowie

Orzegowski cmentarz został założony w 1894 roku i rozbudowany w 1914. Położony jest w kwartale terenu wyznaczonym przez ulice Hlonda, Orzegowską i Wysockiej. Powstał na planie nieregularnego, rozszerzonego od strony zachodniej prostokąta z główną aleją usytuowaną na osi północ-południe. Prostopadle do alei głównej rozchodzą się alejki boczne, dzielące cmentarz na 8 pól. W części wschodniej cmentarza zlokalizowana jest kaplica cmentarna - niewielki, jednokondygnacyjny budynek założony na planie prostokąta, przekryty dwuspadowym dachem wyłożonym dachówką ceramiczną. Ściany kaplicy wykonane są z cegły, na dłuższym boku osadzone są trzy otwory okienne zamknięte łukiem pełnym. Wejście do obiektu również osadzone jest w wnęcie o pełnym łuku, nad nim zlokalizowany jest mały doświetlający okulus.

Założenie przestrzenne cmentarza z rozplanowaniem alei, podziałem na kwatery i rzędy nie uległo większym zmianom od czasów powstania i rozbudowy nekropolii. Stan techniczny nagrobków jest zróżnicowany - wiele z nich zostało zdewastowanych, niektóre nie przetrwały próby czasu i są mocno uszkodzone. Jednym z najciekawszych obiektów usytuowanych na terenie cmentarza jest Mauzoleum Górników składające się z masywnego postumentu, krzyża i wspartego na kompozytowych kolumnach baldachimu o wyjątkowo ciekawej i niecodziennej dekoracji palmetowej.

Wytyczne konserwatorskie:

- nakaz zachowania układu kompozycyjnego wraz z siatką alejek i podziałem na pola/kwartaly
- nakaz zachowania dominant architektonicznych w postaci historycznych krzyży, grup rzeźbiarskich, mauzoleów i kaplic cmentarnych
- nakaz zachowania historycznych nagrobków pochodzących sprzed 1950 roku oraz posiadających urozmaiconą formę architektoniczną (wyposażonych w rzeźby lub grupy rzeźbiarskie, posiadających ozdobne płyty nagrobne, krzyże o dekoracyjnej formie lub niecodziennie opracowaną bryłę)
- nakaz zachowania historycznych ogrodzeń, bram i murków
- nakaz zachowania wszystkich obiektów upamiętniających wydarzenia i postaci historyczne

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- inwentaryzacja najciekawszych obiektów i nagrobków zlokalizowanych na terenie cmentarza
- sukcesywna rewitalizacja założeń poprzez prace remontowe przy najciekawszych i najbardziej dekoracyjnych obiektach i nagrobkach zlokalizowanych na terenie cmentarza

3.7.3. Place

Place i rynki miejskie stanowią szczególne przestrzenie urbanistyczne, będące integralnymi ośrodkami życia lokalnych społeczności. Większość z funkcjonujących w europejskich miastach rynków posiada długoletni historyczny rodowód, stanowiąc jednocześnie ich centralne punkty o wysokiej randze

urbanistyczno-historycznej. Ruda Śląska, jako miasto stosunkowo młode, posiada swój główny rynek w dzielnicy Nowy Bytom, będącej jednocześnie siedzibą władz samorządowych. Jednak każda z dzielnic miasta posiada swoją własną, historycznie uzasadnioną przestrzeń publiczną o charakterze rynku, która od pokoleń funkcjonowała na danym terenie. W ramach niniejszego opracowania ujęto jedynie wytyczne konserwatorskie względem rynku nowobytomskiego, świadomie pomijając mniejsze przestrzenie publiczne. Należy jednak podkreślić, że ich pominięcie nie jest związane z bagatelizowaniem wpływu tych przestrzeni na rozwój miasta i integrację lokalnych społeczności.

Plac Jana Pawła II

Waloryzacja: Plac Jana Pawła II w dzielnicy Nowy Bytom swój dzisiejszy kształt zawdzięcza przebudowie, która rozpoczęła się w 2009 roku. Przestrzeń urbanistyczna o charakterze rynku istniała tu już w XIX wieku, kiedy to funkcjonował w tym miejscu plac targowy. Plac uzyskał reprezentacyjny charakter wraz z budową neostylowych kamienic mieszczańskich przy południowej pierzei oraz budową od strony zachodniej kościoła pw. św. Pawła Apostoła. W latach 1928-1929 uzupełniono północną pierzeję placu, stawiając budynek ratusza miejskiego. Tak opracowana przestrzeń funkcjonowała aż do lat 70-tych XX wieku, kiedy to wybudowano 11-kondygnacyjny dom mieszkalny, zamykając optycznie wschodnią pierzeję założenia. Wcześniej w miejscu, w którym stoi wieżowiec, istniały niewielkie domki robotnicze oraz efektowne zieleńce, uzupełniane latem o donice z egzotycznymi palmami. Ważnym elementem placu jest również reprezentacyjna fontanna, wybudowana ok. 1920 roku.

Wytyczne konserwatorskie:

- zakaz lokalizowania na placu obiektów kubaturowych mogących powodować zakłócenia osi widokowych placu
- zakaz lokalizowania obiektów kubaturowych wykonanych z materiałów nietrwałych lub nieszlachetnych
- dopuszcza się lokalizowanie na terenie placu ogródków gastronomicznych i restauracyjnych pod warunkiem takiego ich umiejscowienia aby nie zakłócały ciągów komunikacyjnych
- nakaz stosowania parasoli restauracyjnych w kolorze beżowym, kremowym lub jasnobrązowym
- nakaz stosowania jednolitych elementów wyposażenia (tj. stoły, krzesła) dla poszczególnych ogródków gastronomicznych i kawiarni. Elementy wyposażenia powinny być wykonane z drewna lub z połączenia drewna i metalu
- nakaz stosowania jednolitych elementów dekoracyjnych ogródków gastronomicznych w postaci donic kwiatowych czy elementów oświetlenia
- zakaz umieszczenia na terenie ogródków gastronomicznych jakichkolwiek reklam lub innych materiałów o charakterze komercyjnym

3.8. Architektura przemysłowa

Wydarzeniem kluczowym dla rozwoju przemysłu na terenie miasta Ruda Śląska, ale również całego Górnego Śląska, było powołanie Wyższego Urzędu Górniczego z siedzibą we Wrocławiu, na czele którego w 1779 roku stanął Wilhelm Friedrich von Reden. Dzięki jego zaangażowaniu w kwestię rozwoju przemysłowego, na Górnym Śląsku zaczęto sprowadzać nowe technologie, maszyny oraz wykwalifikowaną kadrę. Również okoliczne rody magnackie zobaczyły w industrializacji regionu szansę na pomnożenie swoich majątków, wobec czego teren Górnego Śląska zaczął w szybkim tempie pokrywać się zakładami przemysłowymi, wśród których najliczniejsze były kopalnie węgla kamiennego. Nie inaczej wyglądała sytuacja na terenie Rudy Śląskiej, gdzie od początku XIX w. możemy zaobserwować silną industrializację praktycznie wszystkich, wchodzących w skład miasta dzielnic.

Większość zakładów podlegała licznym zmianom organizacyjnym, łączyły się, a następnie podlegały podziałowi, by po pewnym czasie znów się skonsolidować, nie sposób zatem wymienić wszystkich zakładów funkcjonujących na obszarze miasta na przestrzeni ostatnich 200 lat. Jednocześnie bardzo duża część z historycznych zabudowań tych zakładów nie zachowała się do dnia dzisiejszego, zostały wyburzone, zastąpione przez nową zabudowę lub wykorzystane na inne funkcje. Poniżej przedstawiono sylwetki najważniejszych obiektów poprzemysłowych zlokalizowanych na terenie miasta.

3.8.1. Szyb „Andrzej”

Waloryzacja: Budynek Szybu „Andrzej” to jedyna pozostałość funkcjonującej kiedyś na terenie dzielnicy Wirek kopalni „Gottessegen” („Błogostawieństwo Boże”), która została uruchomiona w 1803 roku. Kopalnia ta należała do rodziny Henckel von Donnersmarck i pracowała dla pobliskich zakładów w Antonien Hütte. Od połowy XIX wieku datowany jest prężny rozwój zakładu. W 1867 roku przystąpiono do drążenia nowego szybu - „Aschenborn”. Został przeznaczony dla celów wydobywczych i uzyskał głębokość 365,25m. Szyb otrzymał nazwę od nazwiska dyrektora kopalni „Gottessegen” - Adolfa Aschenborna. Prawdopodobnie w tym samym czasie powstał budynek nadszybowy o masywnej konstrukcji i wysokości 28m. Nadszybie zostało wybudowane w formie imponującej baszty w typie „małachowskim”. Budynek postawiono na rzucie kwadratu o wymiarach 14x14m. Poziom kół linowych został w nim urządzony na wysokości 17,8m. Pod koniec XIX wieku zespół kopalniany rozbudowano, a w 1895 roku zmodernizowano basztowe nadszybie szybu „Aschenborn”. W 1922 roku, po podziale terenów Górnego Śląska, kopalni nadano nazwę w polskim brzmieniu „Błogostawieństwo Boże”. W roku 1926 kopalnia została zatrzymana. Główne szyby wraz z szybem „Andrzej” nadal jednak utrzymywano. W 1928 roku kopalnia weszła w skład spółki „Wirek - Kopalnie” S.A., a od 1945 szyb „Andrzej” należał do kopalni „Wanda-Lech”. W okresie od 1946 do 1969 roku, szybem prowadzono niewielkie wydobycie węgla. W 1969 roku zakład został ostatecznie zatrzymany, do lat 90-tych z zabudowań kopalni zachowała się wyłącznie basztowa wieża szybu „Andrzej”.

Stan zachowania: Bardzo dobry z zewnątrz (wewnątrz budynek jest pusty, brak mu kondygnacji i komunikacji pionowej, ściany nie poddane renowacji)

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania formy dachu
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- nakaz zachowania bryły zewnętrznej obiektu
- dopuszcza się możliwość rozbudowy obiektu o budynki dostawione w miejscu historycznych budynków maszynowni i magazynów, posiadające ten sam gabaryt co budynki historyczne oraz nawiązujący do nich zastosowanymi materiałami

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- przekazanie obiektu w użytkowanie
- zagospodarowanie wnętrza obiektu
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektu (dotyczy to w szczególności likwidacji zespołów garaży)

3.8.2. Wielki Piec Hutniczy „A” z wyciągiem ukośnym, wyciągiem osobowo-towarowym, odpylnikiem statycznym i zespołem nagrzewnic 1, 2, 3

Waloryzacja: Wielki Piec Hutniczy „A” został wybudowany w 1968 roku na potrzeby działającej w Nowym Bytomiu Huty „Pokój”. Był przeznaczony do wytopu surówki w procesie redukcyjnym, a od 1987 roku został przystosowany do produkcji żelazomanganu. W 2005 roku piec został wygaszony, jednak jego konstrukcję w całości zachowano. Obecnie stanowi on istotny element krajobrazu miasta oraz sylwety historycznego i ważnego w jego dziejach zakładu. Wielki Piec Hutniczy jest ostatnim tego typu obiektem na terenie województwa śląskiego i jednym z trzech na terenie kraju, których budowa przypadła na czas po 1945 roku.

Stan zachowania: Dostateczny (obiekt zachowany w całości, część elementów konstrukcyjnych wymaga zabezpieczenia)

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz utrzymania formy obiektu
- zakaz przebudowy obiektu
- dopuszcza się możliwość wykorzystania obiektu na cele turystyczne (np. jako wieżę widokową)

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie zabezpieczenia i renowacji obiektu
- zagospodarowanie obiektu np. pod funkcję turystyczną (wieża widokowa)

3.8.3. Szyb Mikołaj

Waloryzacja: Większość zabudowań wchodzących w skład kompleksu szybu „Mikołaj” powstało w 1912 roku na terenie należącej do rodziny Ballestremów kopalni „Wolfgang” w Rudzie. Decyzję o budowie nowego zakładu górniczego podjęto w 1908 roku, lata następne to przede wszystkim projektowanie, pomiary i wiercenia geologiczne. W 1910 roku rozpoczęto budowę Zakładu Górniczo-Energetycznego. Wzniesiono wówczas wieżę wyciągową oraz budynki nadszybia, łaźni, cechowni, sortowni, kotłowni, elektrowni i rozdzielni. Nowe obiekty budowlane i urządzenia stanowiły wtedy jeden z najnowocześniejszych zakładów górniczych koncernu Ballestremów. W tym samym roku wyodrębniono z kopalni „Wolfgang” samodzielny zakład górniczy „Hrabia Franciszek” (Graf Franz), w skład, którego wszedł szyb „Mikołaj”. Pierwsza zaczęła funkcjonować elektrownia „Mikołaj” - kotły parowe typu „Garbe” oraz turbogeneratory oddano do eksploatacji 27.08.1912 roku, natomiast maszynę wyciągową wraz z urządzeniami i szybem - 9.07.1913. Zgodę na eksploatację wydał Królewsko Pruski Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu, a zezwolenie dla urządzeń wyciągowych Wyższy Urząd Górniczy na podstawie zgłoszenia z dnia 29.04.1913 roku. Zespół napędowy maszyny wyciągowej (silnik 6kV napędzający prądnicę sterującą, wzbudnicę oraz koło zamachowe „Ilgner”) zlokalizowano wówczas w sąsiedniej elektrowni. Później, celem zwiększenia pewności ruchu oraz w związku z zaistniałą ewentualnością dobudowania drugiej maszyny wyciągowej, w jednym budynku ustawiono przetwornicę „Ilgnera” wraz z nową przetwornicą „Leonarda”. Budynek ten stanął obok budynku maszyny wyciągowej w 1930 roku. Po licznych zmianach związanych z połączeniem rudzkich kopalń w 1931 roku Szyb „Mikołaj” znalazł się w obrębie kopalni „Wolfgang-Wawel” (od 1936 roku - „Walenty-Wawel”). Był on wielokrotnie pogłębiany: w 1912 roku miał głębokość 445 m, w latach 1953 - 1959 uzyskał głębokość 630 m, a w 1966 roku osiągnął poziom 800 m. Projektantem szybu był niemiecki architekt Hans von Poellnitz, który w latach 1908-1930 był generalnym projektantem Zarządu Dóbr Ballestremów. Wiele jego realizacji, których fundatorem był Franciszek von Ballestrem, znajduje się na terenie obecnej Rudy Śląskiej.

Stan zachowania: Budynek warsztatów, maszyny wyciągowej i przetwornic - stan dobry

Budynek nadszybia i wieża wyciągowa - stan dostateczny (większość elementów konstrukcyjnych wymaga zabezpieczenia i konserwacji)

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz utrzymania formy obiektu
- nakaz utrzymania charakteru elewacji obiektu

- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- dopuszcza się adaptację zespołu na cele kulturalne, wystawiennicze i pod działalność popularyzatorską

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie nowych instalacji wodno-kanalizacyjnych w celu zapewnienia możliwości użytkowania obiektu
- przeprowadzenie kompleksowego programu remontowo-konserwatorskiego elewacji wszystkich budynków
- kompleksowy remont budynku nadszybia
- remont i zabezpieczenie wieży wyciągowej

3.8.4. Brama II Huty Pokój

Waloryzacja: Budynek dawnej portierni znajdujący się na terenie Huty „Pokój”, uruchomionej w 1840 roku pod nazwą „Friedenshütte”. Od chwili swojego powstania huta rozwijała się niezwykle dynamicznie, a wraz z jej rozwojem zmieniał się również krajobraz Nowego Bytomia. Najbardziej charakterystyczną obecnie częścią zakładu są jego zabudowania zlokalizowane od strony ul. Niedurnego, z fasadami efektownie zaprojektowanymi w linii ogrodzenia. Jednym z budynków usytuowanych w tej linii jest budynek portierni, byłej bramy II, który łączył się w narożniku ze znacznie większym budynkiem dawnego wydziału laboratorium. Obiekt powstał w 1908 roku w czasach świetności huty. Szczególną uwagę zwraca jego dekoracja w postaci dwóch ceramicznych płaskorzeźb, przedstawiających grupy górników i hutników przy pracy oraz wieńcząca środkową część dachu czworoboczna wieżyczka zegarowa z okrągłymi otworami po tarczach zegarów.

Stan zachowania: Dostateczny

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania formy dachu
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy obiektu

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- kompleksowy remont obiektu

- odtworzenie wieżyczki wieńczącej dach wraz z przywróceniem zegara
- zabezpieczenie i wykonanie konserwacji płaskorzeźb przedstawiających górników i hutników
- zagospodarowanie wnętrza obiektu
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu wokół obiektu

3.8.5. Budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuskowej przy ul. Edmunda Kokota, wchodzący w skład zabudowań KWK „Bielszowice”

Waloryzacja: Początki kopalni bielszowickiej sięgają końca XIX wieku. W latach 1905-1906 zespół budynków zakładu został powiększony od strony dzisiejszej ul. Kokota o reprezentacyjny budynek przeznaczony dla sali zbornej, łaźni oraz szatni łańcuskowej. Obiekt został zaprojektowany przez królewskiego budowniczego Hemmana. Charakterystycznym elementem budynku jest czworościenna wieża zegarowa przykryta spłaszczonym hełmem wspartym na oktagonalnej podstawie. Wewnątrz budynku zachowała się ozdobna drewniana empora oraz dekoracyjna boazeria.

Stan zachowania: Dobry

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektu
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- nakaz utrzymania formy dachu wraz z wieżą
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektu
- zakaz lokalizowania anten i okablowania technicznego na elewacjach obiektu
- zakaz przebudowy obiektu
- nakaz zachowania oryginalnych elementów wyposażenia wewnętrznego obiektu

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- dokończenie kompleksowego remontu obiektu
- zagospodarowanie wnętrza obiektu

3.8.6. Koksownia „Orzegów”

Waloryzacja: Powstanie koksowni „Orzegów” było ściśle związane z odkryciem na tych terenach bogatych złóż węgla. Gdy na początku XX wieku w pobliskiej kopalni „Gotthard” stwierdzono obecność pokładów węgla koksującego, zabrzańskie przedsiębiorstwo koksochemiczne wystąpiło z inicjatywą wybudowania w Orzegowie koksowni. Teren pod zakład wydzierżawiono od rodziny Schaffgotschów, a budowę rozpoczęto już w 1900 roku. Trzy lata później pracę rozpoczęła pierwsza bateria pieców koksowniczych, drugą włączono do ruchu w 1907 roku. Pięć lat później oddano do użytku wytwórnię benzolu. Zakład

zlikwidowano w 1976 roku, do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie budynki wieży węglowej, zbiornik smoły oraz część komór pierwszej baterii koksowniczej.

Stan zachowania: Zły

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania obiektów
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich, opracowanych w oparciu o wytyczne konserwatorskie
- nakaz zachowania bryły zewnętrznej obiektów wieży węglowej i zbiornika smoły
- nakaz zachowania pozostałości baterii koksowniczej wraz z dopuszczeniem nad nimi nadbudowy
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów
- nakaz zachowania strefy ekspozycji obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- rewitalizacja terenu po byłej koksowni z zachowaniem obiektów wieży węglowej i zbiornika smoły
- remont i konserwacja zbiornika smoły
- wykonanie rektyfikacji, wzmocnienia konstrukcyjnego oraz kompleksowego remontu budynku wieży węglowej wraz z jego zagospodarowaniem

3.8.7. Szyb Franciszek

Waloryzacja: Zabudowania szybu „Franciszek” stanowiły część jednej z największych kopalń na terenie Rudy - „Brandenburggrube”. Kopalnia ta istniała już od 1770 roku, będąc początkowo w rękach barona von Stechow by w roku 1798 przejść na własność rodziny Ballestremów. W roku 1924 nazwę kopalni zmieniono na „Bronibor”, a następnie na „Wawel”. W 1931 roku kopalnia została przejęta przez Rudzkie Gwarectwo Węglowe i weszła w skład kopalni „Walenty-Wawel”, która zakończyła funkcjonowanie w 1997 roku. Zabudowania składające się na kompleks szybu „Franciszek” zostały potraktowane z niezwykłą dbałością o detal i indywidualny wyraz architektoniczny. Na ich tle wyróżniał się szczególnie budynek cechowni, posiadający reprezentacyjne wejście flankowe kolumnami oraz operujący wieloma nawiązaniem do architektury pałacowej. Obiekt ten niestety nie dotrwał do dnia dzisiejszego. Inną ciekawą budowlą jest budynek remizy strażackiej, któremu nadano cechy wieży zamkowej. Obiekt ten przetrwał do dzisiaj i dzięki oryginalnym rozwiązaniom architektonicznym jest jedną z najciekawszych budowli przemysłowych znajdujących się na terenie Górnego Śląska.

Stan zachowania: Zły

Wytyczne architektoniczne:

- nakaz zachowania budynku straży pożarnej, maszynowni, nadszybia oraz wieży wyciągowej
- nakaz czyszczenia elewacji wykonanych z cegły, według indywidualnych projektów i programów prac konserwatorskich
- nakaz zachowania bryły zewnętrznej budynku straży pożarnej
- nakaz zachowania i renowacji oryginalnej stolarki budynku straży pożarnej
- nakaz zachowania detalu architektonicznego
- zakaz wykonywania ocieplenia zewnętrznego obiektów

Postulowane remonty, prace konserwatorskie i restauratorskie:

- wykonanie zabezpieczenia zachowanych obiektów, wchodzących w skład zabudowań szybu „Franciszek”, a w dalszym etapie wykonanie ich kompleksowego remontu
- rewitalizacja terenu wokół zachowanych obiektów
- zagospodarowanie obiektów i nadanie im funkcji użytkowej

3.9. Wytyczne konserwatorskie dotyczące kształtowania przestrzeni publicznej w mieście

3.9.1. Wytyczne konserwatorskie dotyczące sytuowania nośników reklamowych i nośników informacji wizualnej na obiektach objętych ochroną konserwatorską lub zlokalizowanych na terenie stref ochrony konserwatorskiej lub krajobrazowej

- zakaz umieszczania na elewacjach bocznych obiektów nośników reklamowych o powierzchni przekraczającej 2m² - reklamy mogą być sytuowane tylko w jednej linii (poziomej lub pionowej) - w przypadku ilości reklam większej niż 1, reklamy powinny być jednakowych rozmiarów oraz zostać symetrycznie rozmieszczone;
- zakaz umieszczania na elewacjach frontowych budynków nośników informacji wizualnej innych niż szyldy i semafony, z zastrzeżeniem, że nośniki należy sytuować w pasie parteru. Szyldy reklamowe w ramach elewacji powinny tworzyć jedną linię oraz odpowiadać sobie szerokością. W przypadku nośników prostopadłych, tzw. wysięgników dopuszcza się maksymalną odległość 80 cm od elewacji do krańca wysięgnika z szyldem oraz 60 cm wysokości;
- w przypadku usytuowania w danym obiekcie dużej ilości placówek dopuszcza się montaż wizytówek poszczególnych podmiotów obok głównych drzwi wejściowych do obiektu lub obok przejazdu bramnego. Wszystkie wizytówki powinny być identycznych rozmiarów oraz wykonane z takiego samego materiału, oraz umieszczone w sposób logiczny, zwarty i symetryczny na elewacji;
- zakaz sytuowania nośników reklamowych, informacyjnych, semaforów oraz szyldów w miejscach, w których przesłaniałyby dekoracyjne elementy elewacji lub detal architektoniczny;
- zakaz zaklejania witryn, okien oraz wszelkich innych przeszklonych elementów i powierzchni na elewacjach obiektów;

- zakaz umieszczania nośników informacji wizualnej na wysięgnikach o wysokości mniejszej niż 2,5 m nad poziomem istniejącego terenu;
- zakaz umieszczania nośników informacji wizualnej powyżej linii parteru (gzymsu rozdzielającego parter od pierwszego piętra) w tym w oknach na całej elewacji budynku oraz na dachach i kalenicach;
- zakaz umieszczania szyldów i nośników przekazujących informacje o danym podmiocie i prowadzonej przez niego działalności na obiektach innych niż obiekt, w którym ta działalność jest prowadzona;
- zakaz umieszczania nośników informacji wizualnej na wolnostojących słupkach, dopuszcza się lokalizację reklam na istniejących słupach oświetleniowych i trakcyjnych, jednak o powierzchni nie większej niż 1m².

3.9.2. Kolorystyka

Budynki zabytkowe usytuowane w Rudzie Śląskiej są co roku poddawane sukcesywnym pracom remontowym, w ramach których nierzadko ingeruje się w ich elewacje zewnętrzne. Jedną z częściej występujących ingerencji jest wykonywanie termomodernizacji obiektów. Działania te niewątpliwie przyczyniają się do znaczącego polepszenia stanu zachowania i stanu technicznego istniejącej tkanki budowlanej, a także w sposób pozytywny wpływają na wizerunek miasta, jednak nierzadko wykonywana w ramach powyższych prac kolorystyka lub zmiana kolorystyki obiektów, prowadzi do ich wizualnego wydzielenia z konkretnych przestrzeni urbanistycznych, jakimi są osiedla lub zespoły zabudowy. To z kolei wpływa w sposób negatywny nie tylko na same te osiedla, ale także na wizerunek całej dzielnicy, a w szerszej skali miasta, dysharmonizując krajobraz miejski oraz krajobraz kulturowy.

Remedium na ten problem jest opracowana przez Biuro Miejskiego Konserwatora paleta kolorystyczna dla miasta Ruda Śląska, w ramach której ujęto barwy stonowane i naturalne, dobrze wpisujące się w przestrzenie urbanistyczne. Zastosowanie stonowanych barw, nawiązujących do historycznych kolorów tynku, nie tylko odpowiada historycznej kolorystyce wielu obiektów, ale pozwala również na wyeksponowanie takich walorów urbanistycznych jak przestrzeń czy układ kompozycyjny danego osiedla lub zespołu zabudowy. W zamieszczonej w załączeniu do niniejszego programu tabeli (*Załącznik nr 1*) ujęte zostały harmonijne zestawy kolorystyczne, których zastosowanie na elewacjach budynków pozwoli na ich jak najlepsze funkcjonowanie w ramach założeń urbanistycznych oraz otaczających przestrzeni. Kolory zostały określone w systemie RGB, w celach poglądowych przy każdym zestawie podano również przykładowy wzorzec koloru z palety konkretnego producenta.

4. ANALIZA SWOT

Analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego miasta Ruda Śląska. Jako mocne i słabe strony wymienione zostały cechy stanu obecnego, natomiast szanse i zagrożenia to spodziewane zjawiska przyszłe w sferze dziedzictwa kulturowego miasta.

Mocne strony:

- zlokalizowane w mieście zasoby dziedzictwa kulturowego o szczególnych, a nawet unikatowych walorach, w tym: zabytki przemysłu (Wielki Piec, szyby „Mikołaj” i „Andrzej”), kościoły (św. Pawła, św. Wawrzyńca i Trójcy Przenajświętszej), osiedla robotnicze (Ficinus, Karmańskie)
- duże nasycenie obiektami zabytkowymi, szczególnie centralnych punktów dzielnic
- zachowane czytelne historyczne układy urbanistyczne, w szczególności osiedli patronackich
- przebiegająca przez teren miasta duża część fortyfikacji przynależnych do Obszaru Warownego Śląsk oraz fragmenty niemieckich umocnień Oberschlesien Stellung
- obecność obiektów zlokalizowanych na terenie miasta na Szlaku Zabytków Techniki (obecnie: kolonia Ficinus, planowane w przyszłości: szyb „Mikołaj”, dworzec PKP Chebzie, Wielki Piec)
- duża liczba zabytków związanych z infrastrukturą przemysłową, tj. osiedli mieszkalnych, byłych zakładów (górnictwa i hutniczego), zabudowy związanej z przemysłem (wieże wyciągowe, szyby, Wielki Piec)
- cała powierzchnia miasta objęta miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego
- aktywność właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych w ubieganiu się o środki finansowe na prace remontowe i konserwatorskie z różnych źródeł
- istnienie Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków, co pozwala na prowadzenie długoterminowej polityki opieki nad zabytkami pozostającymi w zasobie miejskim oraz sprawowanie skutecznej ochrony innych obiektów zabytkowych
- opracowana gminna ewidencja zabytków, dostępna dla mieszkańców miasta za pośrednictwem Internetu
- obecność organizacji pozarządowych, zajmujących się sprawowaniem opieki nad zabytkami lub popularyzacją lokalnego dziedzictwa
- ciekawe walory krajobrazowe płynące z obecności zakładów przemysłowych

Słabe strony:

- występowanie szkód górniczych na terenie miasta, co spowodowało bezpowrotną utratę wielu wartościowych obiektów, a obecnie przekłada się na sukcesywne niszczenie zabytkowej tkanki
- zdegradowane w wyniku szkód górniczych historyczne centrum dzielnicy Wirek
- brak umiejętności korzystania z przestrzeni publicznej i części wspólnych obiektów, skutkujący oszpecceniem elewacji budynków i ich otoczenia poprzez stosowanie nieodpowiedniej stolarki okiennej, malowanie ceglanych elewacji, stosowanie jaskrawych kolorów tynków na elewacjach, chaotyczny montaż sztyldów i nośników reklamowych itp.
- brak świadomości społecznej znaczenia opieki nad zabytkami oraz ochrony dziedzictwa kulturowego
- niski standard niektórych budynków (brak sanitariatów w mieszkaniach, brak niektórych instalacji)
- braki w zagospodarowaniu otoczenia obiektów zabytkowych, w szczególności podwórek i placików gospodarczych

- brak odpowiedniego oznakowania i wykorzystania potencjału turystycznego obiektów fortyfikacyjnych przynależnych do Obszaru Warownego Śląsk i Oberschlesien Stellung
- brak oznakowania poszczególnych obiektów i miejsc historycznych w ramach jednorodnego systemu informacji o zabytkach
- niewielka ilość (1) społecznych opiekunów zabytków
- spory problem nielegalnego graffiti, tworzonego na elewacjach budynków (także zabytkowych) przez kibiców okolicznych drużyn piłkarskich
- brak atrakcyjnej oferty turystycznej przyciągającej odwiedzających okoliczne miasta (Katowice, Zabrze)
- brak systemu informacji elektronicznej o historii miejskich zabytków oraz brak dokumentacji archiwalnej dla większości obiektów w mieście

Szanse:

- systematyczne remonty budynków zabytkowych znajdujących się w zasobie miasta
- wzrost świadomości społecznej i poczucia odpowiedzialności za stan miasta, zwłaszcza obiektów o wartości zabytkowej i przestrzeni publicznej
- możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych na prowadzenie prac remontowych i rewitalizacyjnych przy obiektach zabytkowych
- sukcesywne wpisywanie do rejestru zabytków wartościowych obiektów i uzyskiwanie dzięki temu szerszych możliwości dla pozyskiwania dotacji zewnętrznych
- wzrost zaangażowania mieszkańców w proces zarządzania zabytkami
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z lokalną tradycją i zabytkami
- nawiązywanie współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sprawowaniem opieki nad zabytkami i popularyzacją dziedzictwa kulturowego
- wypracowane nowych wzorców wychowawczych i edukacyjnych oraz wzmocnienie tożsamości lokalnej
- stworzenie ogólnodostępnej i stale aktualizowanej bazy danych o zabytkach oraz wytycznych konserwatorskich
- stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej, wykorzystującej potencjał kulturowy i architektoniczny miasta
- poprawa wizerunku gminy i wzrost jej konkurencyjności, co będzie oddziaływać na gminny rynek pracy i w efekcie podniesie wzrost jakości życia w gminie
- możliwość przeprowadzenia kwerend w okolicznych instytucjach archiwalnych, mających na celu pozyskanie dokumentacji dla obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie miasta

Zagrożenia:

- brak środków finansowych na renowację i rewitalizację zabytków
- destrukcja zabytkowych budynków spowodowana działalnością zakładów górniczych

- zatarcie wartości architektonicznych i urbanistycznych zabytkowych osiedli i kolonii robotniczych spowodowane chaotycznym zagospodarowaniem przestrzeni oraz stosowaniem nieodpowiedniej kolorystyki budynków
- niszczenie budynków spowodowane ich niewłaściwą eksploatacją lub całkowitym wyłączeniem z użytkowania
- brak poszanowania dla przestrzeni publicznej oraz części wspólnych budynków
- nieuzasadniona wymiana zabytkowej tkanki miejskiej na współczesną (drzwi, okna, bramy, okładziny elewacji, posadzki, balustrady, kraty itd.)
- samowole budowlane prowadzące do nieodwracalnego uszkodzenia obiektów
- nieumiejętne wykorzystywanie obiektów przemysłowych, prowadzące do wyłączania ich z użytkowania i stopniowej destrukcji
- budowa nowych osiedli mieszkaniowych lub obiektów handlowych na terenach o walorach kulturowych lub krajobrazowych
- presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych

5. ZAŁOŻENIA I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI MIASTA RUDA ŚLĄSKA NA LATA 2015-2018

5.1. Priorytety, cele i zdania programu

W zaprezentowanym we wcześniejszych rozdziałach opisie historycznym oraz diagnozie i waloryzacji zasobu dziedzictwa kulturowego w Rudzie Śląskiej, określona została specyfika miasta wynikająca z jego położenia, historii i roli jaką pełniło w ramach aglomeracji śląskiej. Na tę specyfikę składają się m.in. intensywny rozwój przemysłu węglowego i hutniczego w XIX i na początku XX w. oraz związany z nim rozwój architektury industrialnej i osiedli robotniczych, dzielnicowa struktura miasta, które złożone jest z historycznie funkcjonujących oddzielnie jednostek, decyzje zapadłe po plebiscycie i uwarunkowania przestrzenne z tym związane, wreszcie działalność zakładów przemysłowych i jej efekty. Bazując na ocenie tej specyfiki, zaprezentowana powyżej, analiza SWOT posłużyła do skonstruowania głównych założeń gminnego programu opieki nad zabytkami, którymi są:

- 1. Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie miasta Ruda Śląska**
- 2. Popularyzacja wiedzy o zabytkach**
- 3. Wzmocnienie roli zabytków w ramach budowania poczucia tożsamości z miastem**

Każdemu z tych celów przyporządkowano określone kierunki działania, do których przypisane zostały konkretne zadania wraz z planowanym terminem ich realizacji. Część z wymienionych zadań jest trwale realizowana przez miasto Ruda Śląska (np. remonty obiektów znajdujących się w zasobie miasta czy przyznawanie dotacji konserwatorskich), dlatego też będą one podejmowane od początku obowiązywania przedmiotowego programu. Inne wymagają wprowadzenia i przygotowania, stąd termin ich realizacji przypadnie później. W tabeli załączonej do niniejszego programu (*Załącznik nr 2*) przedstawione zostały zadania przyporządkowane do każdego z kierunków działania. Podział na określone priorytety został pominięty, gdyż niektóre z zadań musiałyby się wówczas dublować (np. udostępnianie informacji o obiektach zabytkowych służy popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz wzmocnieniu roli zabytków w ramach budowania poczucia tożsamości z miastem, a działalność dydaktyczna adresowana do właścicieli obiektów zabytkowych ma za zadanie wpłynąć na poprawę stanu zachowania zabytków oraz spopularyzować wiedzę na ich temat). Zakłada się, że realizacja celów określonych niniejszym programem powinna zaowocować uspołecznieniem ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz przełożyć się na stworzenie partnerskich relacji w tym zakresie z obywatelami i przedsiębiorcami. Zgodnie z założeniami wyłuszczonymi w *Krajowym Programie Ochrony Zabytków*, nadrzędnym celem działań służb konserwatorskich na terenie Rudy Śląskiej będzie, oprócz przedsięwzięć związanych z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej, propagowanie i popularyzacja postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków.

5.2. Wskaźniki do realizacji zadań programu

Realizacja priorytetów Gminnego Programu Ochrony Zabytków będzie monitorowana za pomocą przedstawionych poniżej wskaźników. Można zauważyć, że nie każdemu zadaniu szczegółowemu przypisano konkretny miernik, przyjęto bowiem, że dla części rezultatów znalezienie rzetelnych liczbowych miar jest niemożliwe. Przedstawione poniżej wskaźniki rejestrują pośrednie rezultaty programu, możliwe do monitorowania w trakcie jego realizacji, można jednak przewidywać, że większość efektów osiągniętych w czasie realizacji Gminnego Programu Ochrony Zabytków (głównie priorytet 3) będzie oddziaływać również w kolejnych latach po jego zakończeniu.

Wskaźnik	Wartość bazowa 2013	Wartość docelowa 2018
Procent środków z budżetu miasta przeznaczonych na opiekę i ochronę nad zabytkami - średnia z okresu obowiązywania programu	0,13 %	0,2 %
Liczba organizacji pozarządowych administrujących/dzierżawiących obiekty zabytkowe zlokalizowane na terenie miasta	4	7
Liczba kontroli oceniających stan zabytków w ciągu roku	24	30

Liczba obiektów militarnych wykorzystywanych do celów turystycznych	2	10
Liczba oznakowanych obiektów zabytkowych	2	150
Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach związanych z Industriadą w Rudzie Śląskiej	ok. 1500	ok.1600

5.3. Realizacja i zarządzanie programem

Głównym koordynatorem niniejszego programu jest Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków, przygotowujące program i wskazane do monitorowania jego efektów oraz prowadzenia znaczącej większości zawartych w nim zadań. Realizacja programu będzie się odbywać we współpracy z odpowiednimi wydziałami merytorycznymi Urzędu Miasta, instytucjami pozarządowymi oraz właścicielami, administratorami i użytkownikami obiektów zabytkowych położonych na terenie miasta. Ponadto program przewiduje współpracę z instytucjami szczebla wojewódzkiego, w szczególności z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Źródła finansowania działań określonych w programie to:

- budżet miasta (środki własne lub dofinansowanie),
- środki prywatne,
- środki instytucji,
- środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków,
- środki Ministerstwa Kultury,
- fundusze Unii Europejskiej,
- ulgi podatkowe.

5.4. Monitorowanie i ocena realizacji programu

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu prezydent miasta sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy do zatwierdzenia. Dwuletnie ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła jego ewaluacji oraz stanie się podstawą do skonstruowania następnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto przez cały okres realizacji programu przewidziane jest systematyczne prowadzenie monitoringu i ewaluacji poszczególnych projektów. Monitoring ten polegał będzie przede wszystkim na wdrażaniu danych działań, ich bieżącej ocenie oraz identyfikowaniu trudności i obszarów problemowych w ramach procedur realizacji gminnego programu.

ⁱ Informacja za: Bernard Kopiec, *Ruda Śląska. Zarys dziejów. Część druga: Nowy Bytom, Bielszowice, Ruda Śląska* 2007, s. 12.

ⁱⁱ Informacje za: Bernard Kopiec, *Ruda Śląska - zarys dziejów. Część trzecia: Kochłowice, Bykowina, Halemba, Kłodnica, Stara Kuźnia, Nowa Wieś*, Ruda Śląska 2009, s. 177-178.

ⁱⁱⁱ Informacje za: Bernard Kopiec, *Ruda Śląska - zarys dziejów. Część trzecia: Kochłowice, Bykowina, Halemba, Kłodnica, Stara Kuźnia, Nowa Wieś*, Ruda Śląska 2009, s. 143.

^{iv} Informacje za: Bernard Kopiec, *Ruda Śląska - zarys dziejów. Część trzecia: Kochłowice, Bykowina, Halemba, Kłodnica, Stara Kuźnia, Nowa Wieś*, Ruda Śląska 2009, s. 151.

^v A. Kozietek, *Kochłowice, Kłodnica, Nowa Wieś, Bykowina, Halemba oraz Stara Kłodnica, Kochłowice 1945* (maszynopis), s. 112. Cyt za: Jerzy Gorzelik, *Kościół pw. Matki Boskiej z Lourdes w Kochłowicach na tle późnobarokowej architektury Górnego Śląska*, w: *Sztuka Sakralna Ruda Śląskiej*, red. B. Szczypka-Gwiazda, M. Lubina, Ruda Śląska 2005, s. 10.

^{vi} P. Noparlić, *Kościół Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach projektu Ludwiga Schneidera*, s. 88, w: *650 lat Kochłowic. Źródła i materiały do dziejów miejscowości*, red. M. Smierz, Ruda Śląska 2012.

^{vii} Iwona Benek, Henryk Mercik, *Oryginalne kościoły neostylowe autorstwa znanych architektów na terenie dzisiejszej Rudy Śląskiej*, w: *Sztuka Sakralna Ruda Śląskiej*, red. B. Szczypka-Gwiazda, M. Lubina, Ruda Śląska 2005, s. 44.

^{viii} Więcej informacji w temacie wireckich witraży: Irena Kontny, *Witraże rudzkie z pracowni Carla Lerscha i Carla Buscha*, w: *Sztuka Sakralna Ruda Śląskiej*, red. B. Szczypka-Gwiazda, M. Lubina, Ruda Śląska 2005, s. 99-112.

^{ix} Informacje za: http://pl.wikipedia.org/wiki/Obszar_Warowny_%22%C5%9A%C4%85sk%22, dostęp 27.11.2013 r.

^x Informacje za: http://www.fortyfikacja.pl/?a=hist_n, dostęp 06.02.2014 r.

^{xi} Pismo nr DOZ-OAiK-072/58/13[GKZ] z dnia 26.06.2013 r. Generalnego Konserwatora Zabytków do wojewódzkich konserwatorów zabytków w sprawie zasad rewaloryzacji zabytkowych założeń zieleni.

6. TABELA KOLORÓW

Zestaw nr 1			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
105	105	90	Bolix 37 B
153	153	136	Bolix 37 C
166	166	151	Bolix 37 D
181	181	167	Bolix 37 E
191	191	178	Bolix 37 F
214	214	203	Bolix 37 G

Zestaw nr 2			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
113	114	112	Dryvit 617 Winter Eve* SLK
133	133	130	Dryvit 618 Antique Gray SLK
156	159	157	Dryvit 133 Driftwood SLK
169	168	165	Dryvit 132 Mountain Fog SLK
198	195	191	Dryvit 613 Overcast SLK

Zestaw nr 3			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
117	117	117	Keim 9582
150	148	146	Keim 9585
186	183	178	Keim 9590
201	199	195	Keim 9592
218	218	216	Keim 9595

Zestaw nr 4			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
128	124	128	Bolix 38 C
156	152	152	Bolix 38 D
186	181	179	Bolix 38 E
217	212	208	Bolix 38 F
237	232	230	Bolix 38 G

Zestaw nr 5			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
166	163	157	Kabe K11500
181	175	169	Kabe K11480
195	190	181	Kabe K11460
210	209	203	Kabe K11450

Zestaw nr 6			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
191	189	183	Keim 9471
208	207	200	Keim 9473
217	214	207	Keim 9475
230	228	222	Keim 9477

Zestaw nr 7			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
134	131	126	Dryvit 615 Tattletale SLK
169	167	159	Dryvit 614 Smoke Signal SLK
206	206	199	Dryvit 612 Moonlight SLK

Zestaw nr 8			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
166	155	148	Ceresit Etna ET 4*
187	180	169	Ceresit Etna ET 3*
203	195	187	Ceresit Etna ET 2*
219	218	211	Ceresit Etna ET 1*

Zestaw nr 9			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
170	159	151	Kabe K11540
196	183	175	Kabe K11550
203	195	189	Kabe K11520
222	216	210	Kabe K11510

Zestaw nr 10			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
164	134	129	Keim 9564
169	159	153	Keim 9567
186	179	174	Keim 9569
203	196	192	Keim 9572

Zestaw nr 11			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
180	160	154	Ceresit Madeira MD 5**
203	185	178	Ceresit Madeira MD 4*
202	183	175	Ceresit Madeira MD 3*
229	216	207	Ceresit Madeira MD 2*
237	224	216	Ceresit Madeira MD 1*

Zestaw nr 12			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
172	153	141	Kabe K11580
183	168	157	Kabe K11570
201	187	177	Kabe K11530
222	216	210	Kabe K11510

Zestaw nr 13			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
156	135	117	Dryvit 142 Spectrum Brown*
187	170	154	Dryvit 110 Van Dyke
209	199	186	Dryvit 103 Natural White SLK
228	219	209	Dryvit 300 Lite Serenity

Zestaw nr 14			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
169	142	120	Dryvit 383 Honey Twist*
194	172	152	Dryvit 384 Caramel Apple
226	209	190	Dryvit 379 Whisper SLK
233	224	212	Dryvit 310 China White SLK

Zestaw nr 15			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
195	170	141	Keim 9249
218	199	174	Keim 9253
227	213	194	Keim 9255
238	232	219	Keim 9339

Zestaw nr 16			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
215	173	146	Ceresit Colorado CO 2*
233	209	185	Ceresit Colorado CO 1*
237	224	210	Ceresit Africa AF 2*
237	233	224	Ceresit Africa AF 1*

Zestaw nr 17			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
178	147	110	Keim 9245
193	163	127	Keim 9248
211	191	160	Keim 9251
233	230	225	Keim 9870

Zestaw nr 18			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
231	212	185	Kabe K10150
248	236	183	Kabe K10090
243	241	231	Kabe K10010

Zestaw nr 19			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
219	189	134	Bolix 26 D
224	202	144	Bolix 26 E
240	213	187	Bolix 26 F
245	228	220	Bolix 26 G

Zestaw nr 20			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
189	171	141	Keim 9268
207	192	164	Keim 9271
224	209	188	Keim 9274
234	220	200	Keim 9276

Zestaw nr 21			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
191	181	166	Kabe K11400
202	193	177	Kabe K11390
216	208	195	Kabe K11340
221	217	204	Kabe K11330

Zestaw nr 22			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
170	160	144	Keim 9307
193	183	165	Keim 9310
206	198	181	Keim 9312
219	211	196	Keim 9314
232	227	216	Keim 9317

Zestaw nr 23			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
151	134	109	Dryvit 451 Calahan*
169	159	143	Dryvit 111 Prairie Clay
175	169	157	Dryvit 105 Suede SLK
196	191	182	Dryvit 104 Dover Sky SLK

Zestaw nr 24			
R	G	B	przykładowy wzorzec koloru
133	125	110	Dryvit 452 Stormy Nite*
152	147	133	Dryvit 453 Stainless
152	145	131	Dryvit 454 Stone Gray
177	175	166	Dryvit 131 Gull Gray
211	212	200	Dryvit 602 Dawn Gray

7. HARMONOGRAM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA RUDA ŚLĄSKA NA LATA 2015-2018

1. Kierunek działania:

Prowadzenie efektywnej polityki opieki nad zabytkami znajdującymi się w zasobie gminy oraz podejmowanie skutecznych działań w ramach ochrony zabytków w mieście.

1.1. Zadanie:

Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 1 kwartału 2016 r.

1.2. Zadanie:

Starania o pozyskanie środków zewnętrznych na prowadzenie prac przy zabytkach.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2018 r.

1.3. Zadanie:

Nawiązywanie i pielęgnowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sprawowaniem opieki nad zabytkami i popularyzacją dziedzictwa kulturowego.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2018 r.

1.4. Zadanie:

Regularne kontrolowanie stanu technicznego i stanu zachowania obiektów zabytkowych na terenie Miasta.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2018 r.

2. Kierunek działania:

Przedsięwzięcia wspierające pozytywne działania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych

2.1. Zadanie:

Udzielanie dotacji celowych z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2018 r.

2.2. Zadanie:

Informowanie właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych o możliwościach i zasadach uzyskiwania dotacji.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2018 r.

2.3. Zadanie:

Opracowanie broszury zawierającej informacje na temat właściwych rozwiązań konserwatorskich i budowlanych dla obiektów zabytkowych.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2016 r. do 2 kwartału 2016 r.

2.4. Zadanie:

Kolportaż broszury zawierającej informacje na temat właściwych rozwiązań konserwatorskich i budowlanych dla obiektów zabytkowych.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2016 r. do 4 kwartału 2016 r.

2.5 Zadanie:

Opracowanie zasad konkursu Prezydenta Miasta na najbardziej udane remonty obiektów zabytkowych

termin realizacji: od 1 kwartału 2016 r. do 2 kwartału 2016 r.

2.6 Zadanie:

Realizacja konkursu Prezydenta Miasta na najbardziej udane remonty obiektów zabytkowych.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2017 r. do 4 kwartału 2018 r.

3. Kierunek działania:

Pozyskiwanie informacji na temat zabytków oraz ich upowszechnianie

3.1 Zadanie:

Prowadzenie kwerend archiwalnych mających na celu pozyskanie dokumentacji dla obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie Miasta

Termin realizacji: od 2 kwartału 2016 r. do 2 kwartału 2018 r.

3.2 Zadanie:

Digitalizacja oraz publikacja w Internecie informacji o zabytkach.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2018 r. do 4 kwartału 2018 r.

4. Kierunek działania:

Budowanie atrakcyjnej oferty turystycznej opartej na wykorzystaniu obiektów zabytkowych

4.1 Zadanie:

Stworzenie szlaku turystycznego wykorzystującego obiekty fortyfikacyjne zlokalizowane na terenie Miasta.

termin realizacji: od 3 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2017 r.

4.2 Zadanie:

Stworzenie jednorodnego systemu oznakowania zabytków w mieście

Termin realizacji: od 1 kwartału 2015 r. do 4 kwartału 2016 r.

4.3 Zadanie:

Stworzenie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.

Termin realizacji: od 1 kwartału 2016 r. do 4 kwartału 2016 r.

4.4 Zadanie:

Opracowanie programu iluminacji najcenniejszych i najciekawszych zabytków gminy.

Termin realizacji: od 3 kwartału 2017 r. do 4 kwartału 2017 r.